

Rabanus De inſtitutiõe clericorum, ad Heiſtulphũ Archiepiſcopũ, libri tres.

Eiuſdem epiſtola ad Humbertum epiſcopum, quota generatione licitum ſit matrimoniũ.

De ſeptem ſignis natiuitatis domini.

De ortu, vita & moribus Antichriſti.

Clerice uis radi ſummo ſeruire tonanti
    Et neſcis cleri munus & officium.
Perdidiciſſe uelim, modo ſi mihi copia fiat
    Vnde queam dicis noſſe ? uel unde petam.
Accipe quę nemo clerus neglexerit unq̃
    Nomina qui rebus conſona ferre cupit.
Valete.

Hendecasyllabon in Rabani Mauri institutiones.

Vdalrici Carinthi. pro lectoribus.

Quis sit queritis ille quem videtis
Lectores. iuuat hoc referre vobis.
Rabanus uocor. huc venite. adeste
Omnes vndiqꝫ quotquot estis. oro
Saltem si fuerit nihil molestum.
Et nostrum legite hunc nouum libellum
Non sane illepidum neqꝫ inuenustum.
Ex quo perspicue haurietis. omnes
Cleri delicias. decusqꝫ honorem. et
Quicquid vel fidei decet ministrum.
Nemo hinc spernere. nec putare parui
Debet. ne νεμεσις citet furorem.
Pœne. quare sapistis? hanc cauete.
Omnes interea valete. abite.
Quis sim queritis? ecce nunc videtis.

Ad lectorem.

G. S.

De clericorum institutione lector ingenue opus. ante dies paucos sub forma monadis. editum increuisse ad numerum gratiarum iam forte contemplando mirabere. opus inquam filo originali non penitus dissimile & consumatius. Verũenimuero meminisse te velim ex nobilissimo Hirsaugie Monasterio nuper: veluti cella libraria litterature multiplicis depromptũ iam integrũ. assecutos. cũ prius apud nos extiterit nõ integrũ. Rogamus itaqꝫ equo coemas animo. Inuẽies enim dũ multa alia ad bonam frugem ducentia. tum vel maxĩe clericorum institutiones. & ad intelligendum vtrumqꝫ testamentum scitamenta sagacissima. Vale.

Georgius Symler Lectoribus fœlicitatem.

Cogitãdo iam olim in eoipso fui ingenue lector. quonam pacto efficerẽ. ne clericuli quidã nostri tẽporis. (non sine sua graui iactura) tam perdite tempus absumerent. atq̧ idipm poetę nobilis & sapientis in mediũ profari. liberũ cuiq̧ cum veritate foret clericulo.

Non mea magnanimo depugnat tessera talo
Senio nec nostrum cũ cane quassat ebur
Hęc mihi charta nuces. hęc est mihi charta fritillus
Alea nec dãnum. nec facit ista lucrum.

Et vt antiqs spectatiõibus ĩesse (sua opiniõe) vim et litteraturã si non aĩaduerterent. saltem paruulę cuidã lectioni aliquid operę impenderẽt. non tam propense pyrgo ĩminentes. Alea quadam festiua & honesta lusitarẽt. ne ĩ numeꝝ suffecti viderẽt̃ q̃ꝝ Baptista memĩt cui Pio cognomẽtũ est in Rudẽte Plauti. Tales (ĩquit) sacerdotes esse dñt. qui sicuti templi sunt antistites. ita ꝓbitatũ sint pręsides. Nũc meri sunt gulones. cuppedię. ganeiq̧ voraginibus impliciti et mulierositatis. vt cũ illos videas vultũ & palliũ videre possis. sacerdotẽ desideres. ijs pulchellis coma gradatim scãsilis. oẽs valgiis osculis. calceos follicantes respuũt. colobia indignant̃. manuleatas tunicas appetũt. pętis & incastigatis oculis. quos cũ videas. non presbyteros censeas sed procos. & quibus in solo viuendi causa palato est. verbis Aristidęis. opibus Sardanapaliciis. vt id verum sit sacerdotium orbi religionẽ aduexisse & abstulisse. Recolligant tandem mentẽ & Apollinaris id aureum dictũ memorię teneant. Nam sacerdotis pater filiusq̧ pontificis. nisi sanctus est. rubo similis efficit̃. quem de rosis natũ rosasq̧ parientem. & genitis gignentibusq̧ floribus mediũ pũgentibus cõparanda pctĩs dumorũ vallat aspitas. hęc Pius. Enixe igit̃ cõsuluimus qui ista

sectari non desinũt. utí quam celerrime ocíosi redderẽtur ocio inquã Attiliano ut est apud Plinium nepotẽ. quod ociari satius est quam nihil agere. utq; ad eã rem institutõnũ Rabani authoris testatissimi lectio ancillaretur. qualem clericus quisq;. si se crassa(ut aiunt)non dedecet Minerua in obstruso esse sinet nequaquam. Curauimus inq; ad cõmunem omniũ ꝓmouendorum usum. impressioni cõmittere hęc pauca regularia. pręmittentia ad res sequentes aditũ instructiorẽ. tamquã epitoma & ꝓmptuariũ quoddam rationum de rebus ecclesiasticis. quod author decreti Gracianus legendo minime neglexit per totam quartam distinctionem de consecratione. edituri deinceps si hęc placuisse cognouerimus. deo optimo maximo annuẽte. Vualafridi & ipsas egregias institutiões & fortasse regularia Basilij. doctoris in ecclesia nõ minus eruditi atq; antiqui simul ac sancti. quibus tempus fallere nostro ęuo ꝓfessores rerum ecclesiasticarum queatis. de quibus racionem reddere plurimi in seipsis noscitandis nihil laborantes nequeũt. Assumite itaq; pro foribus uestris operiẽtes & sedentes libellos. qui ultro occurrũt ut doceãt quid pontifex? quid unctio & indumenta eius? conferẽtes. intra sacrarium cordis uestri quorũ meminisse pretiũ est operę uos qui clericatum adipiscimini. ne si ista negligentes & utrũq; forte maiora quoq; nõ conferẽtes perinde sitis atq; hij. quorũ(ut poeta inquit) Gaudeat aduersis fœmina uirq; malis. Valete.

Proemium Rabani ad fratres Fuldensis monasterij.

Cernite quid uoluit fratres sententia legis:
Quę mandat rite noscere verba dei.
Aures quisquis habet hic audiat īquit aptas:
Quid dicat sanctus spiritus ecclesiis.
Cui psalmista pari concordat grāmate plebē.
In legem domini cernere rite iubens.
Sic ḡqꝫ nos semp oculis atqꝫ auribus est fas:
Intentis fratres discere uerba dei.
Quid mandet dictis. quid factis indicet ipsis:
Quę codex geminis continet ille suis.
Quid celebrando piis signet charissima xp̄i.
Sponsa sacramentis et studiis uariis.
Nāqꝫ poposcistis hęc vobis reddere scriptis:
Exhibui paruis hęc tribus ipse libris.
Quid cultura uelit gradibus qd nūciet almis
Quid prece quid festis sancta dei ecclesia:
Dogmata q̄ cūctis pia discere quęue docere.
Condecet ordinibus mystica dicta dei.
Si licet hęc tota non possim carpere scriptis:
Plurima complexus hic tamen arte dedi.
Hęc ego peccator Rabanus dona tonantis:
Vobiscum capiens nunc pia participo:
Supplex vos posco testās per sceptra tonātis:
Me ut commendetis vos precibus domio:
Quatinus ipse pius concedat dona salutis:
Vobiscum mihimet regna beata poli.
Christus dux vester. xp̄s rex. xp̄s amator:
Semp vos saluet summus in arce deus.

RABANI MAVRI MAGVNTINENSIS ECCLESIAE ARCHIEPISCOPI, IN LIBRVM DE INSTITVTIONE CLERICORVM, PRAEFATIO.

d Omino reuerendissimo ac religiosissimo Heistulpho Archiepiscopo, Rabanus minimus seruorum dei, ęternam in Christo optat Salutem. Cum te sanctę pater, ꝓ merito summę pietatis plurimi venerentur, & omnibus fidelibus causa magnę fidei et sanę doctrię, honorabilis atq; amabilis existas, cõgruũ esse iudicaui, vt ego in quẽ plurimũ tuorũ beneficiorũ contulisti, aliquod munusculum licet non condignum, tamen ut credo non ingratũ, tuę venerationi deferrẽ, nihil verens de precio, quia animus in bonitate diues, magis ęstimet deuotionem offerentis quam donũ. & hac fiducia, ausus sum partem laboris mei, quã in studio sacrę lectionis elaboraui, tibi quem benignissimũ atq; ęquissimũ esse scio, vice mũeris dirigere, a te qualiscumq; sit reciperetur, ac tuo sacro iudicio probaret, atq; ad purum examinaretur. Quęstionibus ergo diuersis fratrum nostrorum, & maxime eorum qui in sacris ordinibus pollebant, respõdere compellebar, qui me de officio suo & uariis obseruationibus quę in ecclesia dei decentissime obseruantur, sępissime et interrogabant: & aliquibus eorum dictis, aliquibus vero scriptis pro vt oportunitas loci ac temporis erat, secundum authoritatem & stilũ maiorum ad interrogata respondi, sed non in hoc satis eis facere potui, qui me instantissime postulabant, immo cogebant, vt omnia hęc in vnum volumen congererem, vt haberent quo aliq̃ modo inquisitionibus suis facerent satis, & in vno codice simul scriptum reperirent, quod antea non simul,

sed speciatim singuli pro ut interrogabant in foliis scripta haberent. Quibus consensi. & quod rogabant feci quantum potui. Nam de hoc tres libros edidi. Quorũ Primus de ecclesiasticis ordinibus. & de ueste sacerdotali continetur. Item de quattuor charismatibus ecclesię. idest Baptismo. & Chrsimate. Corpore et sanguine domini. et de officio missę secundum morem Romanę ecclesię. Secundus autem liber continet de officio canonicarum horarum. & de ieiunio. & de confessione, ac pœnitentia. de legittimis quoq; ieiuniis. & festiuitatibus variis. de lectionibus & cãtu ecclesiastico. de fide catholica. & econtrario de variis heresibus. Tercius vero liber edocet quomodo oĩa quę in diuinis libris scripta sunt inuestiganda sunt atq; discenda. nec non & ea quę in gẽtilium studiis & artibus ecclesiastico viro scrutari vtilia sunt. Nouissime vero liber ipse exponit quomodo oportet eos qui docendi officium gerunt: diuersos auditores diuersis allocutiõibus ammonere. & in doctrĩa ecclesiastica fideliter erudire. Et quia hęc omnia quę diximus ad clericorum officium maxime pertinent q'ui locum regiminis in ecclesia tenent. & de vniuersis legittĩs dei ppl'm dei instruere debẽt. placuit ipsos libros de institutione clericorũ nuncupari. idest cum qua se uel sibi subditos ad seruitium diuinum instruere debẽt. Proinde obsęcro te sanctę pater. vt oblatum tibi opus suscipias. ac pie relegens. diligent' illud examines. & ita quę in eo rationabiliter inueneris dictata. ei hoc tribuas. a quo est ratio creata. si qua vero inconsiderate repereris prolata. tuo studio citius reddas illa emendata. Tuo enim magisterio semper me libens subdam. a quo recordor me accepisse dignitatem ecclesiasticã. Confido tamẽ oĩpotentis dei grę. q'd fidẽ & sẽsum catholicũ ĩ oĩbus tenuerĩ. nec p me q̃si ex

me ea protuli. sed authoritati innitens maioru͂. per oi͂a illorum vestigia sum secutus. Cyprianum dico atq; Hilarium. Ambrosiu͂. Hierōymu͂. Augustinu͂. Gregoriu͂. Ioanne͂. Damasum. Cassiodorum. & cęteros nōnullos quorum dicta alicubi in ipso opere (ita ut ab eis scripta sunt) per cōuenientia͂ posui. alicubi quoq; eoru͂ sensum meis verbis propter breuitatem operis strictim enunciaui. Interdum vero ubi necesse fuit. secundu͂ exe͂plar eorum quędam sensu meo protuli. In omnibus tamen (ni fallor) catholicam imitatus sum veritatem. a qua (si dominus adiuuerit) non pacior ullo modo diuelli. qua͂ & te prę omnibus habere atq; amare confido. & ideo tua suffragia supplex peto. vt ipsa ueritas omniu͂ creatrix atq; gubernatrix. licet nō meis meritis. tn͂ propter tuam sacratissima͂ orōne͂ me in se sine vllo deuio erroris in ęternu͂ conseruare dignetur. Beatitudine͂ tuam opto semp̱ bene valere in oi͂bus sc͂te͂ pat͛ me͂orem nr͂i.

Incipiunt capitula libri primi de institutione clericorum.

Expliciũt capitl'a libri primi.
Incipiũt capitl'a libri ſcd'i.

Expliciunt capitula libri Secundi.

Incipiunt capitula libri Tercij.

Incipit liber Rabani Mauri. De Institutione clericorũ.

DE VNA ECCLESIA DEI. CA.I.

Cclesia ergo dei catholica quę p totũ orbem dilatata diffundiẗ. christi nomine nobilitata glorificatur. Omnis enim homo qui rectę fidei existit p̃ticeps. & sacro baptismate regeneratur. a christo christianus uocatur. et dei patris atq̧ ecclesię matris nosciẗ esse filius. ϵκκλησια. Ecclesia grecum est. quod in latinum uertitur conuocatio siue conuentus. eo quod omnes conuocat ad se. καθολικος. Catholica autem dicitur idest uniuersalis. quia in toto mundo una est ecclesia christi. quę & sponsa christi & corpus eius est.

DE TRIBVS ORDINIBVS ECCLESIAE. Ca.II.

Vnt tamen tres ordines in ecclesia. Conuersantiũ idest laicorũ. mõachorũ. & clericorũ. Quorũ primus idest laicus ordo. popularis interpretatur. λαος. Laos enim grece. populus latine diciẗ. Secundus est Monachicus idest singulariter conuersans. hoc est a seculari conuersatione remotus. μονασ. Monas enim grece singularitas diciẗ. & μοναχοσ. Monachus singl'aris ul' solitarius. Tercius est ordo clericalis. κληροσ. Cleros quippe grece. sors vel hereditas dicitur. Cleros autem uel clericos hinc appellatos doctores nostri dicunt. quia Mathias sorte electus est. quem primum ab apostolis legimus ordinatum. sic & eos quos illis temporibus ecclesiarũ pri cipes ordinabãt. sorte legebãt. Nã & hereditas grece κλερονομια cleronomia appellaẗ. & heres cleronomos. Propterea ergo dicti sunt clerici quia de sorte sunt domini. uel quia domini partẽ habẽt. sicut de eis scriptũ est loquẽte dño. Ego hereditas eorum. Vnde oportet

vt qui deū hereditate possidēt. absq̧ ullo impedimēto seculi deo seruire studeant. ut congrue illud psalmistę dicere possint. Dominus pars hereditatis meę. Iste aūt ordo pręponiť in ecclesia. quia iure in sanctis deseruit. & sacramenta populis dispensat. Sicut enim in ueteri testamēto. tribus Leui prę cęteris tribubus peculiariť a dño electa est. ad seruiendum illi per diuersa officia in tabernaculo. quod est ecclesia pręsens. ut seruiāt ei die ac nocte ī tēplo sācto eius. ut sint populo in his quę ad deum pertinent. ut offerant deo dona & sacrificia. pro sua et populi ignorantia. ut iudicent inter iustum et iniustum. & discernāt inter sanctū et profanū, inter pollutum et mundum. doceantq̧ populum dei omnia legittima eius et pręcepta. quę mandauerat ad eos.

DE TONSVRA CLERICORVM. Ca. III.

Onsura ecclesiastici usus a Nazareis (ni fallar) exorta est. qui prius crine seruato. denuo post uitę magnę cōtinentiā deuotiōe cōpleta caput radebant. & capillos in ignē sacrificij ponere iubebāt. scilicet ut pfectionem deuotionis suę dño cōsecrarent. Horum ergo exēplis. usus ab apostolis itroductus est. vt hij qui in diuinis cultibus mancipati dño consecrāť. quasi Nazarei idest sancti dei crine pręciso innouanť. Hoc quippe Ezechieli prophetę iubetur. dicente dño. Tu fili hominis sume tibi gladium acutū. et duces per caput tuū et barbā. uidelicet quia & ipse ex sacerdotali genere deo in ministerio sanctificationis deseruiebat. Hoc et Nazareos illos Priscillā & aquilā ī actibus apostolorum primos fecisse legimus. Paulū quoq̧ apl'm. et quosdā discipulorū christi. qui in huiusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autē in clericis tonsura signū

quoddã. quod in corpore figuratur. sed in animo agi-
tur. scilicet ut hoc signo. uicia in religione resecentur.
& criminibus carnis nostrę. quasi crinibus exuamur.
atq; inde innouatis sensibus ut comis rudibus enite-
scamus. expoliantes nos iuxta apostolum ueterem
hominem cum actibus eius. et induentes nouum qui
renouatur in agnitiõem dei. Quam renouationem in
mente oportet fieri. sed in capite demonstrare. ubi ipa
mens noscitur habitare. Quod uero de tonso superius
capite inferius circuli corona relinquitur. sacerdotiũ
regnumq; ecclesię in eis existimo figurari. Thiara enĩ
apud ueteres constituebatur in capite sacerdotum.
Hęc ex bisso confecta rotũda erat quasi sphera media.
et hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autẽ
aurea latitudo est circuli. quę regum capita cingit.
Vtrũq; itaq; signum exprimit in capite clericorũ. ut
impleatur etiam corporis quadam similitudine. quod
scriptum est Petro apostolo dicente. Vos estis genus
electum. regale sacerdotium. Queritur autem cur
modo (sicut apud antiquos Nazareos) non ante coma
nutritur. & sic tondetur? Sed qui hęc exquirunt aduer
tant quid sit inter illud propheticum uelamentum;
& hanc euangelij reuelationem. de qua dicit apostolus.
Cum transieris ad Christum auffertur uelamen;
Quid aũt significabat uelamẽ interpositũ inter faciem
Moysi & aspectum filiorum Israhel. hoc significabat
illis temporibus etiam coma sanctorum. Nam & apo-
stolus comam pro uelamento esse dicit. Proinde iam
non oportet ut uelantur crinibns capita eorum qui
domino consecrantur. sed tantum ut reuelentur. quia
quod erat occultum in sacramento prophetię. iam in
(euangelio declaratum est.

Sunt quoq; quidam doctorum qui asserũt diuersas ob causas Petrum apostolum hũc ritum primũ sumpsisse primitus.ut formã & similitudinẽ christi in capite ge= staret.dum pro redemptione nostra crucis patibulum subiturus.a nefanda Iudeorum gẽte acutis spinarum aculeis crudeliter coronaretur. Deinde ut sacerdotes veteris & noui testamenti in tonsura et habitu discer= nerent.Postremo ut idem apostolus suiq; successores et sequipedes ridiculosum gannaturę ludibriũ in pplo romano portarent.quia & horum barones & hostes exercitus superatos sub corona uendere solebãt. Sed de his quid suscipiatur lectoris iudicio dereliquimus. Veniamus ergo nũc ad sacratissimos ordĩes clericorũ. eorumq; originẽ.& gradus singularit demõstremus.

DE GRADIBVS ECCLESIASTICIS. Ca. IIII.

Vnt autem gradus ecclesiastici octo.quorũ nomina hęc sunt. Hostiarius. Psalmista siue Lector.Exorcista.Acolitus. Subdiaconus. Diaconus.Presbyter. atq; Episcopus. Iniciũ quidem sacerdocij in ueteri testamento Aaron fuit. quãq; et Melchisedech prior obtulerit sacrificium. & post hũc Abraham.Isaac.& Iacob.legit et Noe altare edificasse.&.super illud domino holocaustũ obtulisse. Sed isti spontanea uolũtate.nõ sacerdotali auctoritate ista fecerũt.Ceterũ Aaron primus in lege sacerdotale nomen accepit.primusq; põtificali stola infulatus. ui= ctimas obtulit iubẽte domino ac loquente ad Moisen. Accipe inquit Aarõ.& filios eius.et applicabis ad ho= stium tabernaculi testimonij.cumq; laueris patrem cũ filijs aqua.indues Aaron uestimẽtis suis idest linea & tunica.et superhumerali & racionali quod cõstringes baltheo.& pones thiaram in capite eius. et laminam sanctam super thiaram.& oleũ unctionis fũdes super

caput eius: atq; hoc ritu consecrabit. filios quoq; illius applicabis. & idues tūicis. lineis cīgesq; balthco Aarō scilicet. & liberos eius. & impones eis mitras. eruntq; sacerdotes mei religione perpetua. Quo loco cōtemplari oportet Aarō sacerdotē sūmū fuisse. i. episcopū. nam filios eius presbyterorū figuram p̄monstrasse. quibus merito astare debuissent leuitę sicut summo sacerdoti. Moises uero huius facti mediator Christū significat. In nouo autem testamēto post christū sacerdotalis ordo a Petro cœpit. ipsi enim primū datus est pontificatus in ecclesia christi. Sic enim loquitur ad eū christus dn̄s. Tu es inquit petrus. & super hanc petrā ędificabo ecclesiam meam. & portę inferorū nō uincēt eam. & dabo tibi claues regni cęlorū. Hic ergo ligandi atq; soluendi potestatem primus accepit. primusq; ad fidem populum uirtute suę prędicationis adduxit. Siquidē cęteri apostoli cū Petro. pari consortio honoris & potestatis effecti sunt. qui etiam in toto orbe dispsi euangelium prędicauerūt. quibus decedentibus. successerunt episcopi. qui sunt constituti per totū mundū in sedibus apostolorum. qui iam non genere carnis & sauguinis eliguntur. sicut primum secūdum ordinem Aaron. sed pro uniuscuiusq; merito fide & doctrina q̄ in eū gracia diuina contulerit. Quod uero per manus impositōnē a p̄decessoribus dei sacerdotibus episcopi ordinantur. antiqua est institucio. Isaac enī patriarcha sanctus. ponēs manum suam super caput Iacob benedixit ei. & Iacob filijs suis. Sed & Moises super caput Hiesu naue manum suam imponens. dedit ei spiritum virtutis & ducatum in populo Israhel. sic & impletor legis & prophetarū dominus noster Hiesus christus. per manus impositionē apostolis suis benedixit. sicut in euangelio Lucę scriptum est. Et produxit illos foras in Bethaniā. et eleuauit manus suas & benedixit eis.

Factumq; est cum benedixit illis. discessit ab eis. et ipsi reuersi sunt in Hierusalē cū gaudio magno. Et in actibus apostolorum ex precepto spiritussancti Paulo et Barnabę ab apostolis mãus imposita est in episcopatū. & sic missi sunt ad euãgelizandū. Porro quod episcopus non ab uno. sed a cunctis prouincialibus episcopis ordinatur. Id propter hęreses agnoscitur institutū. ne aliquid contra fidem ecclesię unius tyrannica authoritas moliretur. Ideoq; ab oībus cōueniētibus instituit̃. ut non minus a tribus pręsentibus. cęteris tamen consentientibus testimonio litterarum. Huic autem dum consecrat̃ datur baculus. ut eius indicio subditā plebē uel regat uel corrigat. uel infirmitates infirmorū sustineat. Datur et annulus. propter signum pontificalis honoris. uel signaculum secretorum. Nam multa sunt quę ante carnaliū minusq; intelligentiū sensus occultantes sacerdotes. quasi sub signaculo cadunt. ne indignis quibusq; dei sacramenta aperiantur.

DE ORDINE TRIPERTITO EPISCOPORVM. Ca. V.

Ordo autem episcoporum tripertitus est. idest in patriarchis. Archiepiscopis. qui et metropolitani sunt. & in Episcopis. πατριαρχοσ. Patriarcha greca lingua pater principum siue summus patrum interpretatur. quia primum idest apostolicū retinet locū. & ideo quod summo honore fungitur. tali nomine censetur. sicut Archieps. Anthiochenus episcopus. atq; Alexandrinus antistes. αρχιεπισκοπος Archiepiscopus greco uocabulo dicitur. quod sit summus uel princeps Episcoporum. tenet enim uicē apostolicā. & pręsidet episcopis cęteris. Singlis enī puincijs pminet. quorum auctoritate & doctrina cęteri sacerdotes subiecti sunt. sine quibus reliquis epis nihil agere licet. nisi quod singulis in ppria parrochia com

mendatum est. Sollicitudo enim tocius prouincię ipsi commissa est. et omes superius designati ordines uno eodemq̄ uocabulo episcopi nominantur. sed priuato nomine quidem utunt̄. propter distinctionē potestatū quam singulariter acceperunt. Metropolitanus autē idem uocatur. eo q̄d pręsideat illi ciuitati. quę cęteris ciuitatibus in eadem prouincia constitutis quodamō mater sit. μητροπολισ. Metropolis ergo grece mater ciuitatū interpretat̄. Episcopatus autē uocabulū inde dictum. quod ille qui super efficitur super intendat. curam scilicet subditorum gerens. σκοπιν. Scopin enī latine intendere dicitur. επισκοποι. Episcopi aūt grece latine speculatores siue super intendentes interp̄tant̄. Nam speculator est prępositus in ecclesia dictus. eo q̄ speculetur atq̄ p̄spiciat populorū infra se positorum mores et uitam. intimet unicuiq̄ actus suos. sicut dn̄s ad Ezechielem dixit prophetam. Et tu inquit fili hominis speculatorē dedi te domui Israhel. audiēs ergo ex ore meo sermonem annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impium morte morieris. nō fueris locutus vt se custodiat impius a uia sua. ip̄e impius in īiquitate sua morietur. sanguinem autem eius de manu tua requiram. et reliqua. Pontifex princeps sacerdotum est. quasi uia sequentium. ipse et summus sacerdos. ipse pontifex maximus nūcupatur. ipse enim efficit sacerdotes atq̄ leuitas. ipse omnes ordines ecclesiasticos disponit. ipse quid unusquisq̄ facere debeat ostendit. Antistes autem idem dictus est. eo quod ante stet. primus enim est in ordine ecclesię. et supra se nullum habet sacerdotem. Sacerdos quidem nomen habet compositum ex gręco et latino. quasi sacrum dās. Dispēsat ergo mysteria cęlestia. fidelibus baptismū tradit corpus et sanguinem Christi distribuit. et uerbū dei pręsdicat. Sacerdos aūt uocari pōt. siue ep̄s sit siue presbit

Episcopi autem apostolorum uicem in ecclesia tenent sicut supra diximus. Et corepiscopi q uicarij sunt episcoporum. ad exēplum. lxx. seniorum constituti sunt. nec aliquid eis magis licet in ecclesia ordinare aut cōstituere. nisi quantū eis conceditᷓ a legitimis episcopis. qui sedem & regimen integrum in ecclesijs obtinent. Ordinati sunt autē corepiscopi propter pauperū curā. qui in agris & uillis cōsistūt. ne eis solatiū cōfirmatiōis deesset. Dicti sunt aūt corepiscopi. quia de choro sunt sacerdotū. hi autē a solo episcopo ciuitatis cui adiacēt ordinantur. sicut presbyteri.

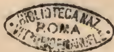
DE PRESBYTERIS. Ca. VI.

Resbiterorum ordo exordium sumpsit a filijs ut dictum est Aaron. Qui enim sacerdotes in ueteri testamento uocabantur. hij sunt qui nūc appellātur presbyteri. & qui tunc princeps sacerdotū nūc episcopus uocatur. πρεσβυτερος. Presbyter enim grȩce. latine senior interpretatur. Non pro etate autē uel decrepita senectute. sed propᷓ honorē et dignitatē et doctrinam sapientiȩ quam acceperunt. presbyteri nominātur. sicut per sapientiam dicitur. gloria senum canicies. & item. canicies hominū prudētia est. Vnde & apud ueteres idem et episcopi & presbyteri fuerūt. quia illud nomen dignitatis est. hoc ȩtatis. Et Paulus apostolus ad Titū scribens. huius inqt rei gracia reliq te Cretȩ. ut ea quȩ desunt corrigas. & constituas per ciuitates presbyteros. sicut ego tibi disposui. si quis sine crimine est unius uxoris uir. filios habens fideles. non in accusatione luxuriȩ. aut non subditos. et statim subiungit. Oportet enim episcopum sine crimine esse. sicut dei dispensatorem. non superbum. nō iracundū. non uinolentum. nō percussorē. & reliq. Et ad philippenses episcopis & diaconibus scribit. Cū una ciuitas

plures Episcopos habere nõ possit, sed sub Episcoporũ noĩe presbyteros complexus est. Ideo autem presbyteri sacerdotes uocantur, quia sacrum dant, sicut Episcopi, idest in cõfectione diuini corporis & sanguinis, et in baptismate, & in officio prędicandi. Sed licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habẽt. quod nec chrismate frontem signant, nec paracletum spiritum dant, quod solis Episcopis deberi lectio actus apostolorũ demonstrat, nec ordinare clericos in sacris ordinibus possunt, quod episcopis propter unitatem & concordiã reseruatur. Secũdi uero ordinis uiri presbyteri sunt, quorũ typũ pręferebãt, lxx. uiri in ueteri testamento, in quibus dominus spiritum Moysi propagauit, ut talibus adiutoribus usus in pplo, innũeras multitudĩes facile gubernaret. Sic et paternę plenitudinis abũdantia transfusa est in Eleazaro & Ithamaro, vt ad hostias salutares et frequentioris officij sacramẽtum, ministerium sufficeret sacerdotũ. Sic et apostolis Christi, doctores fidei cõites additi sunt, quibus illi orbem totum secũdis predicatoribus impleuerunt. & per euangelicam doctrinam dilatauerunt.

DE DIACONIS. Ca. VII.

Euitę ex nomine authoris uocati, de nomine Leui Leuitę exorti sunt, a qbus in templo dei mystici sacramenti mysteria explebantur. Pręcepit enim dñs & dixit ad Moysen, ut post ordinatiõm Aaron sacerdotis et filiorum eius, rursus Leui tribus in diuini cultus mysterio ordinaretur, & consecrarent domino pro omnibus primogenitis, et seruirent pro Israhel, coram Aarõ & filijs eius in tabernaclo domini excubãtes in templo die ac nocte, ipsiq; gestarent arcã & tabernaculum, et oĩa uasa eius, & in circuitu tabernaculi castra ipsi constituerẽt, et in ꝓmouendo taber

naculo ipsi deponerent. & rursus ipsi deponerent. & rursus ipsi componerent. Hi grece. Διακονες. Diacones latine ministri dicunt̃. q̃d sicut in sacerdote cõsecratio. ita in diacono ministerij dispensatio habetur. In ueteri testamẽto excubabãt in tabernaculo testimonij ad prę cepta Aaron. et ad cuncta opera tabernaculi. uerumtñ ad uasa sanctuarij & ad altare non accedebãt. sicut mã dauerat dominus Aaron dicẽs. Ego dedi uobis fratres vr̃os leuitas de medio filiorũ Israhel. et tradidi donum domino. ut seruiant in ministerijs tabernaculi eius. tu autem & filij tui custodite sacerdotiũ uestrum. et om̃ia quę ad cultum altaris pertinẽt. & intra uelum sunt. per sacerdotes amministrabunt̃. et reliq̃. Hij a uigiti quinq; annis & supra ingrediebant̃. ut ministrarent in tabernaculo fœderis. cumq; quinquagesimũ annum ętatis explebant. seruire cessabant. & erant ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis. ut custodirẽt quę sibi fuerant commendata. In nouo autem testamento apostoli septẽ diaconos. propter sacramentũ eiusdẽ nũeri ordinauerũt ad ministeriũ sacrum. & ad officiũ altaris. qui leguntur etiam et prędicasse. & baptizasse nõ paucos. sicut sanctus Stephanus disputauit cõtra Iudęos. & Philippus baptizato Eunucho. euãgelizauit ciuitatibus cunctis. donec ueniret Cæsaream. et in Samaria prędicabat. & baptiçabat eos qui ab apostolis Petro et Ioanne postmodũ confirmabantur. Sed baptiçare eis modo corã Episcopis siue presbyteris licitũ est. Cęterũ autem non licet. nisi prędictis fortassis officijs longius cõstitutis. necessitas extrema compellat. Hi enim sunt quos in Apocalipsi legimus. septem angeli tubiscanentes. Hij sunt septem candelabra aurea. Hij sunt voces tonitruorum septem. Ipsi enim clara uoce in modum pręconis admonent cunctos. siue in psallendo. siue in lectionibus audiendis. Ipsi etiam ut aures habe

amus ad deũ adclamant. Ipsi quoq; euangelizant. Sine his sacerdos nomen habet. officium non habet. Nam sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est. Ille oblata sanctificat. hic sanctificata dispensat. Ipsis etiã sacerdotibus. propter presumptionem non licet de mensa domini tollere calicem, nisi eis traditus fuerit a diacono. Leuitę offerunt oblationes in altaria. Leuitę componunt mensam domini. Leuitę operiunt arcam testamenti, non enim omnes uident altare mysteriorum. quę operiuntur a Leuitis. ne uideant qui uidere non debẽt. & sumant qui seruare non possunt. quiq; propterea altari albis induti assistunt. ut hinc admoniti. cęlestem uitam habeant. candidiq; ad hostias & ĩmaculati accedant. Quos primus fecit Siluester Papa tricesimus quartus põtifex. in Romana ecclesia. post Petrũ. Dalmaticis uti. & constituit ut pallio linostio eorum leua tegeretur. sicut in gestis pontificalibus continetur.

DE SVBDIACONIS. Ca. VIII.

Ypodiacones. υποδιακονεσ. gręce. quos nos h Subdiacões dicimus, qui ideo sic appellãtur. quia subiacent pręceptis & officijs Leuitarũ. Oblationes in templo dei a fidelibus ipsi suscipiunt. et Leuitis super ponendas altaribus deferunt. Hij apud Hebręos Nathinnei uocãtur. ut liber Paralippomenõ & Hesdrę testatur. quod interpretatur in humilitate domino seruientes. Ex eorum ordine fuit ille Nathanael. qui in euangelio Ioannis diuina proditione commonitus. saluatorem meruit confiteri. quiq; etiam ad primum diuinitatis iudicium fidelis enituit. protestante dño ac dicẽte. Ecce uere Israhelita. in q̃ dolus nõ est.

Isti q̃q; uasa corporis & sanguinis domini diaconibus ad altare offerũt. De quibus quidem placuit patribus vt qa sacra mysteria contrectant. casti & cõtinentes ab uxoribus sint. et ab omi carnali inmũdicia liberi. iuxta quod illis propheta docente iubetur. Mundamini q fertis uasa domini. Hi ergo cũ ordinant non suscipiũt manus impositionẽ sicut sacerdos & leuitę. sed patenã tantum et calicem de manu episcopi. & archidiacono ciphum aquę cum aqua. mantile et manutergium.

DE ACOLYTHIS. Ca. IX.

Colythi. ακολυθοι. gręce latine cęroferarij dicũt a deportandis Cęreis. quando legendum est Euangelium. aut sacrificium offerendum. tunc enim accenduntur luminaria ab eis & deportant. non ad fugãdas tenebras. dum sol eodem tempore rutilet. sed ad signũ lęticię demonstrandũ. ut sub typo luminis corporalis. illa lux ostendat. de qua in euãgelio legit. Erat lux uera. quę illuminat omnẽ hominem uenientẽ in hunc mundum. quorũ typum pręferebant illi. qui domini mandato in tabernaculo lucernas quottidie accendebant. super candelabrum positas.

DE EXORCISTIS. Ca. X.

Xorcistę. εξορκισαι. ex gręco in latinũ adiurãtes seu increpantes uocantur. Inuocãt enim super catecuminos. uel super eos qui habent spiritũ inmundũ nomen domini Hiesu. adiurãtes per eum. ut egrediatur ab eis. Refert Iosephus. regem Salomonẽ excogitasse. suamq; gentẽ docuisse modos exorcismi. idest adiurationis. quibus immũdi spiritus expulsi ab homine. ulterius reuerti non sunt ausi. Testatur & de eis liber actus apostolorum. ita dicens. Tẽtauerũt aũt quidã. & de circũeũtibus Iudeis exorcismis inuocare

nomen domini Hiesu. & cętera. Inuenimus eos quos Hesdras actores memorat templi. eos nunc esse exorcistas in ecclesia dei. fuerunt enim sub Hesdra actores templi. seruorū Salomonis filij. qui actum tēpli totius sub cura sua haberent. nō tamē sacerdotalibus officijs ministrarent. aut sacris oblationibus deseruirēt. Nullā ergo aliam curam habebāt actores templi. nisi ad sarta tecta reficienda. ut quęcumq; fuissent ueterata in ędifitio templi aut delapsa. per eosdē actores de thesauris dominicis reficerent atq; excolerent. Ergo exactores templi. exorcistę sunt in populo dei. Quomodo enim actor prudēs & bonus. scit quid sit domini sui census. & omnis substantię modus. et redigit apud se totius possessionis instrumēta originalia. sic exorcista redigit in sua diligētia totius regni domini secreta. ut mēorię mandet de scripturarum sacramentis. unde exerceat scilicet donum. quod illi est a spiritusancto concessum secundum apostoli pręconium. Exorcistas enī memorat apostolus cum dicit. Nunquid omnes donationes habent sanationum? Hij enim cum ordinātur accipiūt de manu Episcopi. libellum in quo scripti sunt exorcismi. dicente eis Episcopo. Accipite et commendate memorię. & habete potestatem imponendi manus super energuminos siue cathecuminos. ut imperetis immūdis spiritibus. & abiciatis.

DE LECTORIBVS. Ca. XI.

Lectores a legendo. Psalmistę a psalmis canēdis uocati. Illi prędicant populis quid sequantur. Isti canunt ut excitent ad compunctiōnes anīos audientium. Licet et quidam lectores ita miseranter pronuncient. ut quosdam ad luctum lamētationemq; compellant. Idem etiam & pronunciatores uocantur. quod porro adnunciant. tanta enim & tam clara eorū

erit uox.ut quãtũuis longe positorũ aures adimpleãt. Lectorum ordo formã & initium a prophętis sumpsit. Sunt ergo lectores qui uerbum dei pręedicant.quibus dicitur.Clama ne cesses.quasi tuba exalta uocẽ tuã. Isti quippe dum ordinantur, primum de eorum conuersatione Episcopus uerbum facit ad populũ. deinde coram plebe tradit eis codicem apicum diuinorũ, ad dei uerbum adnũciandum.Iste ergo doctrina et libris debet esse imbutus, sensuumq; ac uerborum scientia perornatus.ut distincte & aperte sonans, audientium corda possit instruere.Psalmistarum idest cantatorum principes siue authores.fuere Dauid siue Asaph. Isti enim post Moysen.psalmos primi composuere & cantauere.Mortuo Asaph.filij eius in hunc ordinem subrogati sunt a Dauid.erantq; psalmistę per successionẽ generis.sicut & ordo sacerdotalis.ipsiq; soli continuis diebus in templo canebant.candidis induti stolis. ad uocem unius respondente choro.Ex hoc ueteri more ecclesia sumpsit exemplũ nutriendi psalmistas. quorũ cantibus ad affectum dei mẽtes audientium excitent. Psalmistam autem & uoce et arte pręclarum inlustrẽq; esse oportet.ita ut ad delectamentum dulcedinis animos incitet auditorum.Solent autem ad hoc officium etiam absq; sciẽtia Episcopi.sola iussione eligi.quicũq; in cantandi arte probabiles huiusmodi constiterint.

DE HOSTIARIIS. Ca. XII.

h Ostiarij sunt qui & Aeditui et ianitores in lege dicebantur.Hij apud Hębręos in ueteri testamento electi sunt ad custodiam templi. quiq; ordinati per uices suas. omnia interiora tẽpli uel extera custodiebant.ut non ingrederetur in eũ immũdus in omni re.Dicti autem hostiarij quod pręsint hostijs templi.ipsi enĩ tenentes clauem.omnia intus ex utraq;

parte cuſtodiunt.atq; inter bonos & malos habentes iudicium.fideles recipiunt.reſpuunt infideles.

QVOS OPORTEAT AD SACRVM ORDINEM ACCEDERE.ET QVO ORDINE.Ca.XIII

c Anones & decreta Zoſymi papę decernũt. ut clericus qui ad ſacrum ordinem accedit. inter lectores ſiue exorciſtas quinq; annos exoluat; exinde Acolythus ul' ſubdiacõus quattuor annis fiat. Ad benedictionem quoq; diaconatus non minoris ętatis quam xxv.annorum accedat.in quo ordine quinq; annis expletis.ſi inculpabilit' miniſtrauerit.ad presbyteratus honorem promoueri poterit.non tamen ante triginta annos ętatis.licet ualde dignus ſit.quia & dñs noſter non ante triceſimum annum prędicare exorſus eſt.De quo gradu ſi eum auctior ad bonos mores uita perduxerit.ſummum pontificatum accipere poterit. hac tamẽ lege ſeruata.ut neq; bigamus.neq; pœnitẽs nec neophitus ad hos gradus poſſit admitti.

DE VESTIBVS SACERDOTALIBVS.Ca.XIIII.

d E ueſte ergo ſacerdotali moderna. ad antiquũ ueteris teſtamenti habitum. comparationem facientes. ſecundum maiorum ſenſum quid myſtice ſignificet proſequamur.

DE SVPERHVMERALI. Ca. XV.

p Rimum ergo eorum indumentũ eſt Ephot Bat.quod interpretatur ſuperhumerale lineum.quod ſignificat mundiciam bonorũ operũ.Hinc bene in lege cum dominus de veſte ſacerdotali Moyſen iuſtituit.primum de ſuperhumerali faciendo pręcepit.quia quiſqs ad ſacerdotiũ

magisteriumq; populi dei promouendus est. primum ei us debent opera cognosci. ut dum hoc quod foris omnibus patet. inreprehẽsibile paruerit. coueniẽt ex tpe & integritas cordis eius. et fidei sinceritas scruteẽ.

DE PODERE idest TVNICA LINEA Ca. XVI.

s Ecundũ est linea tunica. quę grece. ποδηρης. Poderis. latine talaris dicitur. eo quod ad talos usq; descendat. Hãc Iosephus bissinam uocat. cuius significatio mystica in promptu est. Cum enim cõstet lino uel bisso continentiã & castitatẽ significari. strictam habent lineam sacerdotes. cum propositũ continentię non eneruiter. sed studiose conseruãt. Hęc ad talos usq; descendit. quia usq; ad finẽ uitę huius. bonis operibus insistere debet sacerdos. pręcipiente ac promittente domino. Esto fidelis usq; ad mortem. & dabo tibi coronam uitę.

DE CINGVLO. Ca. XVII.

t Ercium uestimentũ est cingulum siue baltheũ. quo utuntur ne tunica ipsa defluat. et gressum impediat. hoc nimirum custodiã mentis significat. Qui enĩ tunica talari indutus. absq; cingulo incedit. defluit tunica. ac relicto corpe uentis & frigoribus intrandi spacium tribuit. quin & prępeditis gressibus. incedendi usum retardat. uel etiã calcantibus se causa efficitur ruinę. Ergo lineos induunt sacerdotes. ut castitatem habeãt. accinguntur baltheis. ne ipsa castitas sit remissa & negligens. ne uento elationis animum perflandi aditum impendat. ne crescente iniquitate refrigescere faciat charitatem ipsorum. ne bonorum gressus operũ iactantię suę pręsumptiõis impediat. ne

prępedito uirtutum cursu.ipsa etiam terrestris concu piscētię sordibus polluta uilescat.& ad ultimū authorem suum ad ruinam superbiendo impellat.

DE PHANONE. Ca. XVIII.

Vartum uero mappula siue mātile. sacerdotis indumentum est.quod uulgo phanonē uocāt. quod ob hoc eorum tunc manibus tenet̄ q̄ndo missę officium agitur.ut paratos ad ministeriū mensę domini populus conspiciat. Mappę ergo conuiuij & epularum adpositarū lintheamina sunt.unde diminutiuum mappula sicut et mantilia. nūc pro operiendis mensis sunt.quę ut nomē ipsorū indicat.olim tergēdis manibus prębebantur. Oportet ergo sacerdotes.& ministros altaris mappulas manibus tenere. quorum officium est diuina sacramēta cōficere.ut cū deuotiōe mentis opus spontaneum concordat. digne exerceat̄ officium.quod pie diuino est munere collatum.

DE ORARIO idest STOLA Ca. XIX.

Vintum quoq̧ est quod orarium dicitur. licet hoc quidam stolā uocēt.Hoc eni genere uestis solūmodo eis personis uti est concessum.qbus prędicandi officium est delegatū.Bene etiam oratoribus christi orariū habere cōuenit.quia cū indumentū eorum officio ꝓprio concinnat.& ipsi sedulo ad uerbi ministeriū cohortantur.et plebs ipsis cōmissa indiciū salutare conspiciens.ad meditationē legis concurrere feruentius ammonet̄.Apte ergo orarium collū simul & pectus tegit sacerdotis.ut inde instruatur. q̄d qcq̄d ore proferat.tractatu summę rationis. attēdat.ut illud apostoli semper in eo appelletur quo dicit. orabo spiritu.orabo & mente.psallam spiritu.psallam et mente. & iterum.Os nostrū ad uos o Chorinthi.cor nostrum

dilatatum eſt.ne forte ſi improuiſe & inrationabiliter loquatur.damnum patiatur.Salomone adteſtãte. qui ait.Cor ſapientis erudiet os eius.& labijs illius addet gratiam.& item.Qui cuſtodit os ſuum. cuſtodit animã ſuã.qui incõſideratus eſt ad loquẽdũ ſentiet mala.

DE DALMATICA. Ca. XX.

Extum namq; eſt quod Dalmatica a Dalmatia
s Gręcię prouincia.in qua primum texta eſt.nuncupatur.hęc ueſtis in modum eſt crucis facta. & paſſionis domini indicium eſt.Habet quoq; et purpureos tramites ipſa tunica a ſummo uſq; ad ima.ante ac retro deſcendens.nec non & per utramq; manicã. ut ammoẽatur miniſter domini per habitus ſui ſpeciẽ. cuius muneris particeps eſt.ut per myſticã oblationẽ paſſionis dominicę commemorationem agat.ut ipſe in eo fiat hoſtia deo acceptabilis.

DE CASVLA. Ca. XXI.

Eptimum ſacerdotale indumentum. eſt quod
s Caſulam uocant.dicta eſt autem per diminutionẽ a Caſa.eo quod totũ hominẽ tegat. quaſi minor caſa.hanc gręci.πλανηταν. Planetam nominant.Hęc ſupremum omnium indumentorũ eſt. & cetera omnia interius per ſuum munimen tegit & ſeruat.Hãc ergo ueſtem poſſumus intelligere charitatem. quę cunctis uirtutibus ſupereminet. & earum decorem ſuo tutamine ꝓtegit et inluſtrat.Nęc enim vllus iam erit uirtutum ſplendor.ſi nõ eas charitatis inradiauerit fulgor.quod oſtendit apoſtolus dicens. Si linguis hominum loquar & angelorum charitatem non habeam.factus ſum ſicut æs ſonans. aut cymbalũ tiniens.Et ſi habuęro prophetiam.& nouerim myſteria omnia.& omnem ſcientiam. & ſi habuero omnem

fidem.ita ut montes transferam.charitatem autem nõ habuero.nihil mihi prodest.Charitas patiẽs est. benigna est.Charitas nõ emulatur.non agit perperam. nõ inflatur.non est ambiciosa.non quęrit quę sua sunt.nõ irritatur.non cogitat malum.non gaudet super iniqtate.congaudet autem ueritati. Omnia suffert. omnia credit.omnia sperat. omĩa sustinet. Charitas nunquã excidit.& reliq̃.Sine hac charitate uł casula. nec sacerdos ipse ad altare adpropinquare debet.nec munus offerre.nec preces fundere. Vnde ueritas ipsa dicit.Si offers munus tuum ante altare.& ibi recordatus fueris.quia frater tuus habet aliquid aduersum te. relinque ibi munus tuum ante altare.& uade prius reconciliari fratri tuo.& tunc ueniens offeres munus tuum. Et item. Cum stabitis ad orandum. dimittite si quid habetis aduersum aliquem. et reliqua. De hoc itaq; spiritali uirtutum indumẽto.apostolus ad Colosenses ita scripsit.Induite inquit uos sicut electi dei sancti & dilecti uiscera misericordię.benignitatem.humilitatẽ. modestiam. patientiam.et cętera.Et de charitatis eminentia paulo post subiunxit dicens. Super omnia aũt hęc charitatem habentes.q̃d est uinculũ perfectionis.

DE SANDALIIS. Ca. XXII.

INduunt quoq; sacerdotes pedes Sãdaliis siue soliis.quod genus calciamenti euangelica authoritate eis est concessum.ut Marci euãgeliũ testatur.quia hoc calciamentum mysticam significatiõem habet.ut pes neq; tectus sit. neq; nudus ad terrã. idest ut nec occultet̃ euangeliũ. nec terrenis cõmodis initat̃.Nã scriptũ est ĩ apostolo.Et calciati pedes ĩ p̃paratiõe euãgelij pacis.Sicut enĩ Sãdalia p̃tẽ pedis tegũt.

partem inopertã relinquunt, ita & euangelij doctores partim euangelium operire, partimq; aperire debent, ita uidelicet ut fidelis & deuotus sufficientem habeat doctrinam, et infidelis & contẽptor non inueniat blasphemandi materiam. Admonet etiã et nos hoc genus calciamẽti, ut carni nostrę & corpori in necessitatibus consulamus, nõ in libidinis lasciuiã defluãus, de qbus utrisq; nos diuina lex instruit. Scriptũ est enim. Carnẽ tuam ne despexeris, et item. Carnis curam ne feceritis in concupiscentijs.

DE PALLIO. Ca. XXIII.

Vper hęc autem omnia summo pontifici (qui archiepiscopus uocatur) propter apostolicam uicem pallij honor decernitur, quod genus indumenti crucis signaculũ purpureo colore exprimit, ut ipso indutus pontifex a tergo & pectore crucem habeat, suaq; mente pie & digne de passione redẽptoris cogitet, ac populo pro quo dominũ deprecatur, redẽptionis suę signaculum demonstret. Condecet quoq; bene, ut ipsa apostolica dignitas apostolicũ uirũ faciat, vt plena deuotione, sano sermone, & digna operatiõe possit dicere cum apostolo. Mihi aũt absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Hiesu christi, per quẽ mihi mũdus crucifixus est, & ego mundo. Hęc quęq; de habitu sacerdotali ad sensũ scd'm modulũ ingenioli nr̄i breuiter diximus, nõ prȩiudicantes his, qui congruentius & dignius de eadẽ re possit scribere, & plenius disputare.

DE SACRAMENTIS ECCLESIAE. Ca. XXIIII.

E sacramentis autẽ quę in ecclesia fiũt, oportet ut sequens sermo exponat, atq; declarat ritum sacerdotalẽ. Sunt autem sacramenta, Baptismũ & Chrisma, Corpus et sanguis, quę ob id sacramenta

dicuntur. quia sub tegumento corporaliũ. rerũ uirtus diuina secretius salutem eorundem sacramentorum operatur. unde et a secretis uirtutibus uel sacris. sacramenta dicuntur. Quę ideo fructuose penes ecclesiam fiunt. quia sanctus in ea manens spiritus. eundẽ sacramentorum latenter operatur effectum. Vnde seu per bonos seu per malos ministros intra ecclesiam dei dispensentur. nec bonorum meritis dispensatorũ amplificantur hęc dona. nec malorum adtenuant̃. quia neq; qui plantat est aliquid. neq; qui rigat. sed qui incremẽtũ dat deus. unde & gręce. μυσθεριον. dicitur. q̃d secretam & reconditam habeat repositionem.

DE BAPTISMATIS SACRAMENTO. Ca XXV.

p Rimum autem sacramentorum est Baptismũ. quia antequam sancto chrismate ungat̃ aliqs. aut corporis & sanguinis Christi particeps existat, sacra regeneratione purgari debet. ac deinde ad cętera rite accedere. βαπτισμα Baptismũ gręce. latine tinctio interpretatur. quę non tamen ob hoc q̃d homo in aquã mergitur tĩctio dicitur. sed quia spiritu gratię ibi in melius immutatur. et longe aliud quam erat efficitur. Primum homines fœdi eramus deformitate peccatorum. in ipsa tinctione pulchri dealbatione uirtutũ efficimur. Vnde & in canticis scribitur canticorũ. Quę est ista quę ascendit quasi dealbata. cuius mysterium non aliter nisi sub trinitatis designatõne. idest patris & filij et spiritussancti cognitione completur. dicente domino ad apostolos. Ite docete omnes gentes. baptiçantes eos in nomine patris & filij et spiritussancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne uerbum. ita sacramẽtum cõfirmat ternarius numerus nominum diuinorꝝ. Quod autem per aquã baptismũ datur. hęc ratio est. Voluit enim dominus ut res illa inuisibilis per congru

entiā.sed ꝑfecto incōtrectabile et iuisibile impēderet elementum.super quod etiam in principio ferebatur spiritussanctus.Nam sicut oleum naturali pōdere supfertur omī liq̄re.ita in principio ferebatur spūssanctus aquis.Sicut aqua purgat exterius corpus.ita latenter eius mysterio per spiritumsanctū purificat et animus. cuius sanctificatio ita est.Inuocato enim deo. descēdit spiritussanctus de cęlis.& medicatis aquis. sanctificat eas de semetipso.& accipiūt uim purgationis.ut in eis caro et anima delictis inquinata mundetur. Vtrumq; enī baptiçando necesse est adhiberi.et baptismi lauacrum.& spiritussancti purgatio.quia ait saluator. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto.nō potest introire in regnū dei.Sed ante baptismū.cathezisandi debet in hominem peruenire officium.ut fidei primū cathecuminus accipiat rudimentū.Nam in euangelio secundū Matheum legitur.quod post resurrectionem dominus apostolis pręceperit. ut in nomine patris & filij et spiritussancti docerent.& baptiçarēt oēs gētes. idest prius fidem dei illis insinuarent. & sic credentes in remissionem peccatorum baptiçarēt.Hoc est quod secundū Marcum idem dominus legitur pręposuisse fidem baptismatis. cū ita dixit.qui crediderit & baptiçatus fuerit saluus erit.qui u ero non crediderit. condemnabit.& Ioanne teste. prius ipse Hiesus cęci nati oculos luto ex sputo facto superliniuit. & sic ad aquas Siloę misit.quia pri us debet baptiçandus fide incarnationis Christi istrui.et sic ad baptismum iam credulus admitti.ut sciat cuius gratię in eo est particeps. & cui iam debitor fiat deinceps.

DE CATHECVMINIS. Ca. XXVI.

c Athecuminus autem dicitur.pro eo q̄d adhuc doctrinam fidei audit.nec dum tamē baptismū

recepit. Nam κατηχουμενος. Cathecuminus grece. latie auditor interpretatur. Et quia primum exhortationis preceptũ in lege est. Audi Israhel. dominus deus tuus deus unus est. Inde est, ut is qui per sacerdotem quasi per Moysen deus loquit. cathecuminus idest audiens nominetur. scilicet ut uerum agnoscens dominum, relinquat errores uarios idolorum. Puto autem omes a Ioanne in pœnitentia baptiçatos, cathecuminorum pretulisse figurã. Post cathecuminos autẽ secundus gradus est competentium. Competentes autem sunt, qui iam post doctrinam fidei. post continentiam uite, ad gratiam Christi percipiẽdam festinãt. ideoq appellantur competentes. idest gratiam Christi petentes. Nam cathecumini tantum audiũt. necdũ petunt. Sunt enim quasi hospites & uicini fidelium, deforis audiũt mysteria. audiunt gratiam. sed adhuc nõ appellantur fideles. Competentes autem petũt. iam accipiunt, iam catheçisantur idest imbuuntur instructione fidei et sacramentorum. Istis enim traditur salutare symbolum, quasi commõitoriũ fidei. & sancte confessiõis inditiũ. quo instructi agnoscãt quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeãt. Notandũ autem quod in ecclesia saluatoris. paruulorum qui per etatem adhuc abrenunciare diabolo. nec credere in deum possunt, per corda & ora gestantiũ salus adimpleat. quia & in euangelio legitur. quod Hiesus fidem illorum intuens, qui paraliticum ad sanandum sibi adferebãt. dixerit ipsi. homo remittuntur tibi peccata tua. & quod filium uidue a mortuis suscitatũ. misericordia motus super ea. Manifestum enim quod paruuli sicut ex alijs ea que illis remittuntur in baptismo peccata traxerunt. sic & per alios ad salutem credunt. Nec enim siquidem muti & surdi. q nec audire neq pfiteri fidẽ possũt. ab aliqbus christianis ad baptizand' offeruntur. per credulitatem

offerentium saluari creduntur. quia non obsistit omnipotentis dei gratię naturę infirmitas humanę.

DE CATHEZISANDI ORDINE. Ca. XXVII.

Atheçiçandi enim ordo hic est. Primũ interro-
c gatur paganus. si abrenũciat diabolo. & oibus damnosis eius operibus atq; fallacibus põpis. vt primum respuat errorem. et sic appropinquet ad ueritatẽ. possitq; iuxta apostolũ d'põere ueterẽ hoiem secundum pristinam conuersationem. qui corrumpit̃ secundum desideria erroris. abnegans impietatem & secularia desideria. Deinde apostolicę fidei ostenditur ei simbolum. & exquiritur ab eo si credat in deũ patrẽ omnipotentẽ. & in Hiesum Christum filium eius unicum. dominum nostrum. & in spiritumsanctũ. unum deum in trinitate et unitate. si confiteatur unam esse ecclesiam catholicam. & si credat remissionem peccatorum. et carnis resurrectionem. Hęc ergo oia si uere profitetur credere. iam incipit per fidem induere nouum hominem. qui secundum deum creatus est in iusticia & sanctitate ueritatis. quo tamẽ plene induitur. quando per baptismi lauacrum regeneratur. At postquam se per confessionem uerę fidei in alterius commẽdauerit dominium. & per abrenunciationẽ prioris possessoris se alienauerit seruitio. exsufflatur ab eo seua potestas. ut per pium sacerdotis mysterium spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus. signaturq; ipse homo signaculo sanctę crucis tam in fronte quam in corde. ut ipse apostata diabolus in uase suo pristino suę interemptionis cognoscens signum. iam sibi deinceps sciat illud esse alienum. Exinde iam dicunt̃ super eum orationes. ut fiat cathecuminus. Tunc datur ei sal benedictum in os. ut per sal typicum sapientię sale conditus. fetore careat iniquitatis. et nec a uermibus pec

catorum ultra putrefiat. sed magis in Iesus seruetur. ad maiorem gratiam percipiendã. De hinc iterum exorcisatur diabolus. ut suam nequiciã agnoscens. & iustũ super se iudicium dei timens. recedat ab homine. nec iam contendat eum arte sua subuertere ne baptismum consequatur. sed magis honorem deo creatori suo exhibens. reddat opus factori suo. Postea tanguntur ei nares & aures cum saliua. & dicitur ei illud uerbum euangelicum quod Hiesus quãdo surdum & mutum sanauit tangens cum sputo linguam eius. & mittens digitos suos in auriculas eius dixit. Epheta. quod est adperire. Hoc enim sacramẽtum hic agitur. ut per saliuã typicam sacerdotis & tactum sapientia et uirtus diuĩa salutem eiusdem cathecumini operetur. ut aperiantur ei nares ad accipiẽdũ odorem noticię dei. ut aperiãtur illi & aures ad audiendum mãdata dei. sensuq; intimo cordis reponendum. Deinde benedictõne sacerdotali munitur. ut ad sacrum baptismum cum fide accepta custodiatur. Vnguetur illius tunc pectus de oleo sanctificato. cũ inuocatiõe sanctę trinitatis. ut nullę reliqę latẽtes inimici in eo resideãt. sed i fide sanctę trinitatis mens eius confortetur. ungetur & inter scapulas de eodem oleo. ut undiq; muniatur. & ad bona opera facienda per dei gloriam roboretur.

DE TINCTIONE BAPTISMI ET VNCTIONE CHRISMATIS. Ca. XXVIII.

p Ost hęc igitur consecratur fons. & ad ipsum baptismum cathecuminus accedit & sic in nomine sanctę trinitatis trina submersione baptiçatur. Et recte homo qui ad imaginem sanctę trinitatis cõditus est. per inuocationẽ sanctę trinitatis ad eãdem renouatur imaginem. & qui tercio gradu peccati idest consensu cecidit in mortem. tercio eleuatus de fonte.

per gratiã resurgat ad uitã. Potest & hęc trina mersio triduanam domini sepulturam significare, maxime cũ dicit apostolus. Quicunq; baptiçati sumus in Christo Hiesu, in morte ipsius baptiçati sumus. consepulti enĩ sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitę ambulemus. Si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectõnis erimus, & reliqua. Oportet ergo cum inuocatione sanctę trinitatis sub trina mersione baptismum confici, ut secundum personarum differentiã, mysterium baptismi celebretur, & secundum unitatem substantię unũ baptisma fiat. unde dicit apostolus. Vnus dominus, una fides, unum baptisma, et reliqua. Postquam enim ascenderit baptiçatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate, sequente simul & oratõne, ut regni Christi particeps fiat, & a Christo christianus possit uocari. Scriptum est et in euangelio ita. Baptiçatus autem Hiesus, confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cęli, & uidit spiritum dei descendentem sicut columbã et uenientẽ supra se. Bene quidem baptismo cõtinuatur chrismatis unctio. quia spiritussanctus qui per illud chrisma suę uirtutis ammixtione sanctificat credentes, baptizato Hiesu, statĩ super illum in colũbę specie descendit, cuius uidelicet typum pręferebat columba illa, quę in diluuio ad arcã reportauit ramum oliuę uirentibus folijs, significans utiq; quod spiritussanctus per chrismatis unctionem in baptismate uirorem cõfert fidelibus cęlestis gratię. Sed de hoc plenius in sequẽtibus dicemus. Legimus & in gestis patrũ, quod Siluester papa in ecclesia Romana constituerit, ut sicut potestas & priuilegiũ apud solum Episcopum constat, quod sacrum chrisma ipse conficiat, & baptiçatum per manus impositionem cũ

ipso chrismate consignet propter hereticam suasionē. ita presbyter eodem chrismate liniat baptiçatū leuatū ex aqua. propter occasionem transitus mortis. quia scriptum est in apostolo. Vos autē fratres in carne non estis. sed in spiritu. si tamē spiritus dei habitet in uobis. si quis autem spiritum Christi non habet. hic non est eius &c̄. Ac deīde profecto patet. quia qcumq; nō est Christi. regni sui particeps fieri nequit. Ideoq; necessarium est. ut statim succurratur baptiçato cū chrismatis vnctione. ut spiritussancti participationem accipiens. alienus a Christo non existat.

DE INDVMENTO BAPTIZATI ET EVCHARISTIA. Ca. XXIX.

Post baptismum autē traditur christiano uestis candida. designans innocentiam & puritatem Christianam. quam post ablutas ueteres maculas. studio sanctę conuersationis immaculatā seruare debet. ad pręsentandam ante tribunal Christi. Cuncti uero renati albis induuntur uestibus. ad mysterium resurgentis ecclesię. sicut ipse dominus corā discipulis transfiguratus est ut dicit̄. resplenduit facies eius sicut sol. uestimenta eius facta sunt candida sicut nix. quo facto. splendorem ut dictum est. resurgentis in futurꝫ figurauit ecclesię. Vtuntur ergo albis uestibus. ut qrū primę natiuitatis infantia. uetusti erroris pannus fusca uerat. habitus secundę generationis glorię pręferat indumentum. Tegitur enim post sacrā unctionē caput eius mystico uelamine. ut intelligat se diadematis regni. & sacerdotalis dignitatis portitorē. iuxta apl̄m. Vos estis inqt genus regale et sacerdotale. offerentes vosmetipsos deo hostiam uiuam. sanctam. deo placentem. & reliqua. Nam sacerdotes in ueteri testamento quodam mystico uelamine caput sēper ornabant. Deinde corpore & sanguie dn̄ico om̄e p̄cedēs sacramētū

in eo cõfirmatur.quia hęc ideo accipere debet. ut deū habere mereatur in se habitatorem. & illius sit capitis membrū.qui passus est.et resurrexit pro nobis. Dicit enim ipsa ueritas. Qui mãducat meam carnem & bibit meum sanguinem.ipse in me manet et ego in eo. Et itē nisi manducaueritis (inquit) carnē filij hominis.& biberitis eius sanguinē.nõ habebitis uitã in uobis.

DE IMPOSITIONE MANVS EPISCOPALIS. Ca. XXX.

Nouissime autem a summo sacerdote per impositionem mãus paracletus traditur illi spiritus sanctus.ut roboretur per spiritumsanctum ad prędicandum alijs idem donum q̃d ipse in baptismate consecutus est.per gratiã uitę donatus eternę. Signat̄ enim baptiçatus cum chrismate per sacerdotem in capitis summitate.per pontificē uero in fronte.ut priori vnctione significet̄ spiritussancti super ipsum descēsio ad habitationem deo consecrandam.in secunda quoq̨ ut eiusdem spiritussancti septiformis gratia cum omni plẽitudiē sc̄titatis & sciētię & uirtutis uẽire ĩ hoĩem declaretur. Tunc enim ipse spiritussanctus post mūdata & benedicta corpora atq̨ anĩas libens a patre descēdit ut uas suum sua uisitatiõe sanctificet & illustret. et nūc in homiem ad hoc uenit.ut signaculum fidei quod in fronte suscepit.faciat eum donis cęlestibus repletum. & sua gratia confortatum intrepide et audacter corã regibus & potestatibus huius sęculi portare. ac nomē Christi libera uoce prędicare. Nec mirum si homo bis eodem chrismate ad accipiendum spiritumsanctum vngueatur.cū idē spiritus bis sit ipsis apostolis datus. idē in terra semel quãdo post resurrectionē suã dñs insufflauit in eos et dixit. Accipite spm̄sc̄tm̄.quorū remiseritis peccata remittūt̄ eis. & quorū retinueritis retēta sunt. & de celis semel.quando post ascensionē domini

in die penthecostes in linguis igneis super apostolos venit. & omnium gentium linguis eis loqui concessit. Ergo spiritussanctus digitus dei in euãgelio nominaẽ. & digito dei scripta est lex. Ideo antẽ digitus dei diciẽ. vt eius operatoria uirtus, simul cum patre et filio signi ficetur. Sicut autem per baptismũ in Christo morimur et renasciur, ita spiritusancto signamur, qui est digitus dei. & spiritale signaculum. Bene quippe conuenit ut per sacrum chrisma & per pinguedinem oliuę gratia spiritussancti tribuatur. quia in psalmo scriptũ est de ipso saluatore, quod unxerit eum deus pater oleo lęti cię prę cõsortibus suis. & itẽ de nobis, quod exhilaret faciem nostram in oleo. χρισμα. Chrisma gręce, latine vnctio nominatur, ex cuius nomine et Christus diciẽ. & ex ipso homo post lauacrum sanctificaẽ. Nam sicut in baptismate peccatorum remissio datur ad ueniam. ita per unctionem sanctificatio spiritus adhibetur ad gloriam. & hoc de pristina unctione tractum est exem plum, qua ungi in sacerdotiũ et regnũ solebãt antiq. vnde et Aaron & filij eius, post lauacrũ a Moyse uncti sũt, ut sacerdotes dñi fierẽt. Et Salomõ & cęteri reges per prophetas & sacerdotes perfusi sunt cornu olei, ut regni gubernacula tenerẽt. Quod dum carnaliter fit. spiritaliẽ proficit, quomodo & in ipsa baptismi gratia visibilis actus est, quod in aqua mergimur, sed spirita- lis effectus, quod a delictis mundamur. Videamus er go & ipsam olei naturam, si quid in ea huic significa- tioni conueniens possit intelligi. Oleum namq; ardens illuminat, et medicans sanat. & aquis infusum perspi- cuas eas reddit, quod bene gratiam spiritussancti põt demonstrare. Ipse enim flamma charitatis et splẽdore sapientię, animas illuminat. Ipse medicamine clemẽtię suę per ueniam peccatorũ uulnera sanat. Ipse ammix- tione uirtutis suę, aquas baptismi ad effugãdas pctõꝝ

tenebras ueraciter inlustrat. Testatur etiam hoc sacra scriptura. ait enim Paulus. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris. per spiritũsanctũ qui datus est nobis. Et Ioannes. Qui diligit inquit fratrem suum in lumine manet. Et item. Vos inquit unctionẽ habetis a spiritu sancto. & nostis omnia. Ecce apostolorum sententię manifestant. per unctionem spiritussancti lumen charitatis et sciẽtię nos habere. Nam saluator in euãgelio spiritumsanctum medicinam esse peccatorum ostẽdit. cum per ipsum potestatem apostolis dedit peccata remittere dicens. Accipite spiritumsanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis. et reliqua. Quod autem gratia spiritussancti aquas baptismi fœcũdans inlustret. insinuat Ioannes. cum ipsum dominum in spiritusancto baptiçare testatus est dicens. Sed qui misit me baptiçare in aqua. ille mihi dixit. super quẽ uideris spiritum descendentem & manentem super eum; hic est qui baptiçat in spiritusancto. Nunquam enim aqua baptismatis filios lucis generare posset. nisi prius ipsa dono eiusdem spiritussancti inlumiata esset. ut in ipsa mirabiliter partum spiritali lucis efficeret. idẽ spiritus qui in primordio. simul cum patre & filio. illam purgationi aptã creauit. Abluit ergo nos domĩus a peccatis in baptismate. & unxit nos et consignauit nos spiritu ꝓmissionis sancto. et dedit pignus spiritus in cordibus nostris. qui est utiq; pignus hęreditatis nostrę in redẽptionem adqsitionis in laudẽ glorię ipsius. ut adoptionem filiorum reciperemus. Quomodo autem estis ait apostolus filij dei? misit spiritũ filij sui in corda nostra clamantem abba pater. Nam confirmatio totius sanctitatis & uirtutis et iustitię in ipo cõstat. ipse est remissio omniũ peccatorꝝ. ipe filios dei a filijs diaboli secernit. qui cum enim spiritu dei aguntur. hij filij sunt dei. ipse iustificat sctõs et illumĩat. ipse est deus. ipse dei donũ;

eo quod datur à deo. Vnicuiq; datur mãifestatio spũs ad utilitatem per ipsum. Alij datur sermo sapiẽtię. alij sermo scientię secundum eũdem spiritum. alteri fides in eodem spiritu. alij gratia sanitatum in uno spiritu. alij operatio uirtutum. alij prophętia. alij discretiõ spirituum. alij genera linguarum. alij interp̃tatio sermonum. Hęc autem omnia operatur unus atq; idem spũs diuidens singulis pro ut uult. Sicut enim corpus unũ est, et membra multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unũ corpus sunt, ita et Christus. Etenĩ in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptiçati sumus, siue Iudęi, siue gentiles, siue serui, siue liberi. & omnes nos uno spiritu potati sumus. Spiritum enĩ sanctum aquę nomĩe appellatum in euangelio legĩus, ipso domino clamante & dicente. Si quis sitit, ueniat & bibat, qui credit in me, flumina de uentre eius fluẽt aquę uiuę. Hoc euangelista exposuit unde diceret. secutus enim ait. Hoc enĩ dicebat de spũ quẽ accepturi erant credentes in eum. Sed aliud est aqua sacramẽti. aliud aqua quę significat spiritumsanctum. Aqua enĩ sacramenti uisibilis est, aqua spiritus inuisibilis est. Illa abluit corpus, & significat quod fit in anima, per istam autem idest per spiritumsanctum ipsa anima mundatᷣ. Sicut etiam aqua corporalis corpus lauat et potat. ita spiritalis spiritum lauat & pascit. Ideo autẽ spiritussanctus septiformis nuncupatur, propter dona quę diuinitatis eiusplenitudine particulatĩ quiq; ut digni sunt consequi promerentur. Ipse enim spiritus sapientię & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus sciẽtię & pietatis, atq; spiritus timoris domini appellatur.

DE SACRAMENTO CORPORIS ET SANGVINIS DOMINI. Ca. XXXI.

Ed quia de duobus sacramentis idest baptismo & chrismate iam quãtum nobis dñs dedit

supra disseruimus. Super est ut de reliquis duobus. idest corpore & sanguine domini. etiam nunc quantū dominus annuerit. diligentius inuestigemus. Primum nobis querēdum est, cur dominus corporis et sangui nis sui mysteria in his rebus sanciri uoluisset, quę comedi & consumi possunt. & non potius in his quę maiore honore seruata. diutius integra haberi potuissēt? deīde, cur in cibo & potu idem sacramentū uoluisset, cum ex terrenis fructibus cōmuni usu terrestres uterentur. & non magis ex alia aliqua re illud traderet, q̄ similiter ꝑcipientes reficeret? Sed tamen aliquatenus res inusitata pro maiore miraculo etiam ab imperitis uenerararetur, sicut manna cibi cęlestis pauit in deserto populum Israheliticum. et omnibus admirādus pluit. Deinde illud etiam queri potest. cur inter omnes fructus terrę. potissimum ad hoc elegerit frumētum atq; vinum. quasi ipsa cunctos fructus terrę dignitate pręcellant. & pręciosiores omnibus fiant? quę uidelicet omnia ita solui posse credimus. Maluit enim dominus corporis & sanguinis sui sacramēta fidelium ore ꝑcipi. et in pastum eorum redigi. ut per uisibile opus. inuisibilis ostēderetur effectus. Sicut enim cibus materialis forinsecus nutrit corpus & uegetat. ita etiam uerbum dei intus animam nutrit & roborat, quia non in solo pane uiuit homo. sed in omni uerbo quod procedit de ore dei. & uerbum caro factum est. et habitauit in nobis. Ait ergo ipsa ueritas. Caro enī mea uere est cibus. & sanguis meus uere ē potus. Vere scilicet caro Christi est cibus. quia uere pascit. & ad ęternam uitam hominem nutrit. & sanguis eius uere est potus. quia esurientem & sitientem animam iusticibm. in ęternum veraciter satiat. Tęmporalem quippe uitam sine isto cibo & potu habere possunt homines. ęternam omnino nō possunt. qa iste cibus & potus ęternā societatē

capitis membrorũq; suorum significat. Qui manducat inquit carnem meam. & bibit sanguinem meum. ipse in me manet et ego in eo. quapropter necesse habẽus sumere corpus & sanguinem eius. ut in ipso maneãus. & eius corporis membra simus. quia nemo ascendit in cęlum. nisi qui descendit de cęlo. filius hominis qui est i cęlo. Quod autẽ ex terrę fructibus uoluit hęc sacramenta confici. hęc ratio est. Quia ergo ipse filius dei homo in terra inter homines factus est. & ex terrenis parẽtibus. scilicet ex stirpe Adam progenitus. ueritas de terra orta est. ut ex terrigenis cęlicolas faceret. de terrenis fructibus cibum cęlestem homo cęlestis fecit. ut sicut ipse deus īuisibilis. in carne uisibili ad saluãdos mortales. mortalis apparuit. ita etiã ex materia uisibili rem inuisibilem congrue ipsis demõstrauit. ut in eadẽ re simul edisceret. & quid deus propter nos factus est. & quid nos per ipsum futuri sumus. Ait enī apostolus Ioannes. Charissimi. nunc filij dei sumus. et nondum apparuit qd erimus. scimus quomodo cũ apparuerit. similes ei erimus. Cur autem panem et uinum in hãc dignitatẽ elegerit. exponit scriptura. quę testatur spm̃ sanctum pronunciasse. secundũ ordinẽ Melchisedech Christum sacerdotem esse futurũ. Melchisedech ergo genesis narrat. panem & uinum obtulisse. Oportebat enim ut qui secundum ordinẽ Melchisedech sacerdos factus fuerat. oblationem eiusdem pontificis. ipse pontifex factus imitaretur. ut scriptura de eo pronũcians. ueridica esse probaretur. quia Hiesus nõ uenit soluere legem. sed adimplere. sicut ipsa ueritas testatur. quõ necesse est (inquit) impleri omnia. quę scripta sunt in lege. & prophetis. et psalmis de me. propterea quippe dominus noster corpus & sanguinem suũ in eis rebus commendauit. quę ad unũ aliquid redigũt. ex multis siue granis siue azimis. ut sanctorũ charitatis unitatẽ

significaret. & intelligi daret corporis membrorumq; suorum unitatem. q̄d est sācta ęcclesia in prędestinatis & uocatis iustificatis atq; glorificatis. sctis & fidelibus eius. quorum primum iam factum est. idest in prędestinatione. secūdum et terciū. & factū est et fit. et fiet i. vocatio & iustificatio. quartum autem in re futurum est. idest glorificatio huius rei sacramētū. idest unitas corporis & sanguinis Christi de mensa dn̄ica assumit. quibusdam ad uitam. quibusdam ad exitiū. res uero ipsa omni homini ad uitam. nulli ad exitium. Quicūq; enim eius particeps fuerit. idē Christo capiti membrū adsociatus fuerit in regno cęlesti. quia aliud est sacramentum. aliud uirtus sacramenti. sacramentum enim ore percipit. uirtute sacramenti interior homo satiat. Sacramentum enim in alimentum corporis redigitur. virtute autē sacramenti. ęternę uitę dignitas adipiscit. In sacramēto fideles quiq; cōmunicātes. pactū societatis & pacis ineūt. In uirtute enim sacramenti oīa mēbra capiti suo cōiūcta & coadunata. in ęterna claritate gaudebunt. Sicut ergo ī nos id cōuertit cū id māducāus & bibimus. sic et nos in corpus Christi cōuertimur dum obediēt et pie uiuimus. Sed tñ ipsius sacramēti sicut supra diximus. tanta est dignitas & tāta potētia. ut q̄cūq; illd' īdigne p̄ceperit. magis sibi dānationē q̄ salutē acquirat. q̄d ostēdit ap̄ls dicēs. Quicūq; enī māducauerit panē hūc. uł biberit calicē dn̄i indigne. reus erit corporis et sāguinis dn̄i. Probet aūt seip̄m homo. & sic de pane illo edat. et de calice bibat. Qui enī manducat & bibit indigne. iudiciū sibi manducat et bibit. nō diiudicans dn̄i corpus. Tūc enim uere et salubrit corpus & sanguinē Christi p̄cipimus. si nō tantū uolumus. ut in sacramēto carnē et sanguinē Christi edamus. sed usq; ad spiritus participationē manducemus et bibamus. ut in domini corpore tanq̄ mēbra maneamus. ut eius

ſpū uegetemur. Sumūt ergo fideles bene et ueraciter corpus Chriſti, ſi corpus Chriſti non negligāt eſſe. fiāt corpus Chriſti, ſi uolunt uiuere de ſpū Chriſti. De ſpū Chriſti nō uiuit niſi corpus Chriſti. Inde eſt ꝙd expo= nēs nobis apoſtolus hunc panem unū, unum corpus Chriſti ſignificare intelligi uoluit. Calicē inqt benedi= ctionis cui benedicimus, nōne cōmunicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis quē frangimus nōne participatio corporis dñi eſt? Quomodo unus panis, unum corpus multi ſumus, omneſq; de uno pane & de uno calice participamus. Nec enī in ſacramētis aliud offerri licet, niſi quod dñs ipſe cōſtituit. & ſuo exemplo facere nos docuit, quoniā dominus Hieſus in qua nocte tradebať accepit panē, et gratias agens, fregit et dixit. Hoc eſt corpus meū ꝙd pro uobis tradeť. hoc facite in meam cōmemorationē, ſimiliť et calicē poſtq̄ cenauit dicēs. Hic calix noui teſtamēti eſt ī meo ſanguine. hoc facite quotienſcūq; bibetis, in meā cōmemorationem. Ergo panē infermentatū, et uinū aqua mixtū, in ſacramentū corporis & ſanguinis Chriſti ſanctificari oportet, quia ipſas res de ſe dn̄m teſtificari euangeliū narrat. Ait enī ipſe dñs. Ego ſum panis uiuus qui de celo deſcēdi, ſi qs mãducauerit ex hoc pane, uiuet inęternū. & panis quē ego dabo caro mea eſt pro mūdi uita. Et itē. Ego ſum inquit uitis uera. Panis enim dei deſcendit de cęlo. & dat uitam mundo, quem pater ſignauit, deus miſit in mundum. Hic eſt panis uitę, hunc qui manducat, non eſuriet in ęternum. Iſte panis cor hominis confirmat, iſte qdem de ťra naturę noſtrę productus eſt. Iſtudq; uinum lętificat cor hominis, quod ex uite uera pro= ceſſit, nec enim aliud ex uite quam uinū naſci poteſt. Ergo quia panis corporis cor firmat, ideo ille corpus Chriſti congrueť nuncupať, uinū aūt quia ſanguinē opať i carne, ideo ad ſãguinē Chriſti refeřť. Hęc aūt dū

sunt uisibilia sanctificata. tamen per spiritũsanctum in sacramentum diuini corporis transeunt. Quod autem panem sacrificij sine fermento esse oporteat. testatur liber leuiticus. ubi commemorat dominũ per Moysen filijs Israhel ita pręcepisse. Omnis inquit oblatio quę offertur domino. absq; fermento fiat. nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini Cre dimus ergo & panem illum quem primum dominus in cena mystica in mysterium corporis sui consecrauit. infermentatum esse. maxime cum in tempore paschę nullum fermentum cuiquam uesci. sed nec in domo habere ulli licebat. domino illud in lege pręcipiẽte ac dicente. sicut Exodus testatur. Primo mense (inquit) quartadecima die mẽsis ad uesperã comedetis azima. usq; ad diem uicesimam eiusdem mensis ad uesperam. septem diebus nõ inuenietur fermentum in domibus uestris. qui comederit fermentatum. peribit anima sua de cœtu Israhel. tã de aduenis quã de indigenis terrę. Et paulo post. azima (inquit) comedetis septẽ diebus. nõ apparebit apud te aliquid fermentatũ. nec in cũctis finibus tuis. & reliqua. Quod ergo neq; in domo neq; in finibus cunctis eorum. populo dei habere licebat. superfluum est arbitrari id dominum foris exquisisse. Quid autem illud significet. quod in pascha comedi uetitum erat. ostendit apostolus. & paschę et azimorũ rationem manifestissima narratione exponẽs. Etenim (inquit) pascha nostrum immolatus est Christus. itaq; epulemur. non in fermento malicię & nequicię. sed in azimis sinceritatis & ueritatis. Quicumq; ergo ad mẽ sam domini ubi agni immaculati et incontamiati caro mactatur. & ubi ueneranda mysteria passionis et resur rectionis eius a fidelibus celebrãtur. plenus dolo atq; malicia accedat. & aut odij. aut ĩuidię. aut auaricię. aut luxurię facibus accensus. corpus domini percipere nõ

metuit. uerendum est ne ubi uitam accipere debuit. iuditium dampnatõnis inueniat. & magis incitetur ad pœnam. quam retrahatur ad ueniã. Scriptum est enim de Iuda proditore. qui malignus ad mensam domini accessit. & sacri conuiuij particeps esse non timuit. q̃d post buccellam. statim introisset in eum sathanas. dñsq̨ ei dixerit. quod facis. fac citius. q mox id quod prius latendo machinabatur. continuo exiens. insaniȩ suȩ manifestũ effudit uirus. ita ut cũ turba multa gladijs & fustibus. facibus et armis instructa. ad eum tanquã ad latrõem capiendũ ueniret. qui mori ultro uenerat. Qui ergo insidijs mente conditis. qui prȩcordijs aliq̃ scelere pollutis. mysteriorũ Christi oblationibus sacrosanctis participare non metuit. ille in exemplum Iudȩ filium hominis tradit. nõ quidem Iudȩis. sed peccatoribus. membris uidelicet suis. quibus illud inȩstiabile & inuiolabile dñici corporis et sanguinis sacramẽtum temerare prȩsumit. Ille dominum uẽdit. q eius timore atq̨ amore neglecto. terrena pro illo & caduca. immo etiam criminosa diligere. & curare conuincitur. Sed in sacramento uinum aqua mixtum offerri debet. quia in euãgelio legitur. quod cum aperuisset unus militũ lancea latus Hiesu. continuo exierit sanguis & aqua. Ille enim sanguis in remissionem fusus est peccatorũ. aqua illa salutare temperat poculum. hec & lauacrum prȩstat & potum. Neuter ergo horum sine altero in sacrificio debet offerri. nec uinum sine aqua. nec aqua sine uino. quia & nos in Christo. et in nobis Christum manere oportet. quod ostendit sanctus Ciprianus ita dicens. Calix inquit dominicus uino mixtus offertur. quia uidemus in aqua populum intelligi. in uino uero ostendi sanguinem Christi. Quãdo autem in calice aq̃ vino miscetur. Christo populus adunat̃. & credentiũ plebs ei in quem credit copulatur & iungitur. Quȩ

copulatio & coniũctio aquę et uini sic miscet̃ in calice domini, ut commixtio illa ab inuicẽ nõ possit separari, ita nec ęcclesia a Christo põt diuidi & separi. et reliq. Adtestante enĩ Ioanne, aqua populi sunt. & neq; aquã solam neq; uinum solum. sicut nec granum frumenti solum sine aquę admixtione et confectione, in panem cuiquam licet offerre, ne uidelicet talis oblatio caput a membris secernendum esse significet. & uel Christũ sine nostrę redemptionis amore potuisse pati. uel nos sine illius passiõe saluari, ac patri offerri posse cõfidat. Neq; enim illi audiendi sunt. qui aquam sine uino in calice offerunt, contra quos etiam partem capituli de libro prędicti martyris Cypriani, in quo de sacramento calicis disputat ponamus. Soluitur quippe ibi questio in qua queritur, utrum calix dominicus aquam solã, an eam in uino mixtam debeat habere? Post principiũ ergo epistolę, idem martyr iam soluere incipiens propositam quęstionem, ita loquitur. Admonitos autem nos scias inqt, ut in calice offerendo dominica traditio seruetur, neq; enim aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis dominus prior fecit, ut calix qui in cõmemorationem eius offertur, mixtus uino offerat̃. Nam dicit Christus. Ego sum uitis uera. Sãguis Christi nõ aqua est utiq;. sed uinum, nec potest uideri sanguis eius quo redempti et iustificati sumus, esse in calice, quando uinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur. qui scripturarum omnium sacramento ac testimonio prędicetur. Inuenimus enim in Genesi circa sacramentũ Noe. hoc idem pręcucurrisse. & figuram dominicę passionis illic extitisse. quod uinum bibit, quod inebriatus est. quod in domo sua nudatus est. quod fuit recũbens nudus. & patẽtibus femoribus. quod nuditas illa patris a medio filio nudata est, a maiore uero & minore contecta. & cetera, quę nõ est necesse ea exeq.

quia cum satis sit hoc solum cõplecti. quod Noe typũ futurę ueritatis ostendamus. non aquam sed uinum biberit. & sic imaginẽ dominicę passionis expresserit. Item in sacerdote Melchisedech. hoc dominici sacramenti pręfiguratum uidemus mysterium; secundum quod scriptura diuina testaĩ & dicit. Et Melchisedech rex Salem protulit panẽ & uinum. fuit autẽ sacerdos dei summi. & benedixit Abraham. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret. declarat in psalmis spiritussanctus ex persona patris ad filiũ dicens. Ante luciferum genui te. tu es sacerdos in ęternum secundũ ordinem Melchisedech. Dicũt aliqui. nisi aliquo intercidente peccato. eucharistiam q̃ttidie accipiendam. Hunc enim panem q̃ttidie dare nobis; iubente domĩo postulamus dicentes Panem nostrum q̃ttidianum da nobis hodie. quod quidem benedicunt. si hoc cum religione & deuotõne. et humilitate suscipiũt. ne fidẽdo de iusticia. superba pręsumptione id faciant. Cęterum si talia sunt crimina. quę quasi mortuũ ab altari remoueant. prius agẽda pœnitẽtia est. ac sic inde salutiferũ medicamentum suscipere. Qui enim manducauerit indigne. iudicium sibi manducat & bibit. Hoc enim indigne accipere est. si eo tempore quis accipiat. quo debet a mẽsa dominici corporis separari. nedum forte diu abstentatus quis prohibetur. a Christi corpore separetur. Manifestum est enim eos uiuere. qui corpus eius adtingunt. unde timendum est. ne dum diu quis separaĩ a Christi corpore. alienus remaneat a salute. ipso dicente. Nisi comederitis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem. non habebitis partẽ mecũ. & uitam in uobis. Qui enĩ iam peccare quieuit communicare non desinat.

DE OFFICIO MISSAE. Ca. XXXII.

E sacramentis (ut reor) satis superius diximus,
d nūc de officio missę, quo ipsa sacramēta corpis
& sanguinis Christi conficiuntur, quia ordo
postulat, breuiter dicamus. Officiorum autem pluria
licet sint genera, tamen illud pręcipue quod in sacris
diuinisq; rebus habetur, officij nomīe censebitur esse
nuncupandum, quia quāto ipsa res maioris dignitatis
est, tanto paratiorem & promptiorem istius ministerij
quęrit effectum. Officium autem dicitur ab efficiēdo,
quasi efficium, propter decorē sermonis una mutata
littera. Sacrificium dictum, quasi sacrum factū. quod
prece mystica cōsecratur in memoriā dn̄icę passionis.
vnde hoc eo iubēte, in corpus Christi & sanguinē dn̄i:
quod dum sit ex fructibus terrę sanctificat. & fit sacra
mentum, operante inuisibiliter spiritu dei. cuius panis
& calicis sacramentum, gręci, ευχαριστιαν, eucharistiam
dicunt, quod latine bona gratia interpretatur. Et quid
melius corpore & sanguine Christi? Sacramentum est
in aliqua celebratione, cum re gesta ita fit, ut aliquid
significare intelligatur, quod sancte accipiendum est.
Missa est tēpore sacrificij, quādo cathecumini foras
mittuntur, clamante leuita. Si quis cathecuminus re-
mansit, exeat foras, & inde missa, qa sacramētis altaris
interesse non possunt, qui nō dum regenerati noscūt.
Missa autem est legatio inter deum & homines. cuius
legationis officio fungitur sacerdos, cum populi uota
per preces & supplicationes ad deum offert. Et bene
hoc tempore sacrificij fit, quando illius passionis mēo
ria celebratur, Christi uidelicet, mediatoris dei et ho-
minū, qui semetipsum obtulit patri pro nobis. Hunc
autē morē sacrificij, primū dn̄s noster Hiesus Christus
& magister instituit, quando cōmendauit apl'is suis
corpus & sanguinem suum, priusquā traderetur, sicut
legitur in euangelio. Accepit inquit panē Hiesus, &

benedicens fregit. & dedit eis. et ait. Sumite. hoc est corpus meũ. Et accepto calice. gratias agẽs. dedit eis; & biberũt omẽs ex illo. et reliqua. Cum benedictione enim et gratiarum actione. primũ dominus corporis & sanguinis sui sacramenta dedicauit. et apostolis tradidit. q̃d exinde apostoli imitati fecere. & successores suos facere docuerunt. quod et nunc per totum orbẽ terrarum generaliter tota custodit ecclesia. Sed enĩ in initio mos iste cantãdi nõ erat. qui nũc in ecclesia ante sacrificium celebratur. sed tamen epistolę Pauli recitabantur. & sanctum euangelium. Cęlestinus aũt. xlv. Episcopus post Petrũ. Romanę ęcclesię tradit̃ primus statuisse. ut psalmi. cl. ante sacrificium psallerent̃ antiphonati ex oĩbus. Fert̃ etiã et lõge ãte Thelesphorus Papa constituisse. idest. ix. post Petrũ. ut ante sacrificiũ hymnus gloria in excelsis deo diceretur. quod tamẽ modo nõ semper agitur. sed in diebus tantum dñicis. & in sanctorũ festiuitatibus. quod Simmachus Papa lvi. post Petrum. ita fieri mandauit. Verum quia de sacrificij celebratione sermonem facere incipiebamus; secundum quam conuenientiam omnis ordo ille institutus sit. prosequamur.

DE ORDINE MISSAE. Ca. XXXIII.

P Rimum autẽ in celebratione missę ad introitũ sacerdotis ad altare. antiphona cãtatur a clero. vt audiatur sonitus. quando ingredit̃ sanctuarium in conspectu domini. sicut in ueteri testamento. per tintinnabulorũ sonitũ ingressus innotuit põtificis. Bene ergo in ĩgressu sacerdotis. concrepãtibus choris auditur modulatio diuinę laudis. ut dominicę celebrationis mysteria. ministrorum pie pręcedat cõsonantia. & corporis et sanguinis Christi uenerabile sacramẽtũ antecedat dignę laudis sacrificium. Namq; chorus est.

multitudo in sacris collecta. & dictus chorus. quod in initio in modum coronę circum aras starent. et ita psallerent. Vnde & ecclesiasticus liber scribit. stantē sacerdotem ante aram. & in circuitu coronam fratrum. Alij chorum dixerunt a cōcordia. quę in charitate cōsistat. siue de concinentia soni. Cum autem unus canit. grece μονοδια. monodia. latie siciniū dicitur. & cū duo canūt bicinium dicitur. cum autem multi. chorus uocatur. αντιφωνα. antiphona grece. uox reciproca. ex duobus scilicet choris alternatim psallentibus dicitur. Post introitum autem sacerdotis ad altare. letanię aguntur a clero. ut generalis oratio preueniat specialē sacerdotis. subsequit autem oratio sacerdotis. et pacifica primum salutatione populum salutans. pacis responsum ab illo accipiat. ut uera cōcordia et charitatis pura deuotio facilius postulata. impetret ab eo qui corda aspicit. et interna diiudicat. Tūc lector legit lectionem caonicam. vt animus auditorum per hanc instructus. ad cętera intentior adsurgat. Post hanc ergo cantor dicit respōsorium. ut ad compūctionem prouocet. & lenos anios audientium faciat. Responsorium ergo inde dicitur. quod alio desinēte. id alt̄ respondeat. Inter respōsoria & antiphonas hoc differt. quod in responsorijs unus dicat uersum. in antiphonis autem alternent uersibus chori. Antiphonas Gręci. responsoria uero Itali tradūt primum inuenisse. Responsorium enim istud quidam gradale uocant. eo quod iuxta gradus pulpiti cātatur. Post responsorium cantatur alleluia. scilicet ut ad cęlestia mēte populū subleuet. & ad diuinā contēplationē erigat. Alleluia enim duorum uerborum interp̄tatio est. hoc est laus dei. et est hębręum. Ia enim de decem nominibus. quibus apud Hębręos deus uocatur unū est. Similiter et Amen hębręum est. quod ad omnem sacerdotis orationem seu benedictionē respōdet ppl'ꝰ fidelium. Interp̄tari quoq; potest amen in latinū. uere

siue fideliter, seu fiat. Hierõymo teste in psalterio ubi ait, fiat fiat, in hebraico legit, amen amen. Hec duo tñ verba, idest amen & alleluia, nec grecis nec latinis nec barbaris licet in suam linguam omnino transferre, uel alia lingua annũciare. Nam quãuis interptari possunt, ppter sanctiorẽ tamen authoritatẽ, seruata est ab apl'is in his pprie lingue antiquitas. Tantũ enim sacra sunt nomina, ut etiam Ioannes in Apocalipsi referat spiritu reuelante, se uidisse & audisse uocẽ celestis exercitus, tanq̃ uocem aquarum multarũ, et tonitruũ ualidorũ dicentium, amen, et alleluia, ac per hoc sic oportet in terris utraq; dici, sicut in celo resonãt. Deĩde a diacono cum summa authoritate in auribus ppl'i recitat euangelium, ut ipsius ibidem audiatur doctrina, ad quem seruet intentio tota, ipsiusq; uirtus intelligat per euangelium, cuius tunc corporis sacro sanctum celebratur mysterium. Per hoc oblationes offerunt a populo, & offertoriũ cantat a clero, quod ex ipsa causa uocabulũ sumpsit, quasi offerentiũ canticum, immittiturq; super altare corporalis palliũ, quod significat lintheum quo corpus saluatoris inuoluebatur, q̃d ex lino puro textũ esse debet, & non ex serico uel purpura, neq; ex pãno tincto, sicut a Siluestro papa institutũ inuenimus, quia in euãgelio legit. Sindone mũda inuolutũ esse Ioseph corpus saluatoris, et sudariũ capitis eius post resurrectionẽ dñi nõ cũ lintheaminibus positum, sed seorsum inuolutum inueniri. Ponuntur quoq; tunc uasa sancta (q̃d calix est et patena) super altare, que q̃dãmõ dñici sepulchri typũ habẽt, qa sicut tũc corpus Christi aroatibus unctũ ĩ sepulchro nouo p piorũ officiũ cõdebat, ita mõ in eccl'ia mysticũ corpus illius, cũ ungẽtis sacre orõnis cõditũ ĩ sacris uasis, ad pcipiẽdũ fidelibus p sacerdotũ officiũ admĩistrat. Postea cãtat missa a sacerdote, q postq̃ loquit ad ppl'm de eleuatione cordis ad

deum. exhortaturq; eos ad gratias agendas domino: laudibus os implet. rogatq; ut ipse omnipotens deus pater. cui deseruiunt cęlestes potestates. sua grã. illorũ vocibus iubeat humanas associare confessiones. quã deprȩcationem. mox subsequitur laus ex angelicis & humanis cantibus confecta. Sanctus. sanctus. sanctus dominus deus sabaoth. pleni sunt cęli et terra gloria tua. et cętera. De hinc iam consecratio corporis et sanguinis domini fit. & deprȩcatio ualida ad deum. inter quę et dominica oratio decãtatur. Postquam enim ad communicandum. & ad percipiendum corpus peruẽtum fuerit. pacis osculum sibi inuicẽ tradunt. cantãtes Agnus dei qui tollit peccata mundi. miserere re nobis. ut pacifici sacramentum percipientes. in filiorum dei numero (remissis delictis omĩbus) mereant̃ copulari. Post cõmunionem ergo. et post eiusdem nominis canticũ. data benedictione a sacerdote ad plebẽ. diaconus prȩdicat missę officium esse peractum. dans licentiam abeundi. Istum ergo ordinem ab apostolis. & ab apostolicis uiris traditum Romana tenet ecclesia. & per totum pene occidentem. omnes ecclesię eandem traditionem seruãt. Sed quia de ordinibus sacris. et de .iiii. sacramentis. nec non et de officio missę sermonẽ explicauius. huic libro terminũ hic ponendũ esse cẽsemus. in sequẽtibus. de cęteris officijs atq; obseruationibus (si dominus annuerit) plura relaturi. Additio.

DE MISSA.

a Nastasius natiõe Romanus. ex parte Maximo ut legit̃ in gestis episcopalibus. hic constituit. vt q̃tiẽscũq; sancta recitarẽt euãgelia. sacerdotes et reliquũ vulgus nõ sederẽt. sed starẽt. Deĩde orationem ꝓ suis proprijs delictis & plebis remissione. ut dignus sit accedere ad altare. et ad tactum oblatarũ. ne fiat illi quod factum est Bethsaimitis qui temere arcã

domini tangebant. Susceptis oblationibus reuertitur sacerdos ad altare. et lauat manus suas. et extergit ab actu communium manuū. atq; terreno pane. sacerdos facit de oblata duas cruces iuxta calicem. ut doceat. Christum depositū esse de cruce. pro duobus populis crucifixum. Eleuatio sacerdotis & diaconi corporis & sanguinis Christi. eleuationem eius ad crucē insinuat. pro totius mundi salute. Pannus extēsus super altare. corpus domini monstrat. extensum in cruce. et super eo corpus et sanguis domini consecratur. quod nos manducamus. aqua & uinum in calice monstrāt sacramenta. quę de latere domini in cruce fluxerunt qbus nos notati sumus. Immissio panis in uinū. uarie apud quosdam habetur. et agitur. Itali quoq; primo mittunt de sancto pane in calicem. & postea dicūt. pax domini. aliqui uero reseruant immissionem. usq; dum pax celebrata sit & fractio panis. Romani uero cum dicūt. pax domini sit semper uobiscum. mittūt corpus domini in calicem. oblatę particulę. Ipm corpus nobis ante ocl'os ostendit. quod pro nobis est crucifixū. Ideo uero tāgit quattuor latera calicis. quia per illud. humanū genus per quattuor climata mundi ad unitatem unius corpis coniungit. & ad pacem ecclesię catholicę et apostolicę producit. talibus nanq; uerbis mittit in calicem corpus domini. Fiat commixtio corporis et sanguinis domini accipientibus nobis. ad salutem mentis & corporis in vitam ęternam. tunc populus facit pacem. ut ostendat quod nos membra eius sumus. qui ꝓ nobis crucifixus est et resurrexit. facta pace sacerdos rumpat oblatam. ex latere dextro una particula relicta super altari. & reliquas oblationes ponat in patenam. tenente eā diacono. Per particulam oblatę immissę in calicē ostendit Christi corpus. ꝙd iā r̄surrexit a mortuis. Per comestā a sacerdote & populo. quod post resurrectionē adhuc

cũ discipulis ambulãs in terra. & seipsum uiuũ prebẽs. p relictã in altari. insinuat eũ iacere in sepulchro. & a discipulis in passione derelictũ. Querit in quo loco inchoatur officium missę. et si forte ad totum officium nõ occurrerit. ubi p̄sentare debeat in inicio missę? Nobis uidetur missam uocari ab eo loco. ubi incipit sacerdos sacrificiũ deo offerre. usq; ad ultimã benedictionẽ qua clamante Leuita. dicit. Ite missa est.

Explicit liber primus.

LIBER SECVNDVS. DE OFFICIIS ET ORATIONIBVS CANONICARVM HORARVM. Ca. I.

O Fficium ergo missę quod in superiori libro contexuimus. maxima ex parte ad solum pertinet sacerdotem. cui sacrificanda data licentia est. et ueneranda mysteria consecrare. Sed quia illud ꝑ sua reuerẽtia & dignitate primo loco positũ est. de cęteris officijs diurnalium siue nocturnaliũ horarum. quibus certis spaciorum terminis. preces et orationes generaliter sine differẽtia uniuersę dño offerre decet ecclesię. consequenť exponamus. Oratio enim petitio dicitur. nam orare est petere. sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco et tempore. Loco. quoniã ubiq; et in publico siue in plateis. more pharisęorum orare a Christo prohibentur. sed ubi oportunitas dederit. aut necessitas importauerit. Neq; enim huic illud apostoli contrarium est. quod dicit ad Timotheum scribens. Volo inquit uiros orare in omni loco. leuantes puras manus sine ira & disceptatione. et reliqua. Et neq; illud psalmistę quod dicit. In omni loco dominationis eius. benedic anima mea dñm. sed hęc ad interna respectãt.

quibus semper deum orare et benedicere oportet. Ille ergo in omni loco orat deũ. qui per charitatis officia et bona opera, ubiq; manus cordis mundas eleuare ad deum satagit. Tempore autem, quoniam canonicas horas ad orandum a patribus constitutas incessanter seruat ecclesia. quas quasi pro debito exorandi officio statutas. nullo modo negligere fas est. ut sunt. Prima. tertia. sexta. nona. uespera. et cęterę quę similiter obseruantur. Nec enim illud hãc constitutionẽ cõfundit. quod psalmista dicit. Benedicam dominũ in omni tpe. semper laus eius in ore meo. et apostolus. Sine intermissione inquit orate. et reliqua. Benedicere enim dñm est in omni tempore. semper illum digna conuersatiõe laudare. & sine intermissione orare est. oĩa in gloriã dei agere. sicut dicit idem apostolus. Siue enĩ manducatis siue bibitis. siue aliud quid facitis. oĩa in gloriã dei facite. Supradictę enĩ horę ideo specialiter ad orãdum discretę sunt. ut si forte aliq̃ opę fuerimus detẽti. ipsum nos ad officium tempus admoneat. Quę tẽpora in scripturis diuinis pręstituta inueniunt̃. Nã in ueteri testamento prçceptum est quottidie. mane. et uespere domino adolere incensum. Et Dauid dicit. Vespere. mane. et meridie. narrabo et annunciabo. & exaudiet vocem meam. Et item. Septies in die laudem dixi tibi. Sed & sanctus Daniel ꝓphęta. tercia. et sexta. et nona hora diei ad deprecãdum dominũ, ascendit in solariũ suum. expãsis manibus ad cęlum. deum deprecatur pro se & pro populo Israhel.

DE MATVTINA CELEBRATIONE. Ca. II.

p Rimũ ergo de matutiorũ ãtiqtate Dauid ꝓphęta testatus ẽ dicẽs. Deus deus meus ad te de luce uigilo. et itẽ. In matutis meditabor ĩ te. et itẽ.

Prǫuenerunt oculi mei ad te diluculo. ut meditarer eloquia tua. Diluculo autem proinde oratur. ut resurrectio Christi celebretur. In uigilia ergo matutina dn̄s Israhel ducens per mare rubrū. Pharaonē & Egiptios in ipso dimersit. & matutina hora Christus a morte resurgens. populum suum saluās. diabolum & satellites eius ǫterna captiuitate damnauit. Matutina enim luce radiante. dn̄s et saluator noster ab inferis resurrexit. quādo cœpit oriri fidelibus lux. quǫ moriēte Christo occiderat peccatoribus. Siquidem et eodem tempore cunctis spes futurǫ resurrectionis creditur. cū iusti & omnes ab hac temporali morte. quasi a sopore somni resurgentes euigilabunt.

DE OFFICIO PRIMAE HORAE Ca. III.

p Rimǫ autem horǫ celebratio proinde fit. quia in ortu diei quando Sol ab oriente primū apparet. oportet ut solem iustitiǫ oriri postulemus. vt in illius lumine ambulantes. peccatorum tenebras & laqueos mortis euadamus. Iuxta illud. quod ipsa veritas nos admonet dicens. Ambulatǫ dum lucē habetis. ne forte tenebre uos comprǫhendāt. Et itē. Qui ambulat in die non offendit.

DE TERCIAE HORAE CELEBRATIONE. Ca. IIII.

t Erciǫ horǫ officium ideo fit. quia tercia hora Christi passio cœpit. cum per Iudǫorū linguas iam tunc dominus crucifixus est. et post resurrectionem eius in die pēthecostes. tercia hora spiritus sanctus super apostolos descendit. Suo utiq; loco & numero ad probationem uenerabilis trinitatis. spūs paracletus descendit ad terras. impleturus gratiā quā Christus promisit.

DE OFFICIO SEXTAE HORAE. Ca. V.

s Exta autē hora Christus in arā crucis ascendit. ęterno patri seipm offerens. ut nos a potestate inimici et a perpetua morte liberaret. atq; ideo conuenit. ut ea nos hora orantes & deprecantes in laudibus eius inueniat. qua ipse nos per suam passionem ad uitam ęternam restaurauit.

DE OFFICIO NONAE HORAE. Ca. VI

n Ona utiq; hora inde consecrat̄. quia in ea dn̄s pro inimicis postulans. in manus patris spiritū cōmendauit. qua uidelicet fideles quosq; oportet. ut se deo commendent cum deuota oratione. qua caput suum cognoscunt propriam animam patri suo commendasse. ut in eius corpus coadunati. cum ipso regnū possint intrare perpetuū. Hocq; consideratione dignum est. quod per cuncta hęc temporum spacia. ternarius numerus satis uenerabilis emicat. nos admonens ut post trium horarum curricula. unumquodq; horum officiorum peragētes. sanctā trinitatem sacris laudibus celebrēus. Horū q̄q; officiorum statuta obseruasse ipsi apl'i legūt. sicut in actibus apostolorū legit̄. quod Petrus qua die uisionem cōmunicationis in illo vasculo expertus est. sexta hora orandi gr̄a ascēderit. Et item Petrus inquit et Ioānes ascendebāt in templū ad horam orationis nonam.

DE VESPERTINA CELEBRATIONE Ca. VII.

v Espertinum officiū in diurnę lucis occasu est. cuius ex ueteri testamento solēnis est celebratio. Deniq; hoc tp̄e. ueterum sacrificia offerri adolerią; altario aromata & thura. sicut supra dixius mos erat. cuius rei testis est hymnidicus ille. regio ac sacerdotali functus officio dicens. Dirigat̄ oratio mea

sicut incensum in cõspectu tuo. eleuatio manuũ mearũ sacrificium uespertinum. In nouo quoq; testamẽto eo tempore dominus & saluator noster cœnãtibus apl'is. mysteriũ sui corpis et sãguĩs ĩ initio tradidit. ut tp̃s ip̃m sacrificij. uesperũ ostenderet sęculi. Proinde in honorẽ ac memoriam tantorum sacramentorum. in his temporibus adesse nos decet dei conspectibus. & personare in eius cultibus. orationum nostrarum illi sacrificium offerentes. atq; in eius laudibus pariter exultantes. Vesperum autem nominatur a sidere quod uesper uocatur. & decidẽte sole exoritur. de quo ꝓphęta dicit. Et uesperum super filios hominum producere facit.

DE COMPLETORIO. Ca. VIII.

d E completis autem celebrandis etiam in patrũ inuenimus exemplis. Dauid prophęta dicẽte. Si ascẽdero in lectum strati mei. si dedero somnum oculis meis. & palpebris meis dormitationẽ. aut requiẽ temporibus. donec inueniam locum domino. tabernaculum deo Iacob. Quis non stupeat tantam in amore dei deuotõnem animi. ni somnum sibi sine quo utiq; corpora humana deficiunt penitus interdixerit. donec locum ac templum domino fabricandum. in pectore suo rex & ꝓphęta reperiret? Quę res nos debet fortiter admõere. ut si ipsi locus domini esse uolumus. & tabernaculum eius ac templum cupimus haberi. inquantum possumus exempla sanctorum imitemur. ne de nobis dicatur quod legitur. Dormierunt somnũ suum. & nihil inuenerunt. et reliqua. Circa undecimã autem horam. idest in fine diei. quando huius officij tempus est. credimus saluatoris corpus positum esse in sepulchro. ac perinde istius quoq; cursus. solẽnis debet esse celebratio. atq; magnope postulare debemus. ut ipse qui hac hora quietem sepulchri intrauit. nobis

ęternam requiem in cęlis concedere dignetur.

DE NOCTVRNA VIGILIARVM CELEBRATIONE. Ca. IX.

dE uigiliarum quoq; nocturnaliũ cęlebratione antiqua est institutio. uigiliarum deuotio familiare bonum est omnibus sanctis. Esaias quoq; exclamat ad deũ dicẽs. De nocte uigilat spũs meus ad te domine. quia lux pręcepta tua sunt super terrã. Item Dauid & regio et prophętico sanctificatus unguento. ita canit. Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitię tuę. Hoc nanq; tempore uastator angelus transiens. primogenita Aegiptiorũ percussit. Vnde & nos euigilare oportet. ne piculo Aegiptiorũ admisceamur. Hisdem etiam horis uenturum se esse in euangelio saluator astruxit. Vnde et ad uigilãdum auditores suos excitans dixit. Beati serui illi. quos cũ uenerit dominus. inuenerit uigilantes. Vigilate ergo. nescitis enim quando dominus ueniat. sero. an media nocte. an gallicãtu. an mane. ne cum uenerit. inueniat uos dormientes. Et ne solis apostolis illud pręceptum esse crederetur. mox subiunxit. Quod autem (inquit) vobis dico. omnibus dico. uigilate. Siquidem nec uerbis solum docuit uigilias. sed etiam confirmauit exemplo. nanq; testatur euangelium. quia erat Hiesus pernoctãs in oratione dei. Paulus quoq; & Silas in custodia publica circa medium noctis orantes. hymnum (audientibus cunctis) uincti dixisse memorãtur. ubi terrę motu repente facto. & concussis carceris fundamẽtis. & ianuę sponte apertę. & omnium uincula sunt soluta. Vnde oportet his horis psallendi orandiq; frequentiã nos in sctis habere officijs. finemq; nrm. ut si aduenerit sub tali actu. expectare securos. Est autẽ q̃dda genus

hereticorum. superfluas existimãtium sacras uigilias. & spiritali opere infructuosas. dicentes. Iura temerari diuina. qui noctem fecit ad requiem. sicut diem ad laborem. Qui heretici greco sermõe. νυσαγησ. nystages. hoc est somniculosi uocantur. Iste autem est catholicus ordo diuinarũ celebrationũ. qui ab uniuersa ecclesia Christi incommutabiliter seruatur.

DE CAETERIS LEGITTIMIS ORATIONIBVS. Ca. X.

S Vnt et aliȩ orationes legittimȩ. quȩ sine ulla admonitione debentur. ut ẽ illa quam dicimus ante inceptionem alicuius operis domini adiutorium postulantes. Nec enim decet Christianũ aliq̃d opus sua prȩsumptione incipere. anteq̃ studeat dñm in auxilium aduocare. quia ipse dixit. Sine me nihil potestis facere. Humiliter ergo aduocatus. dignatur nos adiuuare. sicut de ipso scriptum est. Inuocauit me inq̃t & ego exaudiam eum. cum ipso sum in tribulatione. eripiam eum & glorificabo eũ. et reliqua. Sed et cibũ non prius sumere licet. quam interposita oratiõe. priora enim habenda sunt spiritus refrigeria quam carnis. quia priora sunt cȩlestia quam terrena. Similiter autẽ & post cibum orare cõuenit. ut domino pro suis donis gratiȩ referantur. ut illud in hoc compleatur psalmistȩ quod dicit. Edent pauperes et saturabuntur. & laudabunt dominum qui requirunt eum.

DE PECVLIARIBVS ORATIONIBVS. Ca. XI.

P Eculiares autem orationes. pure & frequenter facere. & bonum et laudabile est. quia multorũ patrum exempla id nos facere suadẽt. ipse dñs etiam suo magisterio hoc docere nos dignatus ẽ dicẽs. Tu autem cum oraueris. intra in cubiculum. & clauso ostio ora patrẽ tuũ. & paṫ tuus qui uidet in absc͞odito

reddet tibi. Sed et hoc non in clamosa uoce faciendum est. sed cum intentōne cordis. & compunctione lachrymarum. quia hoc modo nos exaudiri a dño credimus dicente psalmista. Exaudiuit dominus uocē fletus mei. & reliqua. Et itē. Sacrificiū deo spiritus contribulatus. cor contritum et humiliatum deus non spernit. Nam assidue et instanter orare. ipsa ueritas nos docuit cum dixit. Petite & dabitur uobis. querite et inuenietis. pulsate et aperietur uobis. omnis enim qui petit accipit. et qui querit inuenit. & pulsanti aperietur. Et ut exēplo aliquo eandem rem magis suaderet. parabolam de homine in medium. qui amicum suum in conclaui positū de tribus panibus postulauit. et panis. et lapidis. piscis & serpentis. oui et scorpionis comparationem faciēs: nouissime ita narrationem conclusit. Si ergo uos inqt cū sitis mali. nostis bona data dare filijs uestris. quanto magis paṫ uester de cęlo dabit spm̄ bonū petētibus se:

DE QVADRIPERTITA SPECIE ORATIONVM. Ca. XII.

Rationum ergo speciē. apostolus quadriptita o ratione distinxit. ita dicens. Deprçcor itaq; primo omnium fieri obsecrationes. orationes. postualtiones. gratiarum actiones. quę non inaniter ab apostolo ita fuisse diuisa minime dubitandum est. Nō enim credendum est aliquid transitorie ac sine ratione spiritumsanctum per apostolum protulisse. ac ideo primitus indagandū est. quid obsecratione. quid orōne. quid postulatione. quid gratiarum actione signetur. deīde perquirendum. utrum hȩ quattuor species ab vnoquoq; orante sint pariter assumendȩ. an alius qdē obsecrationes. alius oratiões. alius uero postulatiões. aliusq; gratiarum actiones deo debeat exhibere. Sed mensuram scilicet ętatis suę. in qua una quęq; mens p intentionem proficit. & industriā unumquēq; oportet

intendere. Obsecrationes itaq; sunt. imploratões seu petitiones pro peccatis. qbus uel pręsentibus uel pręteritis admissis suis. unusquisq; compunctus ueniam depręcatur. Orationes sunt. quibus aliquid offerimus seu uouemus deo. uerbi gratia. Oramus cũ renunciantes huic mundo & actibus. atq; cõuersationi mũdanę. spondemus nos tãta intentione cordis dño seruituros. Oramus. cum promittimus nos purissimam corporis castitatem. seu immobilem patiẽtiam exhibituros esse perpetuo. uel cum de corde nostro radices irę. siue tristicię mortẽ operantis. uouemus nos funditus eruere. Tercio loco ponunt̃ postulationes. quas pro aliis q̃q; dũ sumus in feruore spũs constituti solemus emittere. vel charis scilicet nostris. uel pro totius mundi pace poscentes. ut ipsius apostoli uerbis eloquar. cum pro omnibus hoĩbus. pro regibus. & pro his qui in sublimitate sunt supplicamus. Quarto deĩde loco. gratiarũ actiones ponuntur. quas mens uel cum pręterita dei recolit beneficia. uel cum pręsentia complectit̃. seu cũ in futurum quę et quanta pręparauerit deus his qui diligunt eum prospicit. per ineffabiles excessus domino refert. Qua intentione nõ nunquam pręces uberiores emitti solẽt. dum illa quę posita sunt in futuro pręmia. purissimis oculis intuẽdo. gratias cũ immenso gaudio spiritus noster instigatur infundere.

QVOMODO EX HIS SPECIEBVS COMPVNCTIO NASCATVR. Ca. XIII.

e

X his quoq; quattuor speciebus. solẽt occasiones supplicationum pinguium generari. Nam & de obsecrationis specie quę de compunctione nascitur peccatorum. & de orõis

statu. quæ de fiducia oblationum. & consumatione futurorum. pro conscientię profluit puritate. & de postulatione q̄ de charitatis ardore procedit. & de grãrũ actione quę beneficiorũ ac magnitudinis. ac pietatis eius consideratione generatᷣ. feruentissimas sępissime nouimus preces ignotasq́ prodire. Ita et cõstat. om̃es has quas p̄diximus species. om̃ibus hominibus utiles ac necessarias inuenire. ut in uno eodemq́ uiro. nunc quidem obsecrationum. nunc autem orationum. nunc postulationum. & nunc gratiarum actionum. puras ac feruentissimas supplicationis uariatos emittat affectus. Prima ad illos peculiarius uidetur pertinere. qui adhuc uiciorum suorũ aculeis ac memoria remordẽtᷣ. Secunda ad illos qui in profectu. iam spiritali appetitu uirtuum. quadam mentis subli mitate cõsistũt. Tercia ad eos qui perfectionem uotorum suorum operibus adimplẽtes. intercedere pro aliis quoq́ consideratiõe fragilitatis eorũ charitatis studio prouocantᷣ. Quarta ad illos qui iam pœnali conscientię spina de cordibus pulsa. singulares iam munificentias domini. ac miserationes quas uel in pręterito tribuit. uel in p̄senti largitᷣ. vel pręparat in futuro. mente purissima retractantes. ad illam ignitam. et quę ore hominũ nec cõphendi. nec exprimi potest orationom. feruentissimo corde raptantur. Non nunquam tamen mens quę in illum verum puritatis proficit affectum. atq́ in eo cœperit radicari. solet hęc omnia simul paritercq́ cõcipiens. atq́ in modum cuiusdam incõpręhensibilis ac rapacissimę flammę cuncta peruolitans. ineffabiles ad deum. tanta scilicet in illius horę momento concipiens. & effabilitᷣ (in supplicatione profundens.

quanta non dicam ore percurrere, sed ne ipsa quidem mente ualeat alio tempore recordari.

DE EXOMOLOGESI. idest CONFESSIONE. Ca. XIIII.

Xomologesis. εξομολογησισ. greco uocabulo e dicit. quod latine confessio interptatur. Cuius nomis duplex significatio est. aut eni in laude intelligitur confessio. sicut est. Confiteor tibi domine pater cęli et terrę. aut in denudatione peccatorũ. cum quisq; deo confitetur sua peccata ab eo indulgẽda. cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc igitur gręco uocabulo exprimitur & frequentatur Exomologesis: quod delictum nostrum dño confitemur. non quidem ut ignaro. cuius cognitioni nihil ocultum est. Vnde p sapiẽtiam dicitur. Qui abscõdit scelera sua nõ diriget. qui aũt confessus fuerit. & reliquerit ea. misericordiã consequetur. Cõfessio est. rei scilicet eius quę ignorat professa cognitio. Vtile enim ac iocundum quisquam esse existimauerat rapere. adulterari. furari. si tibi hęc ęternę dampnationis obnoxia cognouit. cognitis his. confitetur errorem. Cõfessio autem erroris. professio est desinendi. Desinendum ergo est a peccatis dum cõfessio est. confessio autem antecedit. remissio sequit. Cęterum autem extra uiam est qui peccatũ cognoscit. nec cognitum confitet. de quo instruxit nos psalmista dicens. Reuela domino uiam tuam. et cętera. Nam idẽ & se fecisse testat dicens. Dixi pronunciabo aduersum me iniusticias meas domio. &c. Apls uero Iacobus idẽ nos facere exhortat dicẽs. Confitemini alterutrũ peccata uestra. & orate pro inuicẽ & cęrate. Itaq; exomologesis. psterni et humile faciendi hominibus disciplina est. habitu uili atq; uictu gracili. sacco & cinere corpus incuruare. ac sordibus obscurare. animum mœroribus deiicere. illa quę peccauit tristi tractatione mutare.

DE LETANIIS. Ca. XV.

L Etaniæ. λιτανεῖαι. autem græco noĩe appellanť: quę latine dicuntur rogationes. Inter letanias vero et exomologesin hoc differt. quod exomologesis ex sola confessione peccatorũ agiť. letanię vero quę indicuntur propter rogandum dñm. et impetrandam aliquam eius misericordiam. Supplicationis nomen quodammodo nunc ex gentilitate retineť. Nã ferię aut legittimę erant apud eos. aut indictę. Indictę autem quia paupertas antiq̃ Romanorũ ex collatione sacrificabat. aut certi de bonis dampnatorũ. Vnde supplitia dicuntur supplicationes. quę fiebant de bonis ex passorum supplitio. Sacrę enim res. de rebus execrandorum fiebant.

DE DISCRETIONE ORATIONIS DOMINICAE. Ca. XVI.

a Pud euangelistam Matheum septem petitiões dominica continere uidetur oratio. quarum tribus ęterna poscunť. reliquis quattuor temporalia. quę tamen propter ęterna consequenda sunt necessaria. Nam quod dicimus Sanctificeť nomẽ tuũ. adueniat regnum tuum. fiat uoluntas tua sicut in cęlo & in terra. quod non absurde quidem intellexerũt. in spiritu & corpore omnino sine fine retinenda sunt. quę hic quidem inchoantur. & quantumcũq; proficimus augentur in nobis. perfecte uero quod in alia uita sperandum est. semper possidebunť. Quod uero dicimus Panẽ nr̃m q̃ttidianũ da nobis hodie. & dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. & ne inferas nos in tentationem. sed libera nos a malo. quis non uideat ad pręsentis uitę indigentiam pertinere? In illa itaq; uita ęt̃na. ubi nos speramus semper futuros. & nominis dei sanctificatio. et regnũ eius & uoluntas eius. in nostro spiritu et corpore perfecte

atq; immortaliter permanebũt. Panis uero q̃ttidianus ideo dictus. quia hic est necessarius. quantus animę carniq; tribuẽdus est. siue spiritualiter siue corporali siue utroq; intelligatur modo. Hic est etiam quam poscimus remissio. ubi est omnis commissio peccatorũ. Hic tentationes quę nos ad peccandum uel alliciũt uel impellunt. hic deniq; malum unde cupimus liberari. illic autem nihil horum est. Euangelista uero Lucas in oratione dominica petitiones non septem. sed quinq; complexus est. nec ab ipso utiq; discrepauit. sed quõ ista septem sunt intelligenda. ipsa sua breuitate cõmonuit. Nomen quippe dei sanctificatur in spiritu. dei aũt regnum in carnis resurrectione uenturum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum supiorũ esse quodãmodo repetitionem. magis eã pręmittẽdo fecit intelligi. deinde tres alias adiungit. de pane q̃ttidiano. de remissione peccatorum. de tẽtatione uitãda. At uero q̃d ille in ultimo posuit. sed libera nos a malo. iste non posuit. ut intelligeremus ad illud superius q̃d de tentatione dictum est pertinere. Ideo quippe ait sed libera. non ait et libera. tãquam petitionem esse demõstrãs. noli hoc. sed hoc. ut sciat unusquisq; in eo se liberari a malo. quo non infertur in tẽtationem. Hęc ergo oratio licet omnem uideatur perfectionis plenitudinẽ continere. utpote quę ipsius domini authoritate uel iniciata sit uel statuta. prouehit tamẽ domesticos suos ad illum pręcelsiorem quem superius cõmemorauiũs statum. eosq; ad illam igneam ac per paucis cognitam uel expertam. immo ut prius dixeram ineffabilem orationem. gradu eminentiore perducit. quem statũ dñs quoq; noster illorum supplicationum formula. quas uel solus in monte secedẽs. uel tacite fudisse describit. similiter figurauit. cum ĩ orationis agonia constitutus.

etiam guttas sanguinis.in imitabili intentionis ꝑfudit exemplo. Qui enim uult orationem suam ad dominũ uolare. faciat illi duas alas.ieiuniũ & elemosynam.& ascendet celeriter.& exaudietur. Ieiunium ergo cum oratione omnem uirtutem inimici superat.& cunctam proteruitatem eius expellit.quod ostendit in euãgelio dominus.cum apostoli conquesti fuerant.quod lunaticum curare non poterant.ita respõdetis eis.Hoc aũt genus non eicietur. nisi per orationem & ieiunium. Elemosynas autem orationẽ confirmat adiuuarelib er actus apostolorum.cum narrat angelum Cornelio Cẽturioni ita dixisse.Corneli.orationes tuę & elemosynę tuę ascenderunt in conspectu domini.Sed prius de Ieiunio.postea de elemosynis dicemus.Quis enim parsimoniam non laudet.qui recolit primi hominis lapsum per gulę appetitum accidisse?quis ieiuniũ non p̃dicet. qui nouit Prothoplastum parentem nostrum per ęsum uictum.& saluatorem per ieiunium dyabolũ uicisse?

DE IEIVNIO. Ca. XVII.

i Eiunium res est sancta. opus cęleste.ianua regni. forma futuri. Quod qui sancte agit.deo fungitur.alienatur mundo. spiritalis efficitur. Per hoc enim prosternuntur uicia. humiliatur caro. diaboli tentamenta uincuntur.

QVID SIT INTER IEIVNIVM ET STATIONEM. Ca. XVIII.

i Eiunium est et parsimonia uictus.abstinentiaq; ciborum. cui nomen inditum est ex quadam parte uiscerũ tenui semꝑ et uacua.quod uulgo

ieiunium uocatur. Vnde ieiunio nomen deriuatũ. q̃d sui inedia uiscera uacua & exinanita existant. Ieiuniũ autem & statio dicit̃. Statio autem de militari exẽplo nomen accepit.pro eo quod nulla lętitia obueniens castris.stationem militum rescẽdit.Nam lętitia liberius. tristicia sollicitius administrat disciplinam. Discernunt autem quidam inter ieiunium & stationem. Nam ieiunium indifferenter cuiuslibet diei est abstinentia. non per legem.sed secundum propriam uolũtatem. Statio obseruatio statutorum dierum uel temporum.dierũ. vt quartę ferię et sextę ferię. Ieiunium ex uetere lege pręceptum.de qua statione in euangelio dixit ille.Ieiuno bis in sabbato.idest in q̃rta et sexta sabbati. tẽporũ autem quę legalibus ac prophęticis institutionibus terminatis temporibus statuta sunt. ut ieiuniũ quarti. ieiunium quinti.ieiunium septimi. et ieiuniũ decimi. vel sicut in euangelio dies illi in quibus ablatus est spõsus.ul'sicut obseruatio quadragesimę.quę in uniuerso orbe institutione apostolica obseruatur circa confiniũ dominicę passionis.

DE IEIVNIO QVARTI.QVINTI.SEPTIMI. ET DECIMI MENSIS. Ca. XIX.

i Eiunium ergo quarti est in mẽse Iulio. septima decima die mensis eiusdem. quãdo descendẽs Moyses de monte tabulas legis confregit.in eo etiam die Nabuchodonosor urbis Hierusalem primũ muros destruxit.Dies ieiunij quinti in mẽse Augusto est.quãdo pro speculatoribus ad terram sanctã missis. seditio in castris Hębręorum exorta est. & factum est vt per desertum quadraginta annos discurrerẽt laboriose.et in annis.xl. in heremo omnes perirent. Siq̃dẽ & in eo mense a Nabuchodonosor et multo post tp̃e a cęsare Tito templum euersum est atq; succẽsum. & in obprobriũ gentis ꝑditę exaratũ. Dies ieiunij septimi.

in septimo mense est, qui appellatur Septembris, in q̃ occisus est Golias. & reliqui qui erant in Hierusalem interfecti sunt, iuxta quod loquitur Hieremias. Dies ieiunij decimi, est in mẽse decimo, qui apud nos uocat̃ December, quando cognouerũt cũcti Babyloni capti, quinto mense templum fuisse destructum. & fecerunt plãctum atq; ieiunium. Hęc beatissimus Hieronymus in commẽtarijs Zacharię scripsit. Sed quia hęc ieiunia magis in ueteri testamẽto quã in nouo cęlebrata sunt, ne penitus illa pretmisisse uideremur, quia in ꝓphęta Zacharia cõmemorata sunt, breuiter adnotauimus, ad noui testamẽti ieiunia exponenda transeuntes.

DE QVADRAGESIMALI IEIVNIO. Ca. XX.

P Rimum enim ieiunium quadragesimę est, q̃d a ueteribus libris cępit ex ieiunio Moysi & Helię, & ex euangelio, quia totidem diebus dñs ieiunauit, demonstrans euangelium non dissentire a lege & ꝓphętis. In persona quippe Moysi lex, in ꝑsona Helię prophętę accipiuntur, inter quos in monte Christus gloriosus apparuit, ut euidentius emineret quod de illo dicit apostolus, testimonium habens a lege & prophętis. In qua ergo parte anni congruẽtius obseruatio quadragesimę constitueretur, nisi confinis atq; contigua dominicę passionis, quia in ea significat̃ hęc uita laboriosa? Cui etiam opus est continentia, ut ab ipsius mundi illecebris ieiunemus, uiuentes in sola mãna, id est in cęlestibus spiritualibusq; p̃ceptis. Numero autem quadragenario uita ista ꝓpterea figurat̃, quia denarius est perfectio beatitudinis nostrę. Creatura autem septenario figuratur, quę adheret creatori, in q̃ declaratur unitas trinitatis, per uniuersum mundum temporaliter annunciata. Et quia mundus quattuor uentis describitur, & a quattuor elementis erigit̃, & a

quattuor anni temporum uicibus uariatꝰ. decem q̄ter ducta. in quadraginta consummantꝰ. quo numero ostē ditur ab omni temporum delectatione abstinendū & ieiunandum esse. et caste continenterq̄ʒ uiuendū. licet & aliud sacramenti mysterium exprimitur. in hoc quod quadragīta diebus. eadem ieiunia cęlebrantur. Lege enim Mosayca generaliter uniuerso populo est pręceptum. decimas & primitias offerre domino deo. Itaq̄ʒ cum in hac sententia principia uoluptatum. consummationesq̄ʒ operū nostrorū. referre ad dei gratiā admonemur. in supputatione tamen quadragesimę. summa ista legalium decimarum expletur. Totū enim anni tempus. triginta sex dierum numero decimatur. subtractis enim quadragesima diebus dn̄icis. quibus ieiunia resoluuntur. his diebus quasi pro totius anni decimis. ad ecclesiam concurrimus. actuūq̄ʒ nostrorū operationem. deo in hostiam iubilationis offerimus. cuius quidē quadragesimę lege sicut ait noster Cassianus. quiq̄ʒ perfecti sunt non tenētur. nec exigui. huius canonis subiectione contēti sunt. Quem profecto illis qui per totum anni spacium. delicijs ac negocijs sęcularibus implicātꝰ. ecclesiarū prīcipes statuerūt. vt uel hoc legali q̄dā modo dierū uitę suę. q̄s totos q̄si fructus q̄sdam fuerāt uoraturi. uelut decīas dn̄o dedicarent.

DE IEIVNIO PENTECOSTES. Ca. XXI.

S Ecundum ieiuniū est. quod iuxta canones post pentecosten alia die inchoatꝰ. secundū quod & Moyses ait. In initio mensis. ordinarie facietis vobis ebdomadas septem. Hoc ieiuniū a plerisq̄ʒ ex auctoritate euāgelij post dn̄i ascēsionē cōpletꝰ. testioniū illd' dn̄icū historialiꝰ accipiētes ubi dicit. Nūqd possūt filij sponsi lugere quā diu cū illis est sponsus? Venient autem dies. cū auffereꝰ ab eis spōsus. et tūc ieiunabūt. Dicunt enim post resurrectionē dn̄i quadraginta illis

diebus quibus cũ discipulis postea legit̃ conuersatus, non oportere nec ieiunare nec lugere. quia in lętitia sumus. Postea uero quã tẽpus illud explet̃. quo Christus aduolans ad cęlos. pręsentia corporali recessit. tũc indicendũ esse ieiunium. ut per cordis humilitatem & abstinentiã carnis. mereãur e cęlis ꝓmissum suscipere spiritumsanctum. Sed sicut diximus bene & regularit̃ hoc post pẽtecosten a patribus cõstitutũ est inchoare. vt gaudia promissi spiritussancti exultãtes in laudibus dei. aduentũ ipsius expectemus. & tũc per eius gratiã innouati. ac cęlo spũali inflãmati. abstinẽtię et ieiunnio operam demus. Cui rei concordant uerba Lucę. qbus dominum ascensurum in cęlos. discipulis pręcepisse narrauit. Vos aũt inquit sedete in ciuitate. quoadusqꝫ induamini uirtute ex alto. Tamen si qui monachorũ vel clericorum ieiunare cupiũt. nõ sunt prohibendi. quia & Antonius et Paulus. & cęteri patres antiq. his diebus in heremo leguntur abstinuisse. nec soluisse ab stinentiam. nisi tantum dominico die.

DE IEIVNIO ANTE NATIVITATEM DOMINI. QVOD FIT IN IX. ET X. MENSE. Ca. XXII.

t Ercium ieiunium est quod constat in mense nouembrio. q̃d diuĩa authoritate institutum. uel iniciatum Hieremię ꝓphętę testimonio declaratur. dicente ad eum domino. Tolle uolumen libri. & scribes in eo oĩa uerba quę locutus sum tibi aduersus Israhel et Iudam. & aduersus oẽm gentẽ. si forte reuertat̃ unusqsqꝫ a uia sua pessima. ꝓpicius ero iniqtati eorũ. Vocauit ergo Hierẽias Baruch filiũ Nerię. et scripsit Baruch ex ore Hierẽię oẽs sermões dñi. q̃s locutus ẽ ad eũ ĩ uoluĩe libri. Et p̃cepit Hierẽias Baruch dicẽs. Ingredere et lege de uolumĩe q̃d scripsisti ex ore meo. verba dñi audiẽte pplo ĩ domo dñi ĩ die ieiunij legis. si forte cadat orõ eorꝫ ĩ cõspctũ dñi. et reuertat̃ unusqsqꝫ

a uia sua mala. quoniam magnus furor & indignatio. quam locutus est dominus aduersum populum hunc. Et fecit Baruch filius Nerię. iuxta omnia quę prȩcepat Hiercias pphā. legēs ex uolumīe sermōes ī domo dn̄i. Et factum est in mense nono. prędicauerunt ieiunium in conspectu domini omni populo in Hierusalem. Hac ergo authoritate diuię scripturę. ecclesia morem obtinuit. & uniuersale ieiunium hac obseruatiōe cȩlebrat. quod tamen ieiunium incipiens in nono mense. in decimum extēditur. idest usq; ad diem natalis dn̄i ptingit. Congrua itaq; dispositiōe a magistris ecclesię hoc loco ieiunium quadragesimale fieri cōstitutum est. ut ante diem natalis domini ieiunio & abstinentia nosmetipsos castigemus. quatenus uenientem redemptorē digna conuersatione suscipere possimus. sicut ante tempus resurrectionis eius carnem nostram affligimus. ut resurrectionis gratiam quę per ipsum fit. consequi mereamur. Sed hęc de tribus quadragesimis dicta sufficiāt.

DE CAETERIS LEGITTIMIS IEIVNIIS. ca. xxiij.

Preter hęc autem et legittima tēpora ieiuniorū sunt. sicut est omnis sexta feria. in qua propter passionem domini a fidelibus ieiunatur. & sabbati dies. qui a plerisq; ppter q̄d in eo Christus iacuit in sepulchro. ieiunio consecratus habetur. sicut in decretis Innocentij Papę constitutum inuenimus. scilicet ne Iudęis exultādo prębeatur. quod Christus sustulit moriendo. Nam utiq; constat apostolos biduo isto & in mœrore fuisse. & ppter metum Iudęorum se occuluisse. quod utiq; non dubiū est. & ieiunasse eos biduo memorato. quę forma utiq; per singulas tenenda est ebdomadas. propter id q̄d cōmeōratio illius diei semp est celebranda. Quod si putant uno tantum sabbato ieiunandum. ergo et dominicum. & sexta feria semel in pascha erit utiq; celebrandum.

DE IEIVNIO.IIII.SABBATORVM.IN QVIBVS duodecī lectiones fiūt.& sacrę ordinatiões. ca. xxiiii.

Vnt quoq; et quattuor Sabbata. in quattuor mensibus. singula per singulos. in quibus specialia ieiunia sunt constituta. & officia his diebus maiora orationum et lectionū in ecclesia celebrāt. idest in Marcio mense. primo sabbato. Quarti mensis. idest Iunij. In septimi quoq; mensis idest Septembris. tercio Sabbato. et in quarto Sabbato decimi mensis. i. Decembris. Quorum primum iuxta obseruationem quadragesimę uerni tēpore celebratur. quando mēsis nouorum apud Iudęos habebatur. Secundum autem in ieiunio post pentecosten ęstatis tempore. quando apud Iudęos dies primitiarum ex legis pręcepto custodiebant. idest de frugibus primi panes deo offerebāt. & ocium legittimum ipsius diei cęlebratur. Tercium est in septimo mense. autumni uidelicet tempore. qui totus in lege uariis solempnitatibus deo dicatus erat. in quo dies expiationū erat. dicēte domino ad Moysen Decima die mensis huius septī. dies expiationū erit ac celeberrīus. et uocabitur scūs. affligetisq; aīas uestras in eo. et offeretis holocaustū domino. Omne opus non facietis in tēpe diei huius. quia dies propiciationis est. ut propiciatur uobis dominus deus uester. et reliqua. In quo & dies decem scęnophegię fuerant. i. tabernaculorū. Nam quintadecima die mensis huius. ueteres solempnitates tabernaculorum cęlebrabant. septem diebus eandem solēpnitatem exigentes. quo quidem ieiunio usos fuisse antiqs Hesdrę liber meminit. Postq; enim redierunt filij Israhel in Hierusalem. & fecerunt sibi tabernaculorum lęticiam magnam. de hinc conuenerunt in ieiunio in saccis. et humus sup eos. et steterūt & confitebant pctā sua. et iniquitates patrum suorum. & consurrexerunt ad standū. et legerunt in uolumine

legis domini dei sui. quater in die. et quater in nocte confitebantur. & adorabant dominum deum suum. Quartum uero est ieiunium sabbati in decimo mense. ante diem natalis domini. quando uenturi saluatoris. salubris in sacris lectionibus prędicatur aduentus. ut fideles quiq; hac religione instructi. & medicamine sanctarum orationum. simul cum sacro ieiunio confirmati. natiuitatem redemptoris lęti expectāt. Ante hęc uidelicet quattuor Sabbata in eadē hebdomada. semp quarta & sexta feria legittima ieiunia fieri. & canon orationum & lectionum in eisdem feriis ad missarum solennia cōstitutus indicat. & exempla pręcedentium patrū confirmant. Sacras autem ordinatōs his diebus oportere fieri. decreta Gelasij Papę testanť. in quibus ita scriptum continetur. Ordinationes autem presbyterorum. diaconorumq; nisi certis temporibus et diebus exercere non debeant. idest in quarti mensis ieiunio. septimi & decimi. sed etiā quadragesimalis. ac mediana initio q̄dragesimę die sabbati ieiunio. circa uespam nouerint celebrādas. Officia autem horum quattuor Sabbatorum. uulgo. duodecim lectiones uocantur. eo quod cum lectionibus quę legūtur. & cum psalmis qui leguntur. duodenarius numerus adimpletur. qui benedictiones possunt uocari. eo quod inter canonicas scripturas annumerantur.

DE PRIVATIS IEIVNIIS. Ca. XXV.

PReterea unicuiq; licet ut libet ieiuniorum modum habere. seu inediam extēdere. seruata prę omnibus cōstitutione legittimorum ieiuniorū quas supra memorauimus. quę generaliter sancta & apostolica seruat ecclesia. Necnon et illa omnimodo custodire oportet unumquēq;. quę cōmuniter oībus facere siue pro tribulatione. siue pro gratiarum actiōe proprius ęcclesię mādat Episcopus. quia qui cōstituta

atq demādata ieiunia seruare neglexerit. peccat. qui autem expletis legittimis. priuata superexpenderit. propriam mercedem habebit. Nam legunt aliqui sanctorum per biduanas. siue per triduanas. siue etiā per totā ebdomadā ieiuniū extendere. pleriq quod nec vinum nec siceram biberunt. nec aliquid mādūcauerit panem siccū et holera. alij quod ab omni carne se abstinuerint. alij q̄d in tantum se abstinuerint. q̄d nec pane in cibo usi sunt. sed paucis caricibus corpus suū sustentauerint. Et alia pluria sunt genera abstinētię. sed ante oīa cauere debet qui se abstinere uult ab aliq cibo uel potu. ne mens eius occulta cogitatione polluat. ita ut aliquā creaturā dei dampnet. iudiciaria supstitutione seductus. dicens hoc licere. illud aūt nō. hoc mūdum. illud aūt immūdū esse cogitet. Quē huius mdī cogitatio pulsat. uideat aplm̄ dixisse. Oīs creatura dei mūda est. et nihil reiciendū q̄d cū gratiarū actione pcipitur. & malum est homini qui per offendiculū manducat.

DE ORIGINE BIDVANAE SIVE TRIDVANAE. Ca. XXVI.

b Iduanū autē morē ieiunij reor inde sumptū. q̄d apli ieiuuauerūt illo biduo quo dn̄s passus ac sepultus est. Triduanis ergo ieiūare ab exēplo dictū est Niniuitarū. qui dāpnatis pristinis uiciis. totos se tribus diebus ieiunio ac pœnitētię contulerūt. Sed illius solūmodo ieiuniū deo acceptabile est. qui sic ieiunat a cibis. ut abstineat a pc̄tis. cęterū q uentre tantū ieiunat. reprobatum erit eius ieiunium coram deo. qui dixit per prophętam. Ecce in diebus ieiunij uestri inuenieт uolūtas ūra. & oēs debitores ūros repetitis. Ecce ad lites et cōtētiōes ieiūatis. et pcutitis pugno īpie. Nolite ieiūare sic usq ad hāc diem. ut audiat in exelsis clamor ūr. Nūqd tale ē ieiuniū q̄d elegi. p diē affligere hominē aīam suā? Et deinde. Nōne hoc est magis i eiuniū q̄d elegi? Dissolue colligatōes īpietatis. solue fascic̄los

deprimentes. dimitte eos qui confracti sunt liberos. et omne onus disrumpe. frange esurienti panem tuum. & egenos uagosq; induc in domũ tuam. Cum uideris nudum operi eum. & carnem tuam ne despexeris. tũc erumpet quasi mane lumen tuum. & sanitas tua citius orietur. & reliqua.

DE ESV CARNIVM. ET POTIONE VINI. Ca. XXVII.

Carnes autem & uinum post diluuium sunt hominibus in usum concessa. nã in inicio pmissũ non fuerat. nisi tantum illud ut scriptum est. Lignum fructiferũ. et herbam semiabilem dedi uobis in escam. Postea uero per Noe data sunt in esum cũcta animalia. uiniq; adtributa licentia est. Sed postquam Christus (qui est principium et finis) apparuit. hoc q̃d in principio suspenderat. etiã in temporũ fine retraxit. loquẽs per apostolum suum. Bonum est nõ mãducare carnem. et non bibere uinum. Et iterum. Qui infirmus est. olera manducet. Non ergo quia carnes male sunt ideo prohibẽtur: sed quia earũ epulę carnis luxuriam gignunt. Fomes enim ac nutrimentum est oĩm uiciorũ esca uentri & uẽter escis. deus autem ut scriptum est: & hunc et hanc destruet. Piscem sane (quia eum post resurrectionẽ accepit dominus) possumus mãducare. hoc enim nec saluator nec apostoli uetuerunt. Auium quoq; esum. credo inde a patribus permissum esse. eo quod ex eodem elemẽto de quo et pisces creatę sunt. Nam in regula monachorum non inuenimus aliarum carnium esum eis contradictũ esse. nisi quadrupediũ.

Additio.

Sola quadrupedia non uolatilia monachis interdicta. Hoc autem tempore Pij Ludouici sic immutatum esse dicitur. ut in omni eorũ pulmento sagimine uti liceat. propter nimiam et aliis damnosam cõsumptionem uolatilium quam faciebant.

DE ELEEMOSYNARVM DIFFERENTIA. Ca. XXVIII.

Leemosyna. ἐλεημοσύνη. ergo grȩcũ uocabulũ.
e latine interpretatur opus misericordiȩ. inde ut reor dicta. quod miseria humanȩ infirmitatis cor siue animum pulset. Sed hȩc apud homies. quibus varij animo accidunt affectus. cȩterum apud deum. q secũdum naturam semper est benignus et misericors. nõ est huiuscemodi credenda esse affectio. Neq; enim temporaliter illic aliquid accidere ualet. ubi ȩternitas sine ulla sui mutatione fixa manet. sed cum dicit̃ misericors. intelligi debet esse pius et clemens. quȩ magis nomina. proprietatem ipsius naturȩ uidẽtur ostẽdere. Sunt & eleemosynarum species plurimȩ. quanquam in dispensationibus pauperum. hoc uocabulum quidã haberi debere arbitrentur. Eleemosynã facit. qui peccantem & prauis operibus insistentem. aliquo modo. siue per ammonitionem. siue per disciplinam corrigit. Nec enim sine misericordia esse credendus est. q regulariter siue per excõmunicationem. seu per uerbera hominem a peccatis & uicijs coercere studet. quia nõ secundum eius uoluntatem. sed secundum utilitatem ipsius miseretur. Eleemosynam facit. qui errãtẽ in uiã ueritatis deducit. Eleemosynã facit. qui indoctũ docet. qui uerbum dei proximis suis prȩdicat. Eleemosynam facit. qui bona tẽporalia cũ fratribus suis. idest cȩteris hominibus participare nõ desinit. Eleemosynam facit. qui uictũ et uestitũ indigentibus prȩbet. qui hospicio suscipit. qui infirmos uisitat. qui in carcere & in tribulationibus constitutis. de bonis suis subministrat. qui ad mortem & ad supplicia destinatos eruere nõ cessat. Omnia enim bona quȩ in hac p̃senti uita iustus quisq; operatur. hoc uno nomine comprȩhendi possunt. nec solum utiq; in alijs hominibus. sed etiã in nobismetipis

eleẽosynas facere possũus. sicut scriptũ ẽ. miserere aĩę tuę placens deo. Cum ergo nos a peccatis ad bona opa conuertimus. a superbia ad humilitatem. a luxuria ad continentiam. a liuore et inuidia ad charitatem et dilectionem. ab ira et disceptatione ad mansuetudinem & patientiam. a gula ad sobrietatem. ab auaricia ad largitatem. a tristicia sęculari ad spirituale lętitiã. ab accidia temporali ad studium bonum. Quid aliud facimus ꝙ eleemosynas in nosmetipsos impendimus. cum nostrimet miseremur. ne per inobedientiam mãdatorũ dei. supplicijs ęternis deputẽur? Quid enĩ ait ipse saluator. proderit homini. si uniuersum mundum lucreẽ. animę uero suę detrimentum patietur? aut quã cõmutationẽ dabit homo pro anima sua? et reliqua. Bene ergo et ordinate artẽ misericordię exercet. qui primũ semetipm bonis operibus et sancta conuersatione. ac uirtutum fructibus egere non sinit. & deinde in quocũꝗ potest. siue in spiritualibus rebus. siue in corporalibus proximos suos adiuuare non desistit.

DE POENITENTIA. Ca. XXIX.

P Oenitẽtibus exemplum Iob primus exhibuit. quando post funera uel flagella adhuc in sui redargutione. etiam in cilicio et cinere lamenta pœnitudinis sumpsit dicens. Iccirco ago pœnitentiã in fauilla et cinere. Post hunc Dauid nobis pœnitentię magisterium prębuit. quãdo graui uulnere lapsus. dũ audisset a ꝓphęta. peccatũ suũ confestim pœnituit. & culpã suę pœnitentię confessione sanauit. Sic Niniuitę & alij multi peccata sua cõfessi sunt. pœnitẽtiã egerũt. displicuere sibi quales fuerunt. et quales per deũ facti sunt. illi placuerunt. Est autẽ pœnitẽtia medicamentũ vulneris. spes salutis. per quam peccatores saluantur. per quam dominus ad misericordiam prouocaẽ. quę nõ tẽpore pensaẽ. sed ꝓfũditate luctus et lachrimarũ.

Pœnitentia autem nomē sumpsit a pœna: qua anima cruciatur. et mortificatur caro. Dicta est aūt pœnitētia quasi punientia. eo quod ipse homo puniendo puniat. quod male admisit. Hi uero qui pœnitentiam gerunt. proinde capillos et barbam nutriunt. ut demonstrent habundantiam criminum. quibus caput peccatoris grauatur. Capilli enī pro uicijs accipiunt. sicut scriptū est. Et crinibus peccatorum suorū unusquisq; constringitur. Vir quippe si comam nutriat. ut ait apostolus. Ignominia est illi. Ipsam ergo ignominiam suscipiunt pœnitētes pro merito peccatorū. Quod uero in cilicio prosternuntur. memoriam peccatorum suorum eos habere significat. Per cilicium quippe est recordatio peccatorū. propter hedos ad sinistram futuros. Inde ergo pœnitentes in cilicio prosternimur tanq; dicētes. & peccatum meum coram me est semper. Quod autē cinere asperguntur. uel ut sint memores. quia cinis & puluis sunt. uel quia puluis facti sunt. idest impij facti sunt. unde et illi preuaricatores. primi homines recedentes a deo. malisq; factis offendentes creatorem. in puluerem unde sumpti sunt redierunt. Bene ergo in cilicio & cinere pœnitens deplorat peccatum. quia in cilicio asperitas et punctio peccatorum. in cinere autē puluis ostenditur mortuorum. & iccirco in utroq; pœnitentiam agimus. ut et in pūctione cilicij. cognoscāus vicia quę per culpam comisimus. et per fauillā cineris perpendamus mortis sententiam. ad quam peccando peruenimus. Pœnitentię autem remedium ecclesia catholica in spe indulgētię fideliter alligat exercendum. & post unum baptismi sacramentum. quod singulari traditiōe commēdatum. sollicite prohibet iterandum. medicinali remedio pœnitentię subrogat adiumentū. cuius remedio egere se cuncti agnoscere debent. pro q̄tidianis humanę fragilitatis excessibus. sine q̄bus in hac uita esse non possumus. horū dumtaxat dignitate

seruata.ita ut à sacerdotibus & leuitis deo teste fiat. a cęteris uero astante coram deo solēniter sacerdote. vt hic tegat fructuosa confessio. q̄d temerarius appetitus. aut ignorantię notatur cōtraxisse neglectus. aut sicut in baptismo omnes iniquitates remitti. uel per martyrium nulli peccatū credimus imputari. ita pœnitentię cōpūctione fructuosa. uniuersa fateamur deleri peccata. Lachrymę enim pœnitētium apud deum pro baptismo reputantur. unde & qualibet sint magna delicta. quamuis grauia. non est tamen in illis dei misericordia desperanda. In actione autem pęnitudinis (ut supra dictum est) non tam consideranda est mensura temporis. quam doloris. Cor enim contritum & humiliatum deus non spernit. Verūtamen quanta in pctō fuit ad malum abruptę mentis intentio. tanta necesse est ī intentione deuotio. Duplex autē est pœnitentię gemitus. uel dum plangimus quod male gessimus. uel dum non agimus quod agere debebamus. Ille autem vere pœnitentiam agit. qui nec pœnitere pręterita negligit. nec adhuc pœnitēda cōmittit. Qui uero lachrymas indesinenter fundit. & tamen peccare nō desinit. hic lamentum habet. sed mundationem non habet. Si qui autem per gratiam dei ad pœnitētiam cōuertunt. perturbari non debent. Si rursus post emēdationem relicta uitia cor pulsent. dum non possunt boni cōuersationi nocere. si talis cogitatio nō erumpat in cōsensu uel opere. Ferre enim sine perfectione uitiorum cogitationes. non est ad damnationem sed ad probationē. nec est occasio subeūdi discriminis. sed potius augēdę virtutis. Nam & si quis circa finem suum per pœnitentiam desinet esse malus. non ideo debet desperare. qa in termino est ultimo uitę. quoniam non deus respicit quales antea fuimus. sed q̄ales circa finē uitę existius. Ex fine enim suo unūquēq; aut iustificat aut cōdēnat.

ſicut ſcriptum eſt. Ipſe iudicat extrema terrę. & alibi. Vniuerſorum finem ipſe conſiderat. Proinde non dubitamus circa finem iuſtificari hominē per pœnitentię compunctionem, ſed quia raro id fieri ſolet, metuendū eſt, ne dum ad finem differt̄ cōfeſſio ſperata, anticipet mors quam ueniat pœnitētia. Pro qua re et ſi bona eſt ad extremum conuerſio, melior tamen eſt quę longe ante finem agitur, ut ab hac uita ſecurius tranſeamus.

DE SATISFACTIONE ET RECONCILIATIONE Ca. XXX.

S Atiſfactio autem eſt cauſas peccatorum et ſuggeſtionum excludere, & ultra peccatum non iterare. Reconciliatio uero eſt, quę poſt cōplementum pœnitētię adhibetur. Nam ſicut conciliamur deo, quando primum a gentilitate conuertimur, ita reconciliāur quādo poſt peccatū pœnitēdo regredimur. Quorū autē peccata in publico ſunt, in publico debet eſſe pœnitentia, per tempora quę Epiſcopi arbitrio, pœnitētibus ſecundū differentiā peccatorū decernūt. eorūq; recōciliatio in publico eſſe debet ab Epiſcopo. ſiue a presbyteris, iuſſu tamen Epiſcoporū, ſicut canones Aphricani concilij teſtantur, ubi ita ſcriptum eſt. Cuiuſcūq; autem pœnitētis publicum et uulgatiſſimū crimē, eſt quod uniuerſam eccleſiam cōmouerit, ante abſidam manus ei imponatur. Quorum ergo peccata occulta ſunt, & ſpontanea confeſſione ſoli tantūmodo presbytero, ſiue Epiſcopo ab eis fuerint reuelata, horū occulta debet eſſe pœnitentia, ſecundū iudiciū presbyteri, ſiue Epiſcopi cui cōfeſſi ſunt, ne infirmi in eccleſia ſcandaliçentur, uidētes eorum pœnas, quorū pœnitus ignorant cauſas. Quali autem tempore poſt pœnitentiā recōciliatio fieri debeat, oſtendūt decreta Innocētij Papę, ubi ita ſcriptum reperitur. De pœnitentibus aūt qui ſiue ex grauioribus commiſſis, ſiue ex leuioribus

inter homines misericorditer natum scirent. Cuius tñ celebrationis. Thelesphorus Papa apud Romanos primus author legitur extitisse. Nam quod in Naçaret nutritus erat, ea causa fuit, ut qa Naçaret flos siue mũdicia interpretaẽ, eternę puritatis eius index existeret. cũ floret floris ipsius nutrix, qui de uirga radicis Iesse ascendens, septiformem spiritum haberet. & perpetua puritate insignis, merito Naçareus quod est mundus uocaretur.

DE EPIPHANIA DOMINI. Ca. XXXII.

Epiphaniarum proĩde festa solẽnitati uiri aplici signauerunt, quia in eo est proditus stella saluator, quando magi Christũ in presepe iacentẽ adorauerunt eum, offerentes ei competentia munera trinitatis, aurũ, thus, & myrrhã, regi deo atq; passuro. Ideo ergo diem hunc annua celebritate sacrauerunt. vt mundus agnoscat dominum, quem elemẽta cęlitus prodiderunt. Siquidem eodem die idem Hiesus etiam Iordanis lauacro tingitur, diuisoq; cęlo spirituſſancti descendentis testimonio, dei esse filius declaraẽ. Cuius diei nomen ex eo quod apparuit gentibus Epiphania nuncupatur. επιφανεια. Epiphania enim gręce, apparitio uel ostẽsio dicitur. Tribus ergo ex causis hic dies hoc uocabulum sumpsit. Siue quod tunc in baptismo suo Christus populis fuerit ostensus, siue quod ea die sideris ortu magis est proditus, siue quod primo signo per aquam in uinum conuersam, multis est manifestatus. Illud tamen sciendum, quod licet ea die baptismus Christi ab Ioanne fieri credatur, uniuersale tamen baptisma cęlebrari in ea, canonica cõtradicit authoritas. Paschę ergo tempus tantũmodo & pẽtecostes ad hoc ab apostolis & apostolicis uiris decretum, Romana custodit ecclesia, quę uidelicet duo tempora ad hoc oportuna esse, Christi domini nostri a mortuis resurrectio,

& spiritussancti super primitiuam ecclesiam declarat aduentus. Quicumq; ergo (ait apostolus) baptiçati su mus i Christo Hiesu, in morte ipsius baptiçati sumus. & reliqua. Et saluator ascēsurus in cęlum. apl'is dixit. Ioannes quidē baptiçauit aqua, uos aūt baptiçabimini spiritusancto, non post multos hos dies.

DE PVRIFICATIONE. Ca. XXXIII.

P Vrificatōnis ergo matris domini tempus. post dies quadraginta a natiuitate eius celebratur. quia ex legis pręcepto hoc tempus statutū est parentibus fœminis, quo purificari deberent. Scriptū est enim in libro Leuitico, quod dominus per Moysen mandauerit Israhel, ut mulier quę in suscepto semine pareret masculum, immunda esset septem diebus. & die octaua circumcideret infantulus, ipsa uero trigīta quattuor diebus maneret in sanguine purificationis suę, omne sanctum non tangeret, nec ingrederetur san ctuarium, donec implerentur dies purgationis eius. Sin autem fœminam pareret, immunda esset duabus ebdomadibus, & q̄draginta ac tribus diebus maneret in sanguine purificationis suę. Cumq; expleti essent dies purgationis eius, pro filio siue pro filia, deferret agnum anniculum in holocaustum, & pullum colūbę, siue turturem pro peccato, quod si non potuerit agnū offerre, sumeret duos turtures ul' duos pullos colūbę, vnum in holocaustum, et alterū pro peccato, oraretq; pro ea sacerdos, & sic mundaretur. Hac ergo de causa statuta est in ecclesia festiuitas hęc, quia matrem dñi se cundum legem in hac die constabat purgari, sed non ideo, quod aliqua legali purgatione indiguerit, quæ dominū gestabat legis, sed quia Hiesus non uenit legē soluere, sed adimplere. Venit ergo mater domini ad templum secundum legem, ducens secum puerum, ac

deferens hostias quę lex pręcepit. ut in nullo patribus fieret dissimilis. ac illud in se prima ostenderet. quod scriptum est. Quanto magnus es. humilia te in omnibus. Obuios habuit grandeuum Simeonem. & Annā multorum annorum uiduam. & cęteras personas in hoc sacro ministerio affuisse. quę benedixerunt & glorificauerunt deum. & multa de eo uaticinauere. sacer euangelij textus luculento sermone demonstrat. Ob hanc quippe causam. eadē festiuitas. υπαντη. Hypanti nuncupatur. quia prędictę personę ad templum obuiā Christo aduenerunt. deuoto corde et obsequio. υπαντάω. Hypantao enim gręco sermone dicitur. quod obuio latine interpretatur. Est quoque festiuitas hęc purificationis incipiente Februario mense. qui a Februo. i. Plutone. qui lustrationum potens. a gentilibus credebatī ita uocatus esse. lustrariq; eo mēse. apd' Romanos ciuitatem consuetudo erat. ut iusta diis manibus soluerentur. Sed hanc lustrādi consuetudinē. bene mutauit christiana religio. cum in mense eodē. die sanctę Marię plebs uniuersa cū sacerdotibus ac ministris. hymnis. modulationibus deuotis. per ecclesias. perq; congrua vrbis loca procedit. datosq; a pontifice cuncti cęreos in manibus gestant ardentes. non utiq; illustrationem terrestris imperij quinquennem. sed in perhennem regni cęlestis memoriam. quando iuxta parabolā uirginum prudentium. omnes electi lucentibus bonorū operum lampadibus. obuiam sponso ac regi suo uenientes. mox cum eo ad nuptias supernę ciuitatis intrabūt.

DE SEPTVAGESIMA. ET SEXAGESIMA. ET QVINQVAGESIMA. Ca. XXXIIII.

d E Septuagesima quoq; et Sexagesima. Quinquagesima atq; Quadragesima. cur dominici

dies ante quadragesimale ieiunium sic appellentur. diuersa multorũ opinio est. & ideo maxime. quia ipsa dominica quę Septuagesima dicit. septuagesima dies ante pascha reperitur. nec ea quę Sexagesima. sexagenarium numerum plenum habet usq3 in pascha. Nam alij simpliciter narrant hanc ecclesię esse cõsuetudinẽ. & Romana authoritate ritum huius religionis esse firmatum. alij dicunt quod Sinedochice totum habendũ sit dictum. idest ubi maior de minori numero dierum inuenit. ut est Septuagesima. ac Sexagesima. idest a toto partẽ intelligi debere. ubi uero minor. ut est Quadragesima. a parte totum intelligi oportere. Alij q̃q3 nescio quorum ore ducti assueuerant. quod Orientales populi nouem ebdomadas. & Gręci octo. & Latini septem ieiunare soleãt. & ob hoc his omnibus alleluia minime in ecclesia deberi cantari. Alij etiam quorum ratio prę ceteris laudabilior mihi esse uidetur. dicunt Septuagesimam dictam esse propter decem ebdomadas. quę sunt ab ipso die usq3 ad clausum paschę. quo die alba tolluntur uestimenta a nuper baptizatis. igit̃ in apostolo legimus. Regnauit mors ab Adam usq3 ad Moysem. & sic usq3 ad ultima legis. quę per Moysen data. decurrit in Christi dei nostri tẽpora. porro Sexagesimam inde dici posse. quia sexaginta dies sunt usq3 ad medium paschę. quod erit feria quarta paschalis ebdomadis. Quinquagesimam uero rite dictam esse. eo quod tali numero peruenit usq3 in diem sanctum resurrectionis. quadragenarium etiam numerum ita ibi positum. quod cum dominica sua concurrat ad mysticum pascha Hębręorum. quod dominus noster Hiesus Christus cum discipulis suis celebrauit. & nos

dicimus Cęnam domini. Sed hęc omnia nos ita hic po suimus, sicut in aliorũ dictis uel scriptis comperimus, lectori uiam dantes, si quę ueracius & rationabilius exquisita inuenerit obtinere. Notandum tamẽ est q̃d a Quinquagesima ieiunium incipere apud Romanos. Thelesphorus sępe memoratus Papa cõstituit, ut per septem ebdomadas ante pascha, corpus ieiuniis casti gemus, qui alias septem post pascha usq; in pentecostẽ in lętícia a ieiuniis relaxare uolumus, ut priorem quin quagesimam in plenitudine peccatorum nostrorum exigamus ad promerendam misericordiam, & in sed'a laudibus et orationibus operam dantes, studeamus peruenire ad promissã spiritussancti gratiam.

DE DIE PALMARVM. Ca. XXXV.

Dies palmarum ideo celebratur, quia in eo dñs & saluator noster, sicut propheta cecinit Hieru salem tendens, super asellum sedisse perhibet̃. Tũc gradiẽs cum ramis palmarum multitudo plebiũ obuiam ei, clamauerũt ozanna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Israhel. In ramis enim palmarũ significabatur uictoria, qua erat dominus mortẽ mo riẽdo supaturus, & tropheo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. In asello autem super quem sedendo Hierosolymam uenit, indicabat simplicia cor da gentilitatis, quã pręsidendo atq; regẽdo, pducebat ad uisionem pacis. Hoc autem die symbolum competẽ tibus traditur, propter confinem dominicę paschę so lennitatem, ut qui ad dei gratiã percipiendã festinant, fidem quam confitentur agnoscant. Vulgus aũt ideo eum diem capitulauium uocat, quia tunc moris est, la uandi capita infantium qui unguendi sunt, ne forte ob seruatione quadragesimę sordita, ad unctionem accederent.

DE CAENA DOMINI. Ca. XXXVI.

c Aena domini hęc est feria quinta ultimę hebdomadis quadragesimę, quando dn̄s et saluator noster post typicum illud pascha completum, ad uerum pascha transiens, mysterium corporis et sanguinis sui primū ap l'is tradidit, quãdo post sacramēta cęlestia, discipulus fallax et proditor, pręcium a Iudęis accepit, & Christi sanguinem uendidit. Eo eciã die saluator surgeus a cęna, pedes discipulorum lauit, ꝓpter humilitatis formam cōmendandam, quam docendam uenerat, sicut et ipse consequenter exposuit, quod etiã decebat potissimum ut facto doceret, quod obseruare discipulos pręmoneret. Hinc est quod eodē die altaria templi, parietes, & pauimenta lauantur, uasaq; purificantur, quę sunt domino consecrata. Quo die proinde etiam sanctū chrisma conficit̄, quia ante biduū paschę Maria caput ac pedes dn̄i unguēto perfudisse ꝑhibet̄. Vnde et dominus discipulis suis dixit. Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur. Eodem etiam die (sicut supra ostendimus) pœnitentes reconciliantur, quia scilicet ipsa die qua sacramenta corporis et sanguinis sui dominus primum confecit, ac discipulis suis percipienda tradidit, oportebat ad hęc resumēda pœnitētes restaurēt̄, eo uidelicet tempore, quo sanguis Christi in remissionem omnium fusus est peccatorum.

DE PARASCEVE. Ca. XXXVII.

p Arasceue idest sexta sabbati ideo in solēnitate habet̄, quia in eo die Christus mysteriū crucis expleuit, propter quod uenerat in hunc mundum, ut qui ligno percussi fueramus in Adam, rursus per ligni mysterium sanaremur. Huius enim causa tryumphi, humana pusillitas Christo per omnē mundum

celebritatem ãnuam prębet.pro eo quod dignatus est sanguīe passionis suę sęculum redimere. & peccatum mundi per crucē morte deuicta absoluere. cuius qdē crucis iniuriam non pertulit illa diuinitatis substantia. sed sola susceptę humanitatis natura.Passio enim corporis fuit.diuinitas uero exors iniurię mãsit. Triptita autem ratio dominicę passionis ostēditur. Prima itaq causa est.ut Christus pro reatu mundi redēptio daret. scilicet ut quos serpens obsorbuerat euomeret. et prędam quam tenebat amitteret.non potentia uictus. sed iusticia.non dominatione.sed ratione. Secunda causa est.ut secuturis hominibus uitę magisteriũ pręberet. Ascendit enim in crucem Christus. ut nobis passionis & resurrectionis pręberet exemplum.passionis. ad firmandam pacientiã.resurrectionis.ad excitandã spem. vt duas uitas nobis ostenderet in carne. unam laboriosam.alteram beatã. laboriosam quã tolerare debēus. beatam.quam sperare debemus. Tercia causa est susceptę crucis.ut superba sęculi & inflata sapientia. per crucis stultam ut putatur prędicationē humiliata corrueret.ut pateret id quod stultum dei est. quanto sit hominibus sapientius.& quod infirmũ dei est. quanto sit fortius tota hominum fortitudine.Docet autē apostolus Paulus illuminatos nos debere oculos cordis habere. ad intelligendum quę sit latitudo crucis. & longitudo. & altitudo. & profundum. Crucis latitudo est transuersum lignum quo extenduntur manus. Longitudo a latitudine deorsum usq ad terram. Altitudo.a latitudine sursum ad caput. Pro fundum uero quod terrę infixum absconditur.Dicitur homini. Tolle crucem tuam & sequere me. Dum enim cruciatur caro.cum mortificantur membra nostra super terrã. Fornicatio.Immundicia.Luxuria.& cętera. dumque

exterior homo corrumpitur, ut interior renouetur, de die in diem, passio est crucis. Et hęc quidem dum sint bona opera, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Ideoq̧ dicitur spe gaudentes. ut cogitātes scilicet requiem futuram cum hilaritate & laboribus operemur. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno, ubi figuntur manus, per manus enim opus intelligitur, per latitudinem hilaritas operantis, quia tristicia facit angustias. Porro per altitudinem crucis cui caput adiungitur, expectatio supernę retributionis de sublimi iusticia dei sanctificatur, ut & ipsa opera bona non propter beneficia dei terrena ac temporalia facienda credātur, sed potius propter illd' quod desuper sperat fides, quę per dilectionē operat̄. Iam uero per longitudinem qua totum corpus extenditur, ipsa tolerantia significatur, ut longanimes permaneamus. Vnde longanimes dicuntur qui tolerant. Per profūdum autē hoc est partem illā ligni quę in terrę abdito defixa latet, sed inde consurget omne quod eminet, inscrutabilia indicantur iudicia dei, de quibus oculta cum uolūtate uocatur homo, ad participationē tantę gracię dei. Hac ergo die ecclesię altaria indumentis suis spoliata denudantur, quia in ea Christus suis uestimentis exutus esse legitur, & uelū templi scissum esse occiso Christo per euangelium prędicatur. Hac die in ecclesia luminaria non accenduntur, quia in ipso redemptore crucifixo sidera obscurabātur. In hac die sanctarum plebium pręsules qui mādata sibimet legatione funguntur, apud diuinam clementiam humani generis agunt causam, & tota secum ecclesia cōgemescente postulant & precantur, primum pro statu totius eccl'ę xp̄i, deīde ut īfidelibus dōet̄ fides, et idolatrę ab

impietatis suę liberentur erroribus. ut Iudęis ablato cordis uelamine. lux ueritatis appareat. ut Heretici catholicę fidei receptione resipiscāt. ut Scismatici spiritū rediuiuę charitatis accipiant. ut lapsis pœnitētię remedia conferantur. ut denicꝫ cathecuminis ad regenerationis sacramenta perductis. cęlestis misericordię aula reseretur. quia pro horum omnium redemptione. in hac die sanguis effusus est Christi. Hęc autē nō inanit a domino peti. rerum ipsarum monstrat effectus. quo modo quidem ex omni errorū genere. plurimos deus dignat̃ attrahere. quos erutos de potestate tenebrarū transferat in regnum filij charitatis. ex uasis irę. faciat uasa misericordię. Quod a deo totū diuini operis esse sentitur. ut hęc efficienti deo. semper gratiarum actio. laudisꝗ confessio. pro illuminatione talium. uel correctione referatur. Ipsa die a pōtifice & a clero et ab omī populo species crucis salutat̃. quia passio redemptoris a fidelibus in hora redemptionis suę digna laude ueneratur. In hac die sacramenta pœnitus nō celebrant̃. sed eucharistiam in cęna domini consecratam. peracto officio lectionū. & orationū. & sanctę crucis salutatiōe resumunt. quia ut Innocentius papa testis est. ex eo ꝙd apostoli & amatores Christi. eo biduo quo crucifixus & sepultus saluator est. in mœrore constituti. ab omni cibo abstinerūt se. hinc traditio ex eccl'ę habet. biduo memorato sacramenta non celebrari. sed magis sctām resurrectionis noctem expectari. et in ipsa cum lęticia & gaudio speciali sacrificium offerri. In hac die uespa cum silentio celebratur. ut quieti dominicę sepulturę ueneratio exhibeatur.

DE SABBATO SANCTO PASCHAE. Ca. XXXVIII.

s Abbati paschalis ueneratio hinc celebratur. p eo quod eadem die dn̄s in sepulchro quieuit.

vnde et bene in hebręo sermone sabbatũ requies inter pretatur. siue quod deus in eo requieuit die. mundo perfecto. siue quod in eo dominus et redemptor noster requieuit in sepulchro. Hic autẽ dies int̃ mortẽ dñi & resurrectionẽ medius est. significãs requem quandã animarum ab omni labore omnium molestiarum post mortem. per quam fit trãsitus per resurrectionem carnis ad illam uitam. quam dominus noster sua resurrectione pręmonstrasse dignatus est. In hac die cũ omni silentio & tranquillitate oportet nos manere. & cum oratione & psalmodia sanctam resurrectionis horam expectare. ut nos magis cura sęcularis infestet. et terrena negotia inquietent. quam spiritalia studia. & cura salutaris animarum nostrarum occupent. Hac autem die inclinante ad uesperam. statuta celebratio noctis dominicę in ecclesia incipitur. & primum secundũ institutionem Zosimi papę. archidiacono cęreum benedicente. apte quidem fit. ut in consecratione luminis paschalis celebratõ ĩcipiat. quę eternę lucis nobis cõtulit claritatẽ. Deĩde lectionũ ueteris testamẽti & orationũ ordo peragitur. ut innotescat quanta expectatione a primordio mundi per patriarchas & prophętas salus nostra pręsagabatur. quę in saluatoris nostri passione & resurrectione completa est. Deinde letanię agunt̃. vt cõmunicatio et memoria & oratio sanctorum. nos ad uentura gaudia consequenda adiuuet. quas sequit̃ baptismi sacramentum. & ascendit grex dealbatorum de lauacro. Quicumq; autem scire desiderat. quanta authoritate & ratione. baptismũ istius temporis nobis commendatur. legat decreta Leonis papę. et inueniet. Post baptismũ uero et letanias. sequit̃ scãa missarũ celebratio. et cõmunicatio corporis et sanguinis dñi. cuius ꝑticipatõne quicumq; fideliũ se hac nocte abstinuerit. nescio quomõ dicã illũ Christianũ. exceptis his qui ꝑ

capitalibus criminibus excōmūicati pœnitētiā gerūt. Notandum uero quod apud Hieronymum legimus. q̃d in orientalibus ecclesiis mos sit. in hac nocte. ante mediam noctē fideles ab ecclesia non recedere. horā illā expectantes. in sacris uigiliis. de qua scriptum est. Media nocte clamor factus est. & reliqua.

DE PASCHA DOMINI. Ca. XXXIX.

Iam uero paschale sacramentum quod nūc in saluatoris nostri mysteriū manifestissime celebrat̃. in ueteri testamento figuraliter primum gestū est. quando agno occiso. pascha celebrauit ppl's dei in Aegipto. cuius figura in ueritate cōpleta est in Christo. qui sicut ouis ad immolādū ductus est. cuius sanguine illinitis postibus nostris. i. cuius signo crucis signatis frontibus nr̃is. a periclitatione huius sc̃li. tanq̃ a captiuitate ęgiptia liberamur. Cuius quidem diem paschalis resurrectionis. nō solum ꝓ eo celebrāus. q̃d in eodē a mortuis resurrexit. sed etiā et ꝓ aliis sacramētis q̃ per eundē significātur. Quia enī sicut dicit ap̃ls. mortuus est ꝓpter delicta nr̃a. et resurrexit ꝓpt̃ iustificationē nostrā. trāsitus quidē de morte ad uitā. in illa passione dn̄i et resurrectiōe factus est. Nā et uocabulū ip̄m q̃d pascha dicit̃. nō grecū sed hebręū est. Neq̃ enī a passiōe. qm̄ πασχιν. paschin grece pati dicit̃. sed a trāsitu hebręo uerbo pascha appellatū est. q̃d et maxime euāgelista exp̄ssit. cū celebraret̃ a dn̄o pascha cū discipulis. cū uidisset inq̃t Hiesus q̃a uenit hora ut transiret de mūdo ad p̄rem. Trāsitus ergo de hac uita mortali in aliā uitā īmortalē. hoc est de morte ad uitā in passiōe et resurrectione dn̄i cōmendat̃. Hic trāsitus a nobis mō agit̃ p fidē. quę nobis dat̃ in remissionē pc̄tōrū. quādo cōsepelimur cū Christo p baptismū. q̃si a mortuis transeūtes. de peioribus ad meliora. de corp̃alibus ad spiritualia. de cōuersatiōe huius uitę. ad spem futurę resurrectionis et glorię. Propt̃ ip̄m ergo initiū nouę uitę. ad

quā trāsimus, et ppt̄ nouū hoīem quē iubeār induere, et exuere ueterē, expurgātes uetus fermētū, ut simus noua cōspersio, qm̄ pascha nr̄m īmolatus est Christus. Propt̄ hāc uitę nouitatē, prius mēsis in āni mēsibus celebrationi attributus est, nā ip̄e dicit̄ et mēsis nouorū. Quod uero in toto tp̄e scl̄i, nūc tertium tp̄s apparuit iō resurrectio dn̄i triduana est. Primū enī tēpus est ante legē, scd̄m sub lege, t̄ciū sub grā, ubi iā manifestatū est sacm̄entū, q̄d erat in pphetico enigmate occultū. Hoc ergo et in lunari nūero significat̄, qa enī nūerus septenarius, solet in scripturis ad q̄ndā pfectōm mysticus apparere, in t̄cia hebdomada lūę pascha celebrat̄, idest q̄ dies occurrerit a xv. in xxi. sed nō solū ppt̄ tp̄s terciū, quia incipit hebdōada t̄cia, sed etiā ppt̄ illā cōuersiōm lunę, tūc enim illa ab inferioribus ad superiora cōuertit̄. & hęc nobis de luna sil'itudo assumit̄, de uisibilibus ad inuisibilia, de corporalibus ad spiritualia sacramēta trāsire, ut magis magisq̄ huic seculo moriamur, & uita nostra abscondatur cum Christo, omnemq̄ lucem studij nostri, quę ad inferiora uergebat, ad superiora conuertamus, ad illam scilicet ęternam contemplationem immutabilis ueritatis. Usq̄ ad uicesimam primā ideo pascha obseruatur, propter numerum septenarium q̄ uniuersitatis significatio sępe figuratur, qui etiam ipsi ecclesię tribuitur, propter instar uniuersitatis, ideoq̄ & Iohannes apostolus in Apocalipsi septem scribit ecclesiis. Ecclesia uero adhuc in ista mortalitatis carne constituta propter ipsam mutabilitatem lunę nomine in scripturis sępe uocatur. Quod uero anniuersarius dies paschalis nō ad eundē redit āni diē, sic utputa dies q̄ credit̄ dn̄s natus, hoc fit propt̄ dn̄icū diem et lunam. Manifestū est eñ q̄ die dn̄s crucifixus sit, et ī sepulchro fuerit, et resurrexerit. Adiūcta ē enī ipsorū dierū obseruatio p nicenū cōciliū, et orbi uniuerso xp̄iano psuasū.

eo modo pascha celebrari oportere. ut nō solum lunā paschalē. sed et diem dominicum in quo resurrexit a mortuis expectare debeamus. Inde est quod ad eundem āni non reuertetur pascha. Nam Iudęi tantūdem mensem nouorum et lunam obseruant. diem autem addendum patres nostri censuerunt. ut & nostra festiuitas a Iudęorum festiuitate distingueretnr. Initium uidelicet primi mensis obseruandnm est. ab octauo Iduum Martiarum. usq; in nonarum Aprilium diem. Quartadecima uero luna paschę. a duodecima kalendis Aprilis. usque in decimamquartam kalendas Maij querenda est. Porro dies paschę dominica. ab undecima kalendis Aprilis. usq; in septimam kalendas Maij. et hoc a luna quindecimę. usq; ad uicesimam primam. Nunq; ergo cōtingere pōt. ut luna xiiij. primi mensis. ante uernale ęquinoctiū. q̄d fit in xij. kl' April' euēiat. quia luminare minus. lumiare maius seq in plenitudie sua. nō p̄cedere debet. Nam cū in ueteri testamēto tribus argumentorū indiciis paschale tēpus obseruari sit preceptū. uidelicet ut post ęquinoctiū in mēse primo. vt tercia eius septimana. i. a uespa xiiij. lunę. q̄d est initiū xv. usq; in uesperā id est terminus uicesimę prīę celebret. Quarta in eiusdē obseruatione regl'a est. nobis a tempore dñicę resurrectionis īposita. ut cū ęqnoctio trāscenso lunā primi mēsis q̄rtadecima uesperę ortum facere uiderimus. nō statī ad faciendū pascha p̄siliāus. sed dominicū expectantes. in ipso congrue pascha celebremus. & si fieri posset. ut eadē oībus annis sabbati die luna quartadecia cōtigisset. nihil nostrę paschalis obseruantię tempus a legali discreparet. Nā et nos ipsi iuxta legis edicta semp quartadecima luna primi mensis ad uesperam immolantes & cōmedentes agni immaculati carnē. sanguinēq; illius ad repellēdū exīmiatorē nīis postibus asp̄gentes. i. baptismi & paschalium

celebrantes solēnia missarum spiritalem superaremus ęgiptum, atq; illucescēte mane in luna xv. mensis eiusdem. primum açimorum diem intraremus, septemq; dies eiusdem celebritatis legittimos a mane. xv. diei. usq; in uesperam uicesimi primi mensis ipsius. idest a dominico paschę usq; in dominicum octauum paschę: debita ueneratione compleremus. sed quoniam lunę dies eod' diuersas septianę diuoluūt in ferias. iñ fit. ut qui propter resurrectionem redemptoris nostri. dñicū diem paschę initium seruare docemur. aliquotiēs nr̄a festiuitas septimo post legalium açimorum exordium sumat ingressum. nōnunq; tamen contingat. ut nostra solennitas paschalis aliquem legalium paschę dierum. sępe autem omnes intra se complectatur. Notandum tamen quod inter pascha et açima legis hoc distat. q̄d illa una dies qua agno necesse erat. & nocte sequenti transiēs dominus primogenita Aegiptiorum pcussit. liberās domus filiorum Israhel signatas agni sanguie. pascha dicebatur. sequentes uero dies. vii. idest a. xv. vsq; ad uicesimā primā mensis eiusdem açimorū pprię vocabantur. Quem legalium morem ecclesia nō ignobiliter etiam ue imitať. unam uidelicet noctē transitus dominicę resurrectionis a mortuis. qua impios tryumphando. fideles saluare dignatus est principaliter obseruās. ac deinde alios septem dies in memoriā eiusdē dominicę resurrectōis congrua festiuitate subiungēs: quas. vii. dies albas uocitamus. propter eos qui in sc̄tā nocte baptiçati. albis per totam hebdomadam utunť vestibus. & tūc maxime dū alba tolluntur a baptiçatis vestimenta. per manus impositionem a pontifice spm̄ sanctum accipere conueniens est. qui in baptismo oīm receperunt remissionem peccatorum. et per vii. dies euangelico castitatis habitu. & luminibus cęlestis claritatis sanctis assistere sacrificiis solent.

Scensionis dominicę solēnitas ideo celebratur.
a quia eodē die post mundi uictoriam.post inferni regressum. ascendere Christus memoratur ad cęlos.sicut scriptum est. Ascendens in altum cepit captiuitatem. dedit dona hominibus. Quę festiuitas ideo per reuolutum circulum annorum celebratur. vt humanitas assumptę carnis ascendens ad dexteram patris in memoriā reuocetur. cuius corpus ita in cęlo esse credimus ut erat quando ascendit.quod & uox angelica protestatur dicens. Sic ueniet quemadmodum vidistis eum euntem in cęlum.idest eadem carnis specie atq; substantia.cui profecto carni immortalitatem dedit.naturam non abstulit. Dextera autem patris ad quam idem filius sedere creditur.nō est corporea. q̄d nefas est de deo sētire.sed dextera patris.est beatitudo perpetua.quę sanctis in resurrectione promittitur. i. vniuersę ecclesię quę est corpus Christi.sicut et sinistra eius intelligitur miseria & pœna perpetua.quę impiis dabitur. Ante hanc ergo diem ascensionis domini mos est ecclesiarum occidentis.per tres dies proximos ieiunium exercere.& letanias agere.et hoc cōgrue. Nam si credimus Christum in hoc tempore ad cęlos ascendisse. dignum est etiam. ut ante ascensionis eius diem operam demus.ieiuniis & orationibus castigantes carnem nostram.& crucē eius in nobismetipsis gestātes. quatinus illum sequi mereamur. Qui enim īquit uult post me uenire.abneget semetipsum. & tollat crucem suam et sequatur me. Sicut ergo portamus in māibus nostris speciem crucis eius.ita portemus et in carne nostra similitudinē passionis eius. Qui autē sunt Christi. dixit apostolus.carnem suam crucifixerūt. cum uiciis & concupiscentiis. Et ita fiet.ut ubi Christus post resurrectionem suam cum gloria ascēdit.illuc & nos resur-

gẽtes a mortuis. in carne incorruptibili per eius grãm ascẽdere ualeamus. sicut dicit idem apostolus. Si enim inquit cõplantati facti sumus similitudini mortis eius. simul & resurrectionis erimus.

DE PENTECOSTE. Ca. XLI.

i Nitium sane & causa festiuitatis Pentecostes. i. quinquagesimę paulo altius repetenda est. Pẽtecostes enim dies hinc cepit exordiũ. quando dei uox in Syna mõte desuper intonans audita est. & lex data est Moysi. In nouo autem testamento pentecostes cępit. quando aduentum sancti spiritus quẽ Christus promisit exhibuit. quem ait non esse uenturum. nisi ipse ascendisset in cęlum. Deniq̃ dum portam cęli Christus intrasset. decẽ diebus interpositis. intremuit subito orantibus apostolis locus. & descendente spiritu sancto super eos cõflammati sunt. ita ut linguis oĩm gentium dei magnalia loquerentur. Aduentus itaq̃ spiritussancti de cęlo super Apostolos. in uarietate linguarum diffusam. solennitatem trãsmisit in posteros. eaq̃ de causa pẽtecosten celebratur. & dies ipse ꝓinde in signis habetur. Concordat autem hęc festiuitas euãgelij cum festiuitate legis. Illic enim postea quã agnus imolatus est. interpositis quinquagita diebus. data est lex Moysi scripta digito dei. hic postquam occisus est Christus. qui tanq̃ ouis ad imolandum ductus est. celebratur uerum pascha. & interpositis quinquaginta diebus spiritussanctus datur. qui est digitus dei. super c. xx. discipłos Mosaicę ętatis nũero cõstitutos. Siqdẽ & hęc festiuitas aliud obtĩet sacramentũ. Cõstat enĩ ex vii. septianis. sed dierũ qdẽ septianę generãt eandẽ pẽtecostẽ. in q̃ fit pctĩ remissio p spm̃sctm̃. Annorũ uero septianę quiquagesimũ ãnũ faciũt. q apd' Hebręos iubileus noiat̃. in q̃ ciuilis fr̃ę fit r̃missio. et seruoꝝ libertas.

et possessionum restitutio. que precio fuerant cõpata. septem etenim septies multiplicati. quinquagenarium ex se generant numerum. assumpta monade quam ex futuri seculi figura presumptam esse maiorum authoritas tradit. fit eni ipa et octaua semper et prima. immo ipsa est semper una. que est omnis dies. necesse est eni sabbatismũ aiarũ ppli illuc occurrere. atq ibi cõpleri. vbi datur pars his qui octo. sicut quidam disserens Solomonis dicta sapiẽter exposuit. Idcirco autem totius quinquagesime dies post domini resurrectionem resoluta abstinentia. in sola leticia celebrãtur. ppter figurã future resurrectõnis. ubi iam nõ labor sed requies erit leticie. ideo his diebus nec genua in oratione flectunt. quia sicut quidam sapientum ait. in flexo genuum pœnitentie et luctus indicium est. unde etiã per oia eandẽ in illis solennitatem quam dominico die custodimus. in qua maiores nostri nec ieiuniũ agẽdum. nec genua esse flectenda. ob reuerentiã dominice rsurrectõis tradiderunt. His diebus sanctis alleluia propter gaudiũ resurrectionis assidue esse cantandum in ecclesia magistri sanciuerunt ecclesiæ. Quia uero a Dominica septuagesime toto tempore ieiuni usq in pascha quo pœnitẽtie & corporis nri mortificatõi instare debẽus. ab ista laude abstinendum est. licet nullo tempore in ecclesia laus dei desit. ita in diebus solẽnitatis paschalis immo per totam quinquagesimam usq in pentecostẽ. atq in dominicis diebus quando letari nos conuenit. & ieiunio relaxari. sine cessatione illã in cantu frequẽtare debemus. Ante pascha ergo tẽpus ieiunij psentis vite significationem tenet. quia propter peccata nostra pœnis erumpnisq quottidie affligimur. tempus uero quinquagesime paschalis. futuram resurrectionẽ corporum nostrorum. idest eternam in celis uitam. eo qd caput nostrum eo tempore resurrexerit demonstrat.

ac ideo cęleste canticum alleluia, quod Iohannes apl's in cęlis sanctorum turbam multã canere in apocalipsi commemorat, eo tempore frequentandum esse, quo immortalitatem nostram desideramus, saluatoris nrī glorificationem celebrantes. & hoc optandum, ut qui in terra aliena positi, canticum domini cantare digne non possumus, ad terrã uiuentium perueniamus, qua sine fine gaudentes, canticum nouum domino sine cessatione in ęternum decantemus. In sabbato autẽ scõ Pentecostes, sicut in sabbato sancto Paschę baptismũ celebraẽ, lectionibus ueteris testamenti ante recitatis, & orationibus atq; letaniis ante peractis, subsequente sancta missarum celebratione. Bene quoq; sabbatum sanctum Pentecostes simili celebratione sabbato scõ Paschę ueneraẽ, quia ipse unigenitus dei filius in fide credentium, & in uirtute operum, nullã inter se et spm̃ sanctum uoluit esse distantiã, quia nulla est diuersitas in natura, dicens ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit uobis, ut uobiscum sit in ęternum, spiritum ueritatis, & iterum, Paracletus autem spiritus sanctus quem mittet pater meus in noĩe meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uniuersa quęcũq; dixero uobis, & iterũ, Cum uenerit ille spiritus ueritatis, ille diriget uos in omnem ueritatem, cũ utiq; ueritas Christus sit, & spiritussanctus ueritas, nomenq; paracleti vtriq; sit proprium, non dissimile est festum, ubi semp vnum est sacramentum.

DE DIE DOMINICO. Ca. XLII.

d Ominicum diem apostoli ideo religiosa solennitate sanxerunt, quia in eodẽ redẽptor noster a mortuis resurrexit, quiq; ideo dominicus appellaẽ, ut in eo a terrenis operibus uel mũdi illecebris abstinentes, tantum diuinis cultibus seruiamus, dãtes

scilicet diei huic honorem & reuerentiā, propter spem resurrectionis nostrę, quam habemus in illa. Nā sicut ipse dominus Hiesus Christus & saluator noster tercia die resurrexit a mortuis, ita & nos resurrecturos in nouissimo die speramus. Vnde etiam in dñico die stantes oramus, quod est signum futurę resurrectionis. Hoc agit ecclesia uniuersa, quę in peregrinatione mortalitatis inuenta est, expectās in fine sęculi, quod in domini nostri Hiesu Christi corpore pręmonstratū est, qui est primo genitus a mortuis. Sabbatum aūt a priore pplo in ocio corporaliter celebratū legimus, ut figura esset in requiem, unde et sabbatum requies interpretatur. dies autem dominicus non Iudęis, sed Christianis per resurrectionem domini declaratus est. & ex illo cœpit habere festiuitatem suam. Ipse est enim dies primus, qui post septimum reperitur octauus. unde et in ecclesiasten ad duorum testamētorū significationem dicit. Illi septem idem illi octo. Primo enim solum celebrandum sabbatum traditum est, quia erat antea requies mortuorum, resurrectio aūt nullius erat, usq ad Christum dominum, qui resurgens a mortuis, non morit. mors illi ultra non dominabitur. Iam postquā facta est talis resurrectio in corpore domini, ut pręiret in capite ecclesię, qd corpus ecclesię speraret in fine, dies dñicus viii. qui et primus in festiuitate successit. Apparet autē hūc diem etiā in scripturis sanctis esse solennē. Ipse enī est dies primus scli. in ipso formata sunt elemēta mdi. in ipso creati sūt angeli. in ipo qq a mortuis resurrexit Christus. in ipo de cęlis spūssāctus sup aplos descēdit. māna in eo die in heremo prio de cęlo datū est. Sic enī dicit dñs. Sex diebus colligetis māna, in die aūt sexto duplū colligetis. Sextus enī dies est parasceue q ante sabbatū ponit. sabbatū aūt. vii. dies est. quē sequit dominicus. in q primū māna de cęlo uenit. unde intelligāt Iudei iā tūc prelatū esse Iudaico sabbato dñicā nostrā.

iam tunc indicatum quod in sabbato ipsorum gratia dei de cęlo ad eos nulla descenderit, sed in nostra dominica, in qua primum dominus eam pluit.

DE FESTIVITATIBVS SANCTORVM. ca. xliiii.

Festiuitates apostolorum siue in honorem martyrum solẽnitates, antiqui patres in uenerationis mysterio celebrare sanxerũt, uel ad excitãdã imitatõm, uel ut meritis eorum consociemur, atq; orationibus adiuuemur. ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi deo martyrũ, quãuis in memoriis martyrum cõstituamus altaria. Quis enim antistitũ in locis sanctorum corporum assistẽs altari aliqñ dixit, offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed qd offerẽ, deo offerẽ, qui martyres coronauit, apud mẽorias eorũ qs coronauit, quod ex ipsorũ amore maior affectus exurgat ad acuendã charitatẽ, & in illos qs imitari possẽus, et in illo q adiuuãte possimus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectõis & societatis. q et in hac uita colunẽ sancti hoĩes dei, qrum cor ad talẽ p euãgelica ueritate passionẽ paratum esse sentĩus, sed illos tãto deuotius, qnto securius post ĩcerta oĩa supata, qnto etiã fidẽtiori laude pdicamus, iã in vita fœliciore uictores, q̃ in ista ad hucusq; pugnãtes. At uero illo cultu qui gręce λατρεια, latria dicẽ, latine vno uerbo dici nõ potest, cum pprie sit qdam diuinitati debita seruitus, nec colĩus, nec colendũ docẽus, nisi vnũ deũ. Cũ aũt ad hũc cultũ ptineat oblatio sacrificij, vnde idolatria dicẽ eorũ qui hoc etiã idolis exhibent, nullomõ aliqd tale offerĩus, aut offerendũ pcipimus, vel cuiq; martyri, uł cuiq; sanctę anĩę, uel cuiq; angelo. & quisquis in hunc errorem dilabitur, corripiatur per sanam doctrinam, siue ut corrigatur, siue ut caueatur. dum etiam ipsi sancti uel homines, uel angeli exhiberi sibi nolint, quod uni deo deberi norĩt. Apparuit hoc in Paulo & Barnaba cum cõmoti miraculis, quę per eos

facta sunt Licaonii. tanq̄ diis immolare uoluerūt. Conscissis enī uestimētis suis. cōfitentes & persuadentes se deos nō esse. ista sibi uetuerūt. Apparuit & in angelis sicut et in apocalipsi legimus. angelum se adorare ꝓhibentem ac dicentē adoratori suo. Conseruus tuus sum & fratrū tuoꝝ. deum adora. Recte itaq̄ scribit̄ homini ab angelo ꝓhibitū esse adorare se. sed unū deum sub quo ei esset & ille cōseruus. Nō ergo sit nobis ille diuinę religionis cultus in angelos. aut martyres. quia nō sic habent̄ ut tales querant honores ut deus. quia nec ipsi uolunt se coli pro deo. sed illū a nobis coli uolunt. quo illuminātē lętātur. Honorādi ergo sunt martyres ꝓpter imitationem. non adorandi propter religionē. honorandi charitate. non seruitute. Notandū uero q̄d Felix papa romanus. xxvij. post sanctū Petrum legitur cōstituisse supra memorias martyrū missas celebrari. Attamen beatus Gregorius papa. lxvi. romanę urbis. cōstituit supra corpus missas celebrari. Dicunt̄ quędā festiuitates natalicia et merito. Quomō enim consuete nasci dicitur. cū quis de utero matris ꝓcedens. hanc in lucē egreditur. ita rectissime. potest natus dici. quia uinculis carnis solutus. ad lucem sublimatur ęternā. & inde mos obtinuit ecclesiasticus. ut dies beatorū martyrum. siue confessorū christi q̄bus de sęculo transiert̄. natales uocitemus. eoꝝq̄ solēnia. non funebria. sed natalicia dicantur.

DE SACRIFICIIS pro defunctis offerēdis ca. xliiii.

s Acrificiū ꝓ defunctoꝝ fideliū requie offerre. uel ꝓ eis orare. quia per totū orbē hoc custodit̄ credimus. quod ab ipsis apostolis traditum sit. hoc enī ubiq̄ catholica tenet ecclesia. quę nisi crederet fidelibus defunctis dimitti peccata. non pro eorū spialibus vel elemosinā faceret. uel sacrificiū offerret. Nā & cū dicit. qui peccauerit in spiritū sanctū. nō remittet̄

ei neq; in hoc sęculo. neq; in futuro. demonstrat qui-
busdam illic dimittenda peccata. & quodã purgatorio
igne purganda. Ergo ut in libris dialogi sanctus Gre-
gorius narrat. & Beda magister in gestis Anglorum.
Frequẽter exemplo ostensum seu uisione reuelatum
est. animabus defunctorum multum prodesse pro eis
sacrificia. Et in quodã loco dictum est a sancto Augu-
stino. defunctorum animas sine dubio. pietate suorum
uiuentium releuari. cum pro illis sacrificium offertur.
vel eleemosinę fiunt. si tamẽ aliquid quisq; sibi meritũ
pręparauit. dum adhuc in corpore uiueret. pro quo
ista prosint. quęcumq; pro illo fiunt. Nam nõ õmibus
prosunt. nisi pro differẽtia uitę qua quisq; gessit in cor-
pore. Nam pro ualde bonis gratiarum actiones sunt.
pro non ualde bonis. & non ualde malis propiciatiões
sunt. pro ualde malis. si etiam nulla sunt adiumenta
mortuorum. qualescumq; tamen uiuorum consolatõs
sunt. Quibus autem prosunt. aut ad hoc prosunt. ut sit
plena rẽissio. ut certe aut tolerabilior fiat ipã dãnatõ.

DE ENCENIIS. ET VNDE OMNIS ORDO ILLE ORIGINEM DVXERIT. Ca. XLV.

f Estiuitates annuas dedicationis ecclesiarũ. ex
more ueterum celebrari in euãgelio legimus.
ubi dicitur. Facta sunt autem encenia Hieroso-
limis. Encenia quippe festiuitates erant dedicationis
templi. Gręce euim καινον. dicĩ nouum. Quandocũq;
enim aliquid nouum fuerit dedicatum encenia uocaĩ.
Illum enim diem quo dedicatũ est templũ a Salomõe.
sicut Regum liber et Paralipomenon narrat. Iudei so
lẽniter celebrabãt. & ipẽ dies apđ eos festus habebaĩ.
qui usus uidelicet in illis exoleuit. q carnerũt & cultu
& templo. Christiani autem seruant morem illũ patrũ
in qbus gloria translata uideĩ. Nam q̃d in dedicatione
tẽpli in nocte p̃cedente diẽ dedicationis. reliqę sctõrũ

feretro conditę, in tentorio uigiliis custodiuntur. quid aliud demonstrat. quam quod archa testamenti cum sanctis quę in ea erāt. in tabernaclo Mosayco ante ędificationē templi per excubias leuitarū seruabat. Et q̄d in tempore dedicatiōis. multitudine undiq̄ cōuocata. feretrū cum reliquiis sanctorū. per sacerdotes de tentorio ad templū fert. quid aliud intimat. quā q̄d liber Paralipomenō narrat. quod uenerūt oēs uiri Israhel ad regē Salomonē in die solenni. & portauerūt leuitę archā fœderis dn̄i cum omni paratu tabernaculi. & intulerūt eā sacerdotes in locū suū. idest oraculū tēpli in sc̄tā sanctorū. Quod uero pontifex sil cū sacerdotibus feretrū portātibus. et omni clero ac cętero pp̄lo. laudē & letanias canēdo anteq̄ ingrediat in templū. ter foris illud circuit. quid aliud significat. quā q̄d in aduentu dn̄i et sc̄tōrum eius. qui fit per inuocatiōm eius. sicut ipse dixit. ubi duo uel tres cōgregati fuerit in nomine meo. in medio eorū sum. oīs supbia et uirtus diaboli. si q̄ in domo latitauerit. corruat et dissipet. et q̄d sc̄dm pphām exaltabit dn̄s solus in die illa. et uocabit deinceps nomē loci illius dn̄s ibidē. Legius etiā in Hiesu naue. q̄d sacerdotes et leuitę. atq̄ uniuersus Israhel silcū archa dn̄i. circūirent urbē Iericho. et sacerdotibus clangētibus buccinis. et conclamāte uniuerso pp̄lo. subito corruerūt muri ciuitatis. q̄d utiq̄ significat ad uocem p̄dicatiōis et laudis dn̄i. post saluatoris aduētū. supbiā mūdanam corruisse. et regnū diaboli destructū esse. Quod uo xii. lucernę intus iuxta parietes tēpli ponūt. duodenariū numerū exprimit aplo℞ et patriarcharū. quē etiā Ioānes apl's in apocalipsi cōmemorat in ędifitio cęlestis Hierl'm esse isignē. Quod uero altare post aspersionē aquę chrismate punguit. ad imitationem patriarchę Iacob fc̄tm est. qui post uisionē illā tribilē. erexit lapidē i titulū. fundēs oleū desup. uocās locū domus dei. Legit q̄ in Exodo quod Moyses faceret sc̄tm

ũctiõis oleũ.ungeretq́ ex eo tabernaclm testionij. & archã testamẽti.mẽsamq́ cũ uasis suis. cãdelabrum & utẽsilia eius.altare thimiamatis et holocausti. et uniuersã suppellectilẽ q̃ ad cultũ eorꝝ ptinet. Aarõ q̃q́ & filios eius ut sacerdotio dñi fũgerẽt.Bene dicit ut res sacrificãdę sacro chrismatis liniãt unguẽto.ut demonstrẽt.q̃d oĩs scificatio cõstat in spũscõ.cuius uirtus inuisibilis scõ chrismate ad scificatiõm pbendã pmixta est.q̃d ṽo tũc incẽsũ a põtifice sup altar põit. significat sacerdotis purã sup illd orõm esse debere.ut possit dicere dño cũ pphã.Dirigat orõ mea sicut incẽsũ in conspctũ tuo.q̃d aũt subtus tabulã altaris reliqę scõrꝝ posuũt.significat scõs sub throno dei sedes et regẽ hẽre. Testat etiã hoc Ioãnes in apocalipsi cũ dicit. Vidi subtus altare aĩas ĩtfectorũ ppt uerbũ dei.et ppt testioniũ q̃d hẽbãt.et clamabãt uoce magna dicẽtes. Vsq́q̃ dñe scũs et uerus.nõ uidicas et iudicas sãguinẽ de his q̃ hĩtãt ĩ tra.Et datę sũt his singlę stolę albę. et dictũ est illis ut rq̃escerẽt tp̃s adhuc modicũ.donec ipleãt cõseruí eorũ et frẽs eorꝝ q̃ ĩtficiẽdi sũt sicut et illi. Perfecta ṽo dedicatõe tẽpli et altaris.ĩduit se põtifex et clerus uestimẽtis aliis.et celebrãt solẽnit scãrꝝ missarũ celebratiõm.Et hoc ex ueteri usu seruatũ est.quia legit in Paralipomenon q̃d postq́ collata sit archa in loco suo. idest ĩ scĩs scõrũ.et egressis sacerdotibus de scũario: oẽs sacerdotes scificati sint.et tã leuitę q́ cãtores. & q̃ sub Asaph erãt.et q̃ sub Eman.et q̃ sub Idithun. filij & frẽs uestiti bissinis.cymbalis. et psalteriis. et cytharis cõcrepabãt.stãtes ad oriẽtalẽ plagã altaris. et reliq̃. et itẽ.Rex aũt et oĩs ppls ĩmolabãt uictimas corã dño. Et paulo post.Et dedicauit domũ dei rex et uniuersus populus.sacerdotes aũt stabãt ĩ officiis suis. et cętera. In hoc aũt istud p̃stãtius est ueteri illi dedicationi. quod illic mactabãt boũ et ouiũ multa millia. hic ṽo ĩmolat agni illius corpus.q̃ abstulit pctã md'i.illic cõcrepabat

multitudo tubarũ & cymbalorũ, et cętera instrumẽta musicorum. hic autem iubilus ex deuoto pectore prolatus suauiter sonat per uoces hominum. Quãtum aũt distat ab umbra ueritas, tantum distat a legali uictima nostrum sacrifitium. & quantũ prestat insensibili sensibile, tantum pręstat laus uocis humanæ, ex puro corde prolata, inani flatu tubarum, & percussione cimbalorum. Sed quia omnia in figurã contingebant illis, & nos reuelata facie gloriam domini contemplamur, morem illum ueterum translatum in nostra religione, tanto congruentius quanto uerius obseruamus. Oms autem festiuitates pro uarietate religionum, diuersaq; in honorem martyrum tempora, ideo a uiris prudentibus instituta sunt, ne forte rara congregatio populi, fidem minueret in Christo. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt, ut in unum oẽs pariter cõuenirẽt, & ex cõspctũ mutuo et fides crescat, et lęticia maior oriat.

DE FESTIVITATE VETERVM, ET VNDE FESTA VEL FERIAE SINT DICTAE. Ca. XLVI.

Esti autem dies in ueteri lege isti fuerunt, dies f açimorum, & phase, quando luna plenissima abiecto fermento agnus immolabat. dies pentecostes, qua in uertice mõtis Syna lex data est Moysi, in quo de frugibus primi panes offerebãtur ꝓpositionis. dies sabbatorum, in quo ocia celebrabãtur, & in quo mãna in deserto nõ licebat colligere. dies neomeniorũ celebratio nouę lunę. Semp aũt Iudęi in mensiũ pricipio, hoc est prima luna, diẽ festum agebãt. Sed id circo in pricipio mẽsis hoc faciebãt, qa deficiente luna tempus finitur, & iterum nascente incipitur. Dies aũt tubarũ, septimi mẽsis principiũ est, qñ Iudęi solẽnitatẽ agentes ãplius tuba canebãt, & plura offerebãt in eo sacrificia ꝙ p singlos mẽses. In hoc mẽse prio, decio die mẽsis huius, dies ꝓpiciationũ siue expiationũ erat, qñ

pontifex semel in anno introibat in sancta sanctorum. & populo foris orante ipse solus intus orabat. tam pro sua ꝙ populi ignorantia. offerens incensum dn̄o super altare thimiamatis. In quo mense & dies erant celeberrimi scenophegię. idest tabernaculoꝝ. quando a quindecio die mensis huius per septem dies in umbraculis habitabāt. sumentes sibi spatulas palmarum. & ramos ligni densarū frondiū. & salices de torrente. & lętabāt coram dn̄o deo suo. in cōmemoratione exitus illorum de ęgipto. quod dn̄s eos in tabernaculis habitare fecerit. cū eduxerit eos de terra ęgipti. Dies ieiunij primi. quarti. septimi & decimi mēsis. ob eas causas celebres apud eos fuerūt. obquas supra cōmemorauimus cum de ieiunio disputabamus. Festi aūt inde uocant. quod ius in eis fatur idest dicitur. & nefasti quibus nō dicit Similiter & ferię a fando dicūt. obquā causā Siluester papa primus apud romanos cōstituit. ut dierū nomina quę antea secūdum nomīa deorum suorum uocabant idest. Solis. Lunę. Martis. Mercurij. Veneris. Saturni. feria deinceps uocarēt. idest prima feria. secūda feria. iij. feria. iiij. feria. v. feria. vi. feria. quia in principio genesis scriptū est. quod deus per singulos dies dixerit. prima. fiat lux. secūda. fiat firmamentū. tercia. ꝓducat terra herbam uirētem. similit̄ et cętera. Sabbatū autē antiquo legis uocabulo uocare ꝑcepit. & primā feriā diem dominicam. eo quod dominus in illa resurrexit. Statuit aūt idem papa. ut otium sabbati. magis in diem dominicā transferret. ut ea die a terrenis operibus ad laudandū deū uacaremus. iuxta illud quod scriptū est. Vacate et uidete qm̄ ego sum deus. Scd'm hūc autem morē in nataliciis sanctoꝝ uacare. idest ad laudes dei cęlebrandas sancta nos iubet ecclesia. Cęterū qui his diebus ad hoc uacare uult ab agri cultura. ut crapulæ & ebrietati deseruiat. uel iocis inanibus operam det.

agnoscat se magis peccare per tale otium. quã si alicui vtili operi isisteret. Salomone teste qui ait. Ve illis qui morantur in uino. & student calicibus epotãdis. et itẽ. Acceptus inquit regi minister est intelligẽs. iracundiã inutilis sustinebit. Sed quia de festiuitatibus celebrio-ribus. ad instructionem eorum qui in ecclesia deo ser-uiunt & populo pręsunt. secundum sensum maiorum iam supra diximus. de origine quoqꝫ cantus. et lectio-num. & authoritate symboli. adhuc in p̃senti dicamus.

DE CANTICO. Ca. XLVII.

c Anticum enim primus omnium Moyses legit̃ instituisse. quando percussa Aegipto decem plagis. & Pharaone submerso. cũ populo per insueta maris itinera. ad desertũ gratulabũdus egres-sus est dicens. Cantemus domino. gloriose enim hono rificatus est. Item. idẽ author in Deutronomio canticũ prędagium futurorũ conscripsit. Deinde q̃qꝫ Debbora non ignobilis fœmina. in libro Iudicum hoc mysterio functa reperitur. postea multos non solum uiros. sed etiam fœminas spiritu diuino completas. dei cecinisse mysteria. Canticum autem uox humana est. psalmus autem qui canitur ad psalterium.

DE PSALMIS. Ca. XLVIII.

p Sallere autem. usum esse primum Moysen. Da uid prophętã in magno mysterio prodit eccl'ia. Hic enim a puericia in hoc munus a domino specialiter electus. & cantorum princeps. psalmorũqꝫ thesaurus esse promeruit. Cuius psalteriũ idcirco cũ melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequẽtat̃ quo facilius animi ad compunctionem flectantur. Pri-

mitiua autem ecclesia ita psallebat, ut modico flexu uocis faceret resonare psallentem, ita ut pronuncianti uicinior esset quam canenti. Propter carnales autem in ecclesia, non propter spiritales, consuetudo cantandi est instituta, ut quia uerbis non compunguntur, suauitate modulaminis moueantur. Sic nãq; et beatissimus Augustinus in libro confessionum suarum, consuetudinē canendi approbat in ecclesia, ut per oblectamēta inquit aurium, infirmior animus ad affectum pietatis exurgat. Nam in ipsis sanctis dictis religiosius et ardētius mouentur animi nostri ad flammam pietatis cum cantatur, quam si non cantetur. Omnes enim affectus nostri pre sonorum diuersitate uel nouitate, nescio qua oculta familiaritate excitantur magis, cum suaui et artificiosa uoce cantatur. Psalmistam autem & uoce & arte preclarum illustremq; esse oportet, ita ut oblectamento dulcedinis, animos incitet auditorum. Vox aūt eius non aspera uel rauca, uel dissona, sed canora erit, suauis, liquida, atq; acuta, habēs sonum, & melodiam sanctę religionis congruentem, non quę tragicam exclamet artem, sed quę Christianā simplicitatem in ipsa modulatione demonstret, neq; quę musico gestu, uel theatrali arte redoleat, sed quę compūctionem magis audientibus faciat. Perfecta autem uox est, alta, clara, & suauis, alta ut in sublime sufficiat, clara ut aures adimpleat, suauis ut animis audientium blādiatur. Si aūt ex his aliquid defuerit, perfecta nox non erit. Antiqui enim pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant, pallentia tantum legumina causa uocis utebanť, unde & uulgo cātores fabarij dicti sunt. Si ergo hoc apud Gentiles tantum seruandę uocis causa agebatur, quāto magis apud Christianos, quos non tam uocis quam uirtutis ipsius tenet cura, ab omni illecebra uoluptatum abstinere oportet.

h Ymnos primũ cũdẽ dauid prophetã cõdidiſſe ac ceciniſſe manifeſtũ eſt. deinde & alios prophetas. Poſtea quidem & tres pueri in fornace poſiti. cõuocata omniũ creatura. creatori oĩm hymnũ canentes dixerũt. Itaq; & in hymnis & pſalmis canẽdis non ſolum prophetarum. ſed etiã ipſius domini & apl'orum habemus exemplũ. et pręcepta de hac re utilia ad mouendum pie animũ. & inflamãdum diuinę dil ectionis affectũ. Sunt aũt diuini hymni. ſunt & ingenio humão cõpoſiti. Hylarius aũt Gallus epiſcopus Pictauis genitus. eloquẽtia cõſpicuus. hymnorum carmine floruit primus. poſt quẽ Ambroſius eps uir magnę glorię in Chriſto & in eccleſia clariſſimus doctor. copioſus in huiuſmodi carmĩe floruiſſe cognoſcit. atq; inde hymni ex eius nomine Ambroſiani uocãtur. quia eius tẽpore primum in eccleſia Mediolanẽſi celebrari cœperunt. cuius celebritatis deuotio. de hinc per totius occidẽtis eccleſias obſeruatur. Carmĩa autem quęcũq; in laudẽ dei dicuntur. hymni uocantur.

DE ANTIPHONIS. Ca. L.

a Ntiphonas gręci primi compoſuerũt. duobus choris alternatĩ cõcinentibus. quaſi duo Seraphim. duoq; teſtamẽta inuicem ſibi cõclamãtia Apud latinos aũt primus idẽ beatiſſimus Ambroſius antiphonas inſtituit. gręcorũ exẽplũ imitatus. ex hinc in cũctis occiduis regiõibus earum uſus increbruit.

DE RESPONSORIIS. Ca. LI.

r Eſponſoria ab Italis longo tempore ante ſunt reperta. & uocata hoc nomĩe. quod uno canẽte. chorus recõſonando reſpondeat. Antea aũt id ſolus quiſq; agebat. nũc interdũ unus. interdũ duo.

uľtres cõmunit canẽt.choro in plurimis reſpondẽte.

DE LECTIONIBVS. Ca. LII.

Ectiones pronunciare,ãtiquę inſtitutionis eſſe
l Iudęorũ traditio habet. Nam & ipſi legittimis
pręfinitiſq; diebus ex lege et prophętis lectio=
nibus utuntur. & hoc de ueteri patrum inſtitutione
ſeruantes.Eſt autem lectio non parua audientiũ ędifi=
catio.unde oportet ut quando pſallitur. pſallatur ab
omnibus.cum oratur.oretur ab omnibus. cum lectio
legitur. facto ſilentio ęque audiatur a cunctis.Nam &
ſi tunc ſuperueniat quiſq; cũ lectio celebratur. adoret
tantum deum.& pręſignata fronte:aurem ſollicite ac=
commodet.Patet tempus orandi cum omẽs oramus.
patet cum uoluerit orare priuatim.obtentu orationis.
ne perdideris lectionem.quia non ſemper quilibet pa
ratam eam poteſt habere.cũ orandi poteſtas in ꝓmptu
ſit.nec putes paruã naſci utilitatem ex lectõnis auditu.
ſi quidem oratio ipſa ſit pinguior. dum mens recenti
lectiõe ſignata.per diuinarum rerum(quas nuper au
diuit)imagĩes currit.Nam et Maria ſoror Marthę.quę
ſedens ad pedes Hieſu ſorore neglecta.uerbũ intẽtius
audiebat.bonã partem ſibi elegiſſe dñi uoce firmata.
Ideo & diaconus clara uoce ſilentium admõet. ut ſiue
dum pſallitur.ſiue dum lectio pronunciatur.ab oĩbus
vnitas conſeruetur.ut quod omnibus pręedicaẽ. ęqua=
liter ab omnibus audiatur. Quicumq; enim officium
decenter et rite peragere uult.doctrina & libris debet
eſſe imbutus.ſenſuumq; ac uerborum ſcientia peror=
natus.ita ut in diſtinctionibus ſententiarum intelligat
vbi finiatur iunctura. ubi adhuc pendeat oratio. uſq;
ubi ſententia extrema claudatur.ſicq; expeditus. uim
pronuntiationis obtinebit. ut ad intellectum mentes
omniũ ſenſuſq; permoueat.Diſcernendo genera pro=

nunciationum.atq; exprimendo proprios sententiarũ affectus.modo uoce indicantis simpliciter. modo do=lentis.modo indignantis.modo increpantis. modo ex hortantis.modo miserantis. modo percunctantis. & his similia secundum genus propriç pronuuciationis expromenda sunt.Multa sunt enim in scripturis, quç nisi proprio modo pronuncientur.in contrariam rece=dunt sentẽciam.sicut est illud apostoli. Quis accusauit aduersus electos dei?Deus qui iustificat. Quod si q̃si infirmatiue non seruato genere pronunciationis suç dicatur.magna peruersitas oritur.Sic ergo pronunciã dum est.ut precedat percunctatõ.sequat̃ interrogatõ. Inter percunctationem autem et interrogationem hoc veteres interesse dixerunt.quod ad percunctationem multa responderi possunt.ad interrogationem uero: aut non. aut etiam. Pronunciabitur ergo ita. ut post percunctationẽ qua dicimus.quis accusauit aduersus electos dei.illud quod sequitur sono interrogãtis enũ=cietur.Deus qui iustificat?ut tacite respondeat̃ nõ. Et item percunctemur.quis est qui condemnat. rursusq; ĩterrogemus Christus Hiesus qui mortuus est. magis autem qui resurrexit.qui est in dextera dei.qui et int=pellat pro nobis.ut ubiq; tacite respondeatur. non. At uero in illo loco ubi ait.quid ergo dicemus.quia gen=tes quç non sectabantur iusticiam apprçhenderunt iu sticiam.nisi post percũctationem qua dictum est. quid ergo dicemus.item responsio subiciatur. quia gentes quç non sectabantur iusticiã. apprehenderũt iusticiã. textus consequens non coherebit. Et alia multa sunt quç propriam similiter uim pronunciationis quçrunt. Preterea & accentuum uim oportet lectorem scire. ut nouerit in qua sillaba uox protendatur pronunciãtis. quia multç sunt dictiones. quç solũmodo accentu di=scerni debent a pronunciãte, ne in sensu earũ erretur.

Sed hęc a grammaticis discere oportet. Porro uox le-
ctoris simplex esse debet. et clara. & ad omne pronun-
ciatiõis genus accomodata. plena succo uirili. agrestẽ.
& subrusticum effugiens sonũ. non humilis. nec adeo
sublimis. nõ fracta. nõ tenera. nihilq́ fœmineũ sonans.
nõ habens inflata uel adhelantia uerba. nõ in faucibus
frendentia. nec oris inanitate resonãtia. nec aspera frẽ-
dẽtibus dentibus. nõ hiãtibus labris ꝓlata. sed pressim
& ęqualiter. et leniter et clare ꝓnunciata. ut suis quęq́
litterę sonis enuncient. & unũquodq́ uerbũ legittimo
accentu decoret. nec ostẽtatõnis causa frangat oratio.
Corporis quoq́ motũ impudentẽ habere non debet.
sed grauitatis speciem. auribus enim et cordi cõsulere
debet lector nõ oculis. ne potius ex se ipso spectatores
magis quã auditores faciat. Vetus opinio est. lectores
pronunciãdi causa. pręcipuã curam uocis habuisse. ut
exaudiri in tumultu possint. unde & dudum lectores
pręcones uel proclamatores uocabantur.

DE LIBRIS DVORVM TESTAMENTORVM.
Ca. LIII.

P Ronunciantur autem lectiones in Christi eccle
siis de scripturis sanctis. constat autem eadem
sacra scriptura ex ueteri lege et noua. Vetus
lex illa est. quę data est primũ Iudęis ꝑ Moysen & pro-
phetas. quę dicit uetus testamentum. Testamentũ aũt
dicitur. quia idoneis testibus. utiq́ a prophetis scriptũ
est atq́ signatũ. Noua uero lex est euãgeliũ quod dicit
nouum testamentũ. quod ꝑ ipsum filiũ dei Christũ &
suos apostolos dedit. Illa lex uetus uelud radix est. hęc
noua uelud fructus ex radice. Ex lege enim uenitur
ad euãgeliũ. Siquidem Christus qui hic manifestatus
est. ante in lege pręd ictus est. Immo ipse locutus in
prophetis. sicut scriptum est. qui loquebar. ecce assum
legem pręmittens uelud infantibus pedagogum.

euangeliū uero perfectum uitę magisteriū iam adultis omnibus pręstans. ideo in illa operantibus bona terrę promittebantur. hic uero sub gratia ex fide uiuētibus regnum cęleste tribuitur. Euangelium autem dicitur bonum nuncium. & reuera bonum nuncium. ut qui susceperint. filij dei uocentur.

HII SVNT ERGO LIBRI VETERIS TESTAMENTI. QVOS SVB AMORE DOCTRINAE ET PIETATIS LEGENDOS. RECIPIENDOSque ecclesiarum principes tradiderunt.

p Rimi namq; legis idest Moysi libri quinq; sunt. Genesis. Exodi. Leuitici. Numeri. Deutronomij. hos sequuntur historici libri sedecim. Hiesu Naue scilicet. & Iudiciū libri singuli siue Ruth. Regum etiam libri quattuor. Paralipomenon duo. Tobię quoq; & Hester. et Iudith singuli. Esdrę duo. & duo Machabeorum. sup hos prophetici libri sedecim sunt. Esaias. Hieremias. Eçechiel. & Daniel. libri singli. duodecim quoq; prophetarum libri singuli. & hęc quidē prophętica sunt. Post hęc uersuum octo libri habētur. qui diuerso apud Hebręos metro scribuntur. idest Iob liber. & liber psalmorum. et prouerbiorum. et ecclesiastes. & cantica canticorū siue sapientię. et ecclesiasticū. lamentationesq; Hieremię. sic complētur libri ueteris testamenti quadraginta quinq;. Noui autem testamēti primum quattuor euāgelia sunt. Mathei. Marci. Lucę Ioannis. hos quattuordecim Pauli apostoli epistolę sequuntur. quibus etiam subiunctę sunt septē canonicę epistolę. Iacobi. Petri. Ioannis. et Iudę. Actus quoq; duodecim apostolorum. quorum omnium signaculū est Apocalipsis Ioannis. quod est reuelatio Hiesu Christi. qui omnes libros et tempore concludit & ordine. hij sunt libri canonici septuaginta duo. & ob hoc Moy

ses septuaginta elegit presbyteros qui prophetiçaret. ob hoc & Hiesus dominus noster septuaginta duos discipulos prędicare mandauit. Et quomodo septuagīta duę linguę in hoc mundo erāt diffusę, congrue ꝓuidit spiritussanctus, ut tot libri essent quot nationes. qbus populi & gētes ad perficiendā fidei gratiā ędificarent.

DE SCRIPTORIBVS SACRORVM LIBRORVM. Ca. LIIII.

V Eteris autem testamenti, secundum Hebręorū traditionem hij scriptores habentur. Primum Moyses scripsit Pentatheucū. Hiesu Naue edidit librum suū. Iudicum autem et Ruth, et Samuelis, primam partem scripsit Samuel, sequentia Samuelis usq; ad calcem scripsit Dauid. Malachim totum edidit Hieremias, nā ante sparsus erat per singulorum regū historias. Iob librum Hebręi Moysen scripsisse putāt. alij unum ex prophętis. Psalteriū uero scripserūt decē ꝓphętę. id est Moyses. Dauid. Salomō. Asaph. Ethan. Idithun. Emā. & filij Chorę. id est Asir. Elchana. Ephiasab. Sunt qui & Esdram, et Aggeum. & Zachariam scripsisse dicant. Salomon scripsit Prouerbia. et Ecclesiasten. et Cantica canticorum. Esaias scripsit librum suum, cum lamentationibus eius. Viri sinagogę sapiētes scripserunt Ezechielem. Danielem. et Paralipomenon. & Ester. Esdra scripsit librum suum. Omnes autē hos libros idem Esdra post incēsam legem a Chaldeis dum Iudęi īgressi fuissent in Hierusalē, diuino aflatus spiritu reparauit, cunctaq; prophętarum uolumina, q̄ fuerāt a gentibus corrupta correxit, totumq; testamētum in uiginti duos libros constituit, ut tot libri essent in lege, quot habentur et litterę. Primum post Esdram editionem de hebręo in gręcum septuaginta interpretes ediderunt, sub Ptholomeo Aegiptiorum rege, successore Alexandri, qui in legēdo studiosus fuit, oīmq;

libros gentium cõgregauit. Iste enim ab Eleaçaro qui erat princeps sacerdotum. multa do na mittens ad tem plum. petit ut senes de duodecim tribubus Israhel trãs mitterentur. qui interpretarentur omnes libros eorũ. & ut fidem intepretationis aduerteret. singulis eorum qui fuerãt destinati. singulas cellulas dedit. & assignãs omnibus omnes scripturas iussit interpretari. Qui cũ per septuagita dies istius rei negocium adimplessent. omnium simul interpretationes quas per diuersas se= gregati nullo ad nullum propinquante fecerunt. con= gregauit in unum. atq; ita omnes libri interpretati per spiritumsanctum inuenti sunt. ut nõ solum intellectu. verum etiã & in sermonibus consonantes inuenirent. Hęc fuit prima ĩterprętatio uera ac diuina. Hos libros meditari omnium gentium ecclesię primũ cœperunt. eosdemq; de gręco in latinum interpretantes. primi ecclesiarum prouisores tradiderunt. Post hęc secundã editionem Aquila. terciam et quartam Theodotiõ & Simmachus ediderunt. ambo Iudęi proseliti. quintam uero & sextam editionem Origenes reperit. et cũ cęte ris supradictis editionibus comparauit. Hij sunt itaq; tantum. qui scripturas sacras de hebręo in gręcum ser= monem uerterunt. quiq; etiam et numerantur. Nam latinorum interpretũ qui de gręco in nostrũ eloquiũ trãstulerunt. ut meminit sanctus Augustinus. ĩfinitus numerus est. Si cui enim inquit primis fidei tẽporibus ad manus uenit codex gręcus. atq; aliquantulum esse sibi utriusq; linguę peritiam sensit. ausus est statim int= pretari. atq; inde accidit tã ĩnumerabiles apud latinos extitisse interpretes. De hebręo autem in latinũ eloqũ tantũmodo Hieronymus presbyter sacras scripturas conuertit. cuius editione generaliter omnes ecclesię vsq;quaq; utuntur. pro eo quod ueratior sit in senten= ciis. & clarior in uerbis. Librum sapientię Salomon

ſcripſiſſe probatur. teſtimoniis illis quibus ibi legitur Tu me inquit elegiſti regem populo tuo. & dixiſti ed ficare templum nomini ſancto tuo. in ciuitate ſanctę habitationis tuę. Hoc opus Hebręi (ut quidā ſapientū meminit) inter canonicas ſcripturas recipiebant. ſed poſtꝗ̄ comprehendentes Chriſtum interfecerunt. me morantes in eodem libro tam euidētiſſima de Chriſto teſtimonia quibus dicitur. Dixerunt inter ſe impij. cō prehendamus iuſtū quia ĩutilis eſt nobis. & cōtrarius eſt operibus noſtris. & promittit ſe ſcientiam dei hēre. & filium dei ſe nominat. et infra. Si enim eſt uere filius dei. ſuſcipiet illum & liberabit illum de manu contrariorum. ac deinde. Vt ſciamus reuerentiā illius et probemus patientiam eius. morte turpiſſima cōdēnemus eum. collatione facta. ne noſtri eos pro tam aperto ſacrilegio derogarent. a prophęticis cum uoluminibus reciderunt. legendumq; ſuis prohibuerunt. Librū aūt eccleſiaſticum compoſuit Hieſus filius Sirach Hieroſolomitanus. nepos Hieſu ſacerdotis. de quo meminit Zacharias. qui liber apud latinos. propter eloquij ſilitudinem. Salomōis titulo prenotatur. Preterea Iudith & Thobię. ſiue Macchabeorum libros. qui authores ſcripſerint. minime conſtat.

Nouum autem teſtamentum. quattuor libros euāgeliorum. quattuor euangeliſtę ſingulos ſcripſerunt. quorum ſolus Matheus hebręo ſcripſiſſe perhibetur eloquio. cęteri gręco. Paulus apoſtolus ſuas ſcripſit epiſtolas. ex quibus nouem ſeptem eccleſiis ſcripſit. reliquas diſcipl'is ſuis. Thimotheo. Tito. & Philemōi. Ad hebreos autem epiſtola pleriſq; latinis eius eſſe incerta eſt. propter diſſonantiam ſermonis. eādemq; alij Barnabā conſcripſiſſe. alij a Clemente ſcriptam fuiſſe

suspicantur. Petrus scripsit duas nomini suo epistolas. quę catholicę nominantur. quarum secunda a quibusdam eius esse non creditur. propter stili sermonisq; distantiam. Iacobus suam scripsit epistolam. quę & ipsa a nonnullis eius esse negat. sed sub nomine eius ab alio dictata existimatur. Ioãnes epistolas tres edidit. quarũ tantum prima a quibusdam eius esse asseritur. reliquę duę Ioannis cuiusdam presbyteri existimantur. cuius iuxta Hieronymi sententiam alterum sepulchrũ apud Ephesum demonstratur. Iudas suam edidit epistolam. Actus apostolorum Lucas composuit. sicut audiuit uel vidit. Apocalipsin Ioannes euangelista scripsit. eodem tempore quo ob euangelij prędicationem in insulam Pathmos traditur alligatus. Hij sunt scriptores sacrorũ librorum. diuina inspiratione loquentes. atq; ad eruditionem nostrã pręcepta cęlestia in ecclesia dispẽsantes. author autem earõdem scripturarum spiritussanctus esse creditur. ipse enim scripsit. qui per prophętas suos scribenda dictauit.

DE BENEDICTIONIBVS. Ca. LV.

b Enedictõnem autem dari a sacerdotibus pplo. antiqua per Moysen benedictõ pandit & comprobat. qua benedicere populo suo. sub sacramento trinę inuocatiõis iubetur. Ait enim ad Moysen dominus. Sic benedices populum meum. & ego benedicam illos. Benedicat te dñs et custodiat te. illuminet dominus faciem suam super te. et misereatur tui. conuertatq; dominus uultum suum ad te. et det tibi pacẽ. Hinc quoq; usus ecclesię multiplices benedictiones in diuersis rebus habet. Benedicitur oleũ ex apostolica authoritate ad infirmorum medicamentum. Iacobo apostolo hoc ita pręcipiente. Infirmatur inquit quis in vobis. inducat presbyteros ecclesię. ut orent super eũ.

vnguentes eum oleo in nomine domini nostri Hiesu Christi. Benedicit[ur] sal & aqua in diuersos usus fideliũ. ad homines infirmos. contra fantasiam inimici ad pecorum sanitatẽ. ad morbos aufferẽdos. & cętera. sicut legit[ur] Alexander septimus post Petrum Romanę urbis Episcopus & martyr constituisse. aquam sparsionis cũ sale benedici in habitaculis hominum. Nam nullũ est aliud elementum. quod in hoc mũdo purget uniuersa quam aqua. quodq[ue] uiuificet cuncta. ideoq[ue] cum baptiçamur in Christo. per ipsum renascimur. ut purificati uiuificemur. q[uo]d in tempore passionis una cũ sanguine de latere Christi profluxit. ad ostendẽdum utiq[ue] om̃is sanctificationis & mundicię ualidum se inde habere sacramentum. Quod autem sal sanctificatum aquę immiscetur. ex diuina authoritate processit. quia illud p[er] Eliseum in fontẽ mitti iussit. ut sanaret[ur] sterilitas aquarum Iericho. Ergo natura salis naturę aquę uicina & coniunctissima est. quia eiusdem elementi ambo sunt. & idem officium et significationem habẽt. Nam aqua a sordibus mundat. sal putredinem fugat. aqua nitorẽ prębet. sal sinceritatem adhibet. aqua potum sapientię significat. & sal gustum prudẽtię indicat. quod scilicet sacrorum librorum satis testatur authoritas. & multiplicia eorum produnt testimonia. Fit enĩ hic mirabilis operationis diuinę effectus. ut per sacerdotũ ora deus ipse benedicat. & per sensibile eorũ ministeriũ. uirtus diuina inuisibiliter efficiat sacramentum. deprecatur quidem pro salute hominum pia sacerdotis intentio. & prestat eam diuinę pietatis deuotio. sicq[ue] fit. ut charitas quę exhibet in sacerdote depręcationem. ipsa p̃stet a domino integram sanitatem.

DE SYMBOLO. Ca. LVI.

S Ymbolum tali ratione institutũ maiores nostri tradunt. quod post ascensionẽ dñi & saluatoris

nostri ad patrem cum post aduentum sancti spiritus discipuli eius inflammati. linguis omnium gentium loquerentur. vt nulla illis gens extera. nulla lingua barbaris inaccessa uel inuia videretur. pręceptum eis est a domino datum. ad prędicandum dei verbum. ad singulas quasq; nationes adire. Discessuri itaq; ab inuicē normam prius sibi futurę prędicationis in communi constituūt. ne velociter ab inuicē discedētes. diuersum aliquod uel dissonum prędicaretur. his qui ad fidem Christi inuitabantur. Omnes ergo in vno positi. & spū sancto repleti. breue sibi prędicationis indicium conferendo in vnum quod sentiebant componunt. atq; hāc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolū autem hoc. multis et iustissimis causis appellare uoluerunt. συμβολον. Symbolū enim gręce. & indicium dici potest et collatio. hoc est quod plures in vnū cōferunt. Id enim fecerunt apostoli in his sermonibus in vnum conferendo. vnusquisq; quod sensit. Indicium autem vł signū idcirco dicitur. quod illo ī tēpore sicut Paulus apostolus dicit. & in actibus apostolorū refert. Multi simulabant se esse apostolos Christi. nominātes qdem Christum. sed nō integris traditionū lineis nunciātes. idcirco ergo istud inditiū posuere. per quod cognosceretur is qui Christum verum secundum apostolicas regulas prędicaret. Est autem symbolum signum. per quod agnoscit deus. q̄dq; proinde credentes accipiūt. vt nouerint qualiter contra diabolum fidei certamina pparent. in q̄ quidē pauca sunt uerba. sed oīa cōtinent sacramēta. De totis eni scripturis. hęc breuiati collata sunt ab aplis. vt qm̄ plures credentiū litteras nesciūt. vel qui sciunt prę occupatiōe scł̄i. scripturas legere nō possunt. hęc corde retinentes. habeant sufficientē sibi scientiam salutarē. Est eni breue fidei uerbū. & olim a ppha pdictū. Qm̄ uerbū breuiatum faciet dn̄s sup trā.

DE REGVLA FIDEI. Ca. LVII.

h Aec est autem post apostolicū symbolū certissima fides. quam doctores nostri tradiderūt. vt profiteamur patrem et filiū & spiritum sanctū vnius essentię. eiusdem potestatis & sempiternitatis. vnum inuisibilem. ita ut in singulis personarum ꝓprietate seruata. nec substanti aliter trinitas diuidi. nec ꝑsonaliter debeat oīno confundi. patrem quoq; confiteri ingenitum. filium vnigenitum. spiritum autem sanctū nec genitum nec ingenitum. sed ex patre & filio procedētem. Filium a patre nascendo procedere. spiritū ꝟo sanctum procedendo non nasci. ipsum quoq; filiū perfectum ex virgine. sine peccato hominē suscepisse. ut quem sola bonitate creauerat. spōte lapsum misericorditer repararet. quem veracitē crucifixum. et tercia die resurrexisse. et cum eadem ipsa carne glorificata ascendisse in cęlum. in qua et ad iudiciū viuorū et mortuorū expectatur uenturus. & quod diuinam humanamq; substantiam in vtroq; perfectus vna Christus persona gestauerat. quia nec geminauit utriusq; substātię integritas personam. nec confudit geminā vnitas personę substantiā. altero quippe neutrū exclusit. quia vtrūq; vnusquisq; intemerato iure seruauit. Quod noui et ueteris testamenti salubris cōmendat authoritas. illa per prophętiam. ista per historiam. ueraciter persoluta. & quod neq; de deo. neq; de creatura sęculi sit cū paganis aut cum hęreticis aliquid sentiendum. in his rebus in q̄bus a ueritate dissentiunt. Sed in utroq; testamēto diuina protestantur eloquia. hoc tantummodo sentiēdū. q̄d siue hoīem siue uniuersa. nulla deus necessitate creauerit. nec ullā esse oīno uisibilē īuisibilēq; subām. nisi aut q̄ deus sit. aut a bono deo bona creata sit. sed deus summe et incommutabiliter bonus. creatura vero inferius et mutabiliter bona. et quod animę origo incerta sit. et quod angelorum natura uel animæ

non sit pars diuinę substãtię. sed dei creatura ex nihilo condita. ideoq; incorporea. quia ad imaginẽ dei creata est. De pietate moꝝ sine qua fides diuini cultus ociosa torpescit. & cum qua integritas diuini cultus perficit. & ut unusquisq; deum propter deum. & proximum in deo diligat. ut perficiendo perueniat. Alterum quoq; alterius non pollui posse peccato. ubi par uolũtatis nõ tenetur consensio. Legittimas nuptias non credi dampnãdas. licet ex eis quoq; originali peccato obnoxia credatur nasci posteritas. eisq; iure fidelium uirginum & continentium pręferenda doceatur integritas. Ne vnum baptismum trinitatis (quod nefas est) iteretur. neq; pro diuersitate tradentium ministrorum singulis putetur quibusq; cõferri. sed ab eo singulari potestate donari de quo dictum legimus. Super quem uideris spiritum descendentem. & manentem super eũ. hic est qui baptiçat in spiritu sancto. & ego uidi & testimoniũ perhibui. quia hic est filius dei. Et ne pœnitentię remediis non egere putemus. pro quottidianis humanę fragilitatis excessibus, sine quibus in hac uita esse non possumus. ita ut pœnitentię compunctione fructuosa. uniuersa fateamur deleri pctã. sicut scriptum est. Beati quorum remissę sunt iniquitates. & quorũ tecta sunt peccata. Beatus uir cui non imputauit dñs peccatum. Nullum quoq; suis uiribus, sed per diuinam gratiam capiti Christo subiungi. atq; indiruptę pacis perseuerãtia in unitate ecclesię ipsius solidari. Nec humanę uolũtatis arbitrio boni quiddam deputandum existimari. sed secundum propositum uoluntatis dei. omnẽ numerum electorum acquiri. Bona quoq; temporalia bonis malisq; communia a deo creari. cuiusq; dispensatione siugulis quibusq; uel tribui uel negari. quorũ bonorũ in unoquoq; fidelium. non habitus sed usus aut improbandus aut probãdus. Certa uero ęternaq; bona solos

posse bonos in futuro cõsequi.quorum pignore eccle siam nunc informatam credimus detineri.hic habentē primitias spiritus.in futuro perfectionem.hic sustētari in spe.postea pasci in re.hic uideri per speculū in enigmate.in futuro autem facie ad faciem. Cum ad speciē fuerit perducta per fidem.quod donec perficiatur. ut summi dei bonis fruamur ęternis.fruendum inde non oberimus & proximis.Eam quoq; nos spem resurrectionis habere.ut eodem ordine eademq; forma qua ipse dominus resurrexit a mortuis.nos quoq; resurrecturos esse credamus in eodem tēpore in quo sumus. uel uiuimus.nō naturam aut sexum mutantes. sed tm̄ fragilitatem et uicia deponentes.Ipsum quoq; sathanā cum angelis suis atq; cultoribus ęterno incendio condempnādum.neq; secundum quorundam sacrilegam dispēsationem ad pristinam idest angelicam dignitatē. ex qua propria malignitate cecidit.reducendum. Hęc est catholicę traditionis fidei integritas. de qua si unū quodlibet respuatur.tota fidei credulitas amittitur.

DE HAERESIBVS VARIIS.Ca. LVIII.

h Oc ergo cauēdum est omni animę timēti deū. ut non a fide catholica decidens. & relinquens doctrinā ueritatis.in errores hęreticorū cadat. quia hoc certissimum mortis est genus.Sed ut hoc facilius possit precauere.quascumq; sectas de erroribus hęreticorum atq; scismaticorū.de notatis a catholicis doctoribus inuenimus.simul cum earum authoribus siue sectatoribus.in hoc libro determinamus.

αιρεσις.Hęresis gręce ab electione uocatur. quod scilicet unusquisq; id sibi eligat quod melius illi esse uidet. vt Philosophi. Peripatetici. Achademici.Epicurei. & Stoici.uel sicut alij qui peruersum dogma cogitantes. arbitrio suo de ecclesia recesserunt.Inde ergo hęreses

sunt dictę gręca uoce ex interpretatione electionis. q̄s quisq; arbitrio suo ad instituenda siue ad suscipienda quęlibet ipse elegit. Nobis uero nihil ex nostro arbitrio inducere licet. sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo īduxerit. Apostolos dei habemus authores. qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerēt elegerunt. sed acceptam a Christo disciplinam fidelit nationibus assignauerunt. Secta a sectando et tenendo nominata. nam sectas dicimus habitus animorum. ac instituta circa disciplinam fideliter propositam quę tenendo sequuntur. longe alia in religionis cultu opinantes quā cęteri. Schisma a scissura animorum nomē accepit eodē enī cultu eodēq; ritu credit ut cęteri solo cōgregationis delectaī discidio. Fit autem scisma cum dicūt. hoīes nos iusti sumus. nos sanctificamus immundos. et cętera siłia. Superstitio dicta eo q̄d sit supflua. aut superinstituta obseruatio. Alij dicunt a senibus. quia multis annis superstites per etatem delirant & errant. Apud Iudęos autem hę fuerunt hęreses. Phariseorum. Saduceorum. Esneistarum. Marbonensium. Genistarum. Meriseorum. Pharisei ergo & Saducei inter se contrarij sunt. Nam Pharisei ex hebręo in latinum interpretantur diuisi. eo quod traditionum & obseruationum quas illi deuteres uocant. iusticiam pręferunt. Vnde & diuisi uocantur a populo q̄si per iusticiam. Saducei interpretantur iusti. vendicant enim sibi quod non sunt. corporis resurrectionem negant. & animam interire cum corpore prędicant. Sed nec spiritus esse nec angelos credunt. Hij quinq; tantum libros legis recipiunt. prophętarum vaticinia respuunt. Esnei dicunt ipsum esse Christum. qui docuit illos omnem abstinentiam. Marbonei dicunt ipsum esse Christum. qui docuit illos in omni re sabbathiȥare Genistę dicti eo quod

de genere Abrahę esse gloriantur. Nam cum in Baby
lonia uenisset populus dei. pleriq̧ relinquẽtes uxores
suas. babylonicis mulieribus adheserunt. quidam Isra
heliticis tantum coniugis contenti uel ex eis geniti. dũ
reuersi essent de Babylonia. diuiserunt se ab omni po-
pulo. et assumpserunt sibi hoc nomen iactantię. Meri
stei appellati. eo quod separant scripturas. nõ credẽtes
omnibus prophętis. dicẽtes aliis et aliis spiritibus pro-
phętasse. μεϱος. Meros enim gręce latine pars dicitur.
Samaritę dicti quod legem solam custodiũt. nam pro-
phętas nõ recipiũt. Himerobaptistę eo quod q̃ttidie
vestimẽta sua et corpora lauẽt. Quidã hęretici qui de
ecclesia recesserũt. ex nominibus suorum authorum
nũcupãtur. quidam uero ex causis quas eligẽtes insti-
tuerũt. Simoniani dicti a Simone magicę disciplinę
perito. cui Petrus in actibus apostolorum maledixit.
pro eo quod ab apostolis spũsctĩ gratiã pecuĩa emere
voluisset. hĳ dicũt creaturã nõ a deo. sed a uirtute q̃dã
superna creatam. Menãdriani a Menãdro mago
discipulo Simonis nũcupati. qui mũdum nõ a deo. sed
ab angelis factum esse asserũt. Basilidiani a Basili
de appellati. qui inter reliquas blasphemias passum
Hiesum abnegauit. Nicolaitę dicti a Nicolao dia-
cono ecclesię Hierosolymorum. qui cum Stephaño &
cęteris constitutus est a Petro. qui propter pulchritu-
dinem relinquẽs uxorem. dixerat ut qui uellet ea ute-
retur. versa est in stuprũ talis consuetudo. ut inuicem
cõiugia cõmutarẽt. Gnostici propt̃ excellẽtiã sciẽtię.
se ita appellare uoluerũt. animã naturã dei esse dicũt.
bonũ et malũ deũ suis dogmatibus fingũt. Carpocra
tiani a Carpocrate q̃dã uocãt. qui dixit Christũ hoĩem
fuisse tm̃. et de utroq̧ sexu progenitũ. Chirinthiani a
Chirito q̃dã nũcupati. hĳ int̃ cętera circũcisionẽ obser-
uant. mille annos post resurrectionem in uoluptate
(carnis futuros prędicant. Vnde et gręce

χιλιαςται.chiliastę.latie milliasti sũt appellati. Naçarei dicti qui dũ Christum qui a vico naçareus est appellatus.filiũ dei confiteant.oĩa tamẽ veteris legis custodiũt. Ophitę a colubro nominati sunt.Coluber enim gręce οφιϛ dicitur. colũt enim serpẽtem. dicentes ipsũ in paradiso induxisse virtutis cognitionẽ Valẽtiniani a Valentino quodam platonico sectatore uocati. qui αιωναϛ idest sęcula quędam in originem dei creatoris induxit.Christum quoq; de uirgine nihil corporis assumpsisse.sed per eã quasi per fistulam trãsisse asseruit.

Apellitę.quorum Apelles priceps fuit.qui creatorẽ. angelum nescio quẽ gloriosum superioris dei.faciens deum legis Israhel.illum igneum affirmans. Apellitę quorum author Apelles.qui dixit Christum non deũ in ueritate.sed hoĩem in fantasia apparuisse. Archonciacia principibus appellãt.qui uniuersitatẽ quã deus condidit.opera esse archangelorum defendunt. Adamiani uocati.quod Adę imitantur nuditatem.unde & nudi erant.& nudi in se mares fœminęq; conueniuut.

Cainani proinde sic appellati.quoniam Cain adorãt. Sethiani nomen acceperũt a filio Adam qui uocatus est Seth.dicẽtes eũ esse Christum. Melchisedechiani. uocati pro eo.quod Melchisedech sacerdotem dei.nõ hominem fuisse.sed uirtutem dei arbitrãtur. Angeli uocantur qui angelos colunt. Apostolici hoc sibi nomen ideo sumpserunt.quod nihil possidentes ꝓpriũ. nequaquam recipiunt eos qui aliquo in hoc mundo vtuntur. Cerdoniani a cerdone quodam nominati. q duo contraria principia asseruit. Marcionistę a Marcione stoico philosopho appellati.qui cerdõis dogma secutus.alterum bonum.alterum iustum deũ asseruit. tanquam duo principia creatoris et bonitatis. Arthoteritę ab oblatiõe uocati·panẽ enim & caseum offerũt dicentes.primis hominibus oblationẽ a fructibus ſrę

& a fructibus ouium fuisse celebrata. Aquarij appel,
lati, eo quod aquam solam offerūt in calice sacramēti.
Seueriani a Seuero exorti, uinum nō bibūt. & uetus
testamentū. & resurrectionem non recipiūt. Tatiani.
a Taceão quodā uocati, qui et encratitę dicti, quia car
nes abhominantur. Alogij uocātur tanq̄ sine verbo.
λογος. Logos enim grȩce uerbum dicitur. deum enim
verbum non credunt, respuentes Ioannis euangelium
& apocalipsin. Catafrigis nomē prouīcia frigia dedit.
quia ibi extiterunt authores eorum. Mōtanus. prisca
& maximilla fuerunt. hij aduentum spiritussancti non
in apostolos, sed in se traditum asserunt. Catharoe
propter mundiciam ita se nominauerunt. gloriantes
enim de suis meritis, negant pœnitētibus veniā pecca-
torum, viduas si nupserint, tanq̄ adulteras dampnant.
mundiores se cȩteris prȩdicant, qui nomen suum si co
gnoscere uellent, mundanos se potius quam mundos
vocarent. Pauliani a Paulo samosateno exorti sunt. q
dixit non semper fuisse Christū. sed a Maria sumpsisse
initium. Hermogeniāi ab hermogene quodā uocati.
qui materiam non natam introducens, deo nō nato eā
comparauit, matremq̄ elemētorum et deam asseruit.
quos apostolus improbat elementis seruientes. Ma-
nichei a quodam Persa extiterunt, qui uocatus est Ma
nes. Hic duas naturas et substantias introduxit, idest
bonam et malam. & animas ex deo quasi ex aliq̄ fonte
manare asseruit, uetus testamentum respuit. nouum
ex parte recipit. Canoniani idest latine sine lege
dicuntur. Anthropomorphitȩ dicti. pro eo q̄d
simplicitate rustica deum humana membra habere, q̄
in diuinis libris scripta sunt arbitrātur. ανθρωπος. An-
thropos enim grȩce, latine homo interpretatur. igno-
rātes vocem domini, qui ait Spiritus est deus. Incorpo
reus est enim, nec membris distinguitur, nec corporis

mole cēsetur. Heraclitę ab Heraclito authore exorti. Monachos tantum recipiunt. coniugia respuūt. regna celorum paruulos habere non credunt. Nouatiani a Nouato Romę urbis presbytero exorti. qui aduersus Cornelium cathedram sacerdotalem conatus iuadere hęresim instituit. nolens apostatas suscipere. et rebaptiçans baptiçatos. Montani hęretici dicti. quod tempe persecutionis in montibus latuerunt. qua occasione se a corpore catholicę ecclesię diuiserunt. Ebionitę ab Ebione dicti. siue a paupertate. Christum enī per prouectum solū iustum putant effectum. Vnde competēter Ebionei pro paupertate intelligentię appellati sunt. Hij semi Iudęi sunt. et ita tenent euangelium vt legem carnaliter seruent. aduersus quos ad Galathas apostolus scribēs inuenitur. Fotiniani a Fotino Gallo grecię Syrmię episcopo nuncupati. qui Ebionitarū hęresim suscitans. asseruit Christum a Maria per Ioseph nuptiali coitu fuisse cōceptū. Aeriani ab Aerio q̄dam nuncupati sunt. hij offerre sacrificium pro defunctis spernūt. Ethiani ab Ethio sunt uocati. idē q̄ Eunomiāi ab Eunomio q̄dam dialectico Ethij discipulo. ex cuius nomine magis innotuerūt. dissimilem patri asserentes filiū. et filio spiritumsctm̄. dicūt etiam nullū imputari peccatum in fide manētium. Origeniāi ab Origene authore exorti sunt. dicētes q̄d nō possit filius uidere patrem. nec spiritussctūs filiū. animas q̄q in mūdi principio dicūt peccasse. & ꝓ diuersitate peccatorū e cęlis vsq ad terram diuersa corpora quasi uīcula meruisse. eaq de causa factum fuisse mūdum. Noetiani a q̄dam Noetio uocati. qui dicebāt Christum eundem esse patrem & spiritumsanctum. ipsamq trinitatē in officiorū nōīnibus nō in personis accipiūt. vnde et Patripassiani vocātur. quia patrē passum dicūt. Sabelliani ab eodē Noetio pullulasse dicūtur. cuius discipulum perhibēt fuisse Sabelliū. ex cuius nomine maxime innotuerūt.

vnde et Sabelliāi uocati sunt. hij unam personā patris et filij & spiritussancti astruunt. Arriani ab Arrio Alexandrino presbytero orti sunt, qui coęternū patri filium non agnoscens, diuersas in trinitate substantias asseruit, contra illud quod ait dominus. Ego et pater vnum sumus. Macedoniani a Macedonio Constantinopolitano episcopo dicti sunt, negātes deū esse spm̄ sc̄m̄. Appolinaristę ab Apolinare uocati sunt. dicētes Christum corpus tātūmodo sine anima suscepisse. Antidicomaritę appellati sunt, pro eo q̄d Marię virginitati cōtradicunt, asserentes eam post Christū natum viro suo fuisse cōmixtam. Metāgismonitę ideo tale nomen acceperūt, quia αγγιος. Angios gręce vas dicit̄. Asserunt enim sic esse in patre filium, tanq̄ uas minus intra uas maius. Patriciani a quodam patricio nuncupati snnt, qui substantiam humanę carnis a diabolo cōditam esse dicunt. Colinthiani a quodam Colintho nominati, qui dicunt deum non facere malum, contra illud quod scriptum est, Ego dn̄s creans mala. Floriāi a Florino, qui econtrario dicunt deum creasse mala, contra id quod scriptum est, Fecit deus omnia bona.

Donatistę a Donato quodam Afro nuncupati, qui de Numidia ueniens, totam pene Africam sua persuasione decepit, asserens minorem patre filiū, & minorē filio spiritumsanctum, & rebaptiçans catholicos. Bonosaici a Bonoso quodam episcopo exorti prodūtur, qui Christū filium dei adoptiuū nō ꝓpriū asserūt. Circūcelliōes dicti eoq̄ agrestes sūt, q̄s Cothopitas vocāt, sup̄dictę hęresis hn̄tes doctrinā, hij amore martirij se metipos p̄imūt, ut uiolēter de hac uita discedētes martyres noient̄. Priscilliāistę a Priscilliāo vocati, q ī hispania ex errore Gnosticoꝝ, et Māicheoꝝ p̄mixtūdogma cōposuit. Luciferiāi a lucifero syrmię ep̄o orti, q ep̄os catholicos q cōstātij p̄secutōe p̄fidię arriāoꝝ cōsētiētes

erant.& postea correcti.redire in ecclesiam catholicã delegerunt.dampnantes siue quod crediderant. siue quod credidisse se simulauerant.quos ecclesia catholica materno recepit sinu.tanq̃ Petrum post fletum negationis.Hanc illi matris charitatem superbe accipientes.eosq; recipere nolentes ab ecclesię communione recesserunt.& cum ipso lucifero authore suo q mane oriebatur cadere meruerũt. Iouinianistę a Iouiniano quodam monacho dicti.asserentes nullam nuptiarum & virginum esse distantiam.nullumq; inter abstinẽtes & simpliciter epulantes esse discrimen. Eluidiani ab Eluidio nominati.qui dicunt post natum Christũ alios Mariam filios de viro Ioseph peperisse. Paterniani a Paterno quodam exorti.qui inferiores corporis ptes a diabolo factos opinantur. Arabici nuncupati.eo q̃d in Arabia exorti sunt.dicentes animam cum corpore mori.atq; in nouissimo vtrumq; resurgere. Tertulianistę dicti a Tertuliano.presbytero affricanę prouĩcię & ciuitatis Carthaginensis.animam immortalem esse. sed corpoream prędicantes.& animas hominũ pctõrũ post mortem in dęmones conuerti putãtes. Tesseres decaditę dicti. quod quartadecima luna pascha cum Iudęis obseruandum cõtendunt.nã tesseres quattuor. deca decem signficat. Nyctages a somno nuncupati. quod vigilias noctis respuant. superstitionem esse dicentes.iura temerari diuina. qui noctem ad requiem tribuit. Pelagiani a Pelagio monacho exorti.Hij liberum arbitrium diuinę gratię anteponunt.dicentes sufficere voluntatẽ ad implenda diuina iussa. Nestoriani a Nestorio Constãtinopolitano episcopo nuncupati.q beatam virginem Mariam non dei sed hoĩs tantummo asseruit genitricem. vt aliam personam carnis. aliam faceret deitatis.nec vnũ Christũ in verbo dei et carne credidit.sed separatim atq; seiunctim.alterum filiũ dei

alterum filium hominis prędicauit. Euticiãi ab Eutice constantinopolitano abbate. qui Christum post humanam assumptionē negauit existere de duabus naturis. sed solũ ĩ eo diuinã asseruit esse naturã. Acephali dicti idest sine capite. quem sequuntur hęretici. nullus enĩ eorum reperitur author a quo exorti sint. hij triũ calcedonensium capitulorum impugnatores. duarum in Christo substantiarum proprietatem negant. et vnam in eius persona naturam prędicant. Theodosiani & Gaianitę appellati a Theodosio & Gaiano. qui temporibus Iustiniãi principis ĩ Alexãdria. ppl'i puersi electõe vno die sunt ordinati episcopi. Hij errores Euticetis & Dioscori sequentes. calcedonense concilium respuũt. ex duabus vnam in Christo naturam asserunt. quam Theodosiani corruptam. Gaianitę incorruptam contendũt. Gnoitę & Tritoitę a Theodosiãis exorti sunt. ex quibus Gnoitę ab ignorãtia dicti. quia peruersitati a qua exorti sunt id adiiciunt. quod Christi diuinitas ignoret futura quę sunt scripta de die et hora nouissiã. non recordantes Christi personam in Esaia loquentis. dies iudicij in corde meo. Tritoitę vero vocati quod sicut tres personas in trinitate. ita quoq; tres astruunt deos esse. cõtra illud quod scriptum est. Audi Israhel. dominus deus tuus deus vnus est. Sunt et alię hęreses sine authore et sine nominibus. ex quibus alij triformem putant deum esse. alię Christi diuinitatem passibilem esse dicunt. alię Christi de patre natiuitati initiũ temporis dant. alię liberationem hominum apud inferos factam Christi descensione non credunt. alię aĩam imaginem dei negãt. alię animas conuerti in dęmones & in quęcumq; animalia existimant. alię de mũdi statu dissentiunt. alię innumerabiles mundos opinãtur. alię aquam deo coęternam faciũt. alię nudis pedibus ambulant. alię cum hominibus non manducant. Hę sunt

hȩreses aduersus catholicam fidem exortȩ. & ab apo-
stolis & sanctis patribus uel conciliis prȩdampnatȩ. q̄
dum in multis erroribus diuersȩ inuicē sibi dissentiūt.
communi tamen nomine aduersus ecclesiam dei con-
spirant. Sed & quicunq; aliter scripturam sacram in-
telligit. quā sensus spiritussancti flagitat. a q̄ cōscripta
est. licet de ecclesia non recesserit. tamen hȩreticus ap-
pellari potest.

Expliciunt capitula libri Secundi.

Incipiunt capitula libri Tercij.

QVID EOS SCIRE ET HABERE CONVENI-
AT. QVI AD SACRVM ORDINEM ACCEDE
RE VOLVNT. Ca. I.

Institutio ergo ecclesiastica. qualiter ad diui
num officium instrui oporteat sanctissimum
ordinem clericorum multimoda narratione
declarat. quia & scientiȩ plenitudinem. & ui
tȩ rectitudinem. et eruditionis perfectionem maxime
eos habere decet. qui in quodam culmine constituti.
gubernaculum regiminis in ecclesia tenent. Nec enim
eis aliqua eorum ignorare licet. cum quibus uel se uel
subiectos instruere debent idest scientiam sanctarum
scripturarum. puram ueritatem hystoriarum. modos
tropicarum locutionum. significationem rerum mysti
carum. utilitatem omnium disciplinarum. honestatem
uitȩ in probitate morum. elegantiam in prolatione ser
monum. discretionem in exhibitione dogmatū. diffe-
rentiam medicaminum. contra uarietatē ȩgritudinū.
Hȩc ergo qui nescit. non dico aliorum. sed nec suam
bene potest disponere utilitatem. ac ideo necesse est.
vt futurus populi rector dum uacat. paret sibi ante ar-
ma. in quibus postmodum hostes fortiter superet. &
gregem sibi commissum oportune defendat. Turpe

est enim tunc primum quemlibet uelle discere, dum debet (pastor costitutus) docere. & periculosum est eũ magisterij pondus subire. qui non scientię pręsidio suffultus. potens est illud sufferre. Nulla ars doceri pręsumat. nisi prius intenta meditatiõe discat. Ab imperitis ergo pastorale magisteriũ qua temeritate suscipitur? quando ars est artium. regimen animarum. Quis autẽ cogitationum vulnera. occultiora esse nesciat vulneribus uiscerum? Et tamen sepe qui neq̃quam spiritualia pręcepta cognouerunt. cordis se medicos profiteri nõ metuunt. dum qui pigmẽtorum uim nesciunt, uideri medici carnis erubescunt. Nam sunt nõnulli. qui intra sanctam ecclesiam sola ambitione honoris culmẽ appetunt. atq; attestãte ueritate prias salutationes in foro. primos in cęnis recubitos, primas in conuentionibus cathedras quęrunt. qui susceptum curę pastoralis officium ministrare digne tanto magis nequeunt. quanto ad humilitatis magisterium ex sola elatione puenerũt. Quos contra dominus p prophętam quęrit dicẽs. Ipsi regnauerunt et non ex me. principes extiterũt & ego ignoraui. Ex se namq; et nõ ex arbitrio summi rectoris regnant. qui nullis fulti uirtutibus nequaquam diuinitus uocati. sed sua cupidine accensi. culmen regiminis rapiunt plus quam assequuntur. quos tamen internus iudex prouehit. et nescit. quia quos pmittẽdo tolerat. profecto per iudicium reprobationis ignorat. Pastorũ ergo imperitia uoce ueritatis increpatur. cum per prophętam dicitur. Ipsi pastores ignorauerũt intelligẽtiã. tenẽtes legem nescierũt me. Nescire ergo se ab eis q̃rit veritas. & nescirę se prĩcipatũ nesciẽtiũ ptestať. qa pfecto hij q ea q̃ sũt dñi nesciũt, a dño nesciũť. Paulo attestãte q ait. Si quis autẽ ignorat, ignorabiť. Quę nimirũ pastorũ sępe imperitia meritis cõgruit subiectorum. q quamuis lumẽ sciẽtię sua culpa exigente non habeãt. districto tñ iuditio agiť, ut p eorũ ignorãtiã hij etiã qui

ſequuntur offendãt. Hinc nãq; in euangelio per ſemet ipſam ueritas dicit. Si cęcus cęco ducatum pręſtet ãbo in foueam cadunt. Et ſunt nonnulli qui ſolerti cura ſpiritalia pręcepta perſcrutantur. ſed quę intelligẽdo penetrãt. uiuendo conculcant. repente docent quę non opere ſed meditatione didicerunt. & quod uerbis prędicãt. moribus impugnãt. Vnde fit ut cum paſtor per abrupta graditur. ad pręcipicium grex ſequat̃. Hinc namq; per prophętam dominus contra contemptibilẽ paſtorum ſententiam queritur dicens. Cum ipſi limpidiſſimam aquam biberetis. reliquam pedibus ueſtris turbabatis. & oues meę q̃ conculcata pedibus ueſtris fuerant paſcebantur. & quę pedes ueſtri turbauerunt hęc bibebant. Aquam quippe limpidiſſimam paſtores bibunt. cum fluẽta ueritatis recte intelligẽtes hauriũt. ſed eandem aquam pedibus turbare. eſt ſanctę meditatiõis ſtudia male uiuẽdo corrũpere. Aquam ſcilicet eorum pedibus turbatã oues bibũt. cum ſubiecti q̃q; nõ ſectãtur uerba quę audiũt. ſed ea ſola quę cõſpiciũt exempla prauitatis imitãtur. Hic rurſus dñs p prophętam dicit. Facti ſunt dñi Iſrahel ĩ offẽdiculũ iniquitatis. Nemo quippe amplius in eccleſia nocet. quam qui peruerſe agẽs nomẽ uel ordinem ſanctitatis habet. Refugerẽt autem indigni quiq; tãti reatus põdera. ſi ueritatis ſentẽtiam ſollicita cordis aure penſarent qui ait. Qui ſcandaliſauerit unum de puſillis iſtis. melius erat ei ut ligaretur mola aſinaria in collo eius. & proiceretẽ in profundum maris. Per molã quippe aſinariã. ſecularis uitę circuitus & labor exprimitur. & profundum maris. extrema dãpnatio deſignatur. Qui ergo ſctitatis ſpecie deductus. uel uerbo. uel exemplo cęteros deſtruit. melius profecto fuerat ut hũc ad mortem ſub exteriori habitu terrena acta conſtringerẽt. quã hunc ſacra officia in culpa cęteris imitabilem demonſtrarẽt.

quia nimirum si solus caderet, ut cumque hunc tolerabilior inferna pœna cruciaret. Sed quia utrūque necesse est ut bonam uitam sapientia illustret, & sapiētiam bona uita commēdet, utrūque in hoc libro (si dominus annuerit) digerīus, idest ut sciāt hij qui ī sacris ordinibus ecclesię, aut iam domino deseruiunt, aut deseruituri erunt, quantę eruditionis eis opus sit in anio, & quam sobrię uitę exemplo, quantęque uirtutis & discretionis in docendo, ut nec discordet uita prudentię, neque sermo dissentiat disciplinę.

DE EMINENTIA SACRARVM SCRIPTVRARVM, ET AD QVID OMNIS SCIENTIA REFERENDA SIT. Ca. II.

Fundamētum autem, status et perfectio prudētię, scientia est sanctarū scripturarum, quę ab illa incommutabili ęternaque sapientia profluēs, quę ex ore altissimi prodiit, primo genita scilicet omnē creaturam spiritussancti distributionibus per uasa scripturę lumen indeficiens, quasi per laternas orbi lucet vniuerso, ac si quid aliud est, quod sapientię nomine rite censeri possit, ab uno ecclesięque sapientię fonte deriuatum, ad eius respectat originem. Quidquid enim veri a quocumque reperitur, a ueritate uerum esse per ipsam ueritatem dinoscitur, & quidquid ubique boni inuenitur, a bonitate bonum esse deprehenditur, sic & quicquid sapientię a quoquam inuestigatur, a sapiētia sapiens esse intelligitur. Nec enim illa quę in libris prudentium huius seculi, uera & sapientia reperiunt, alij quam ueritati et sapientię attribuenda sunt, quia non ab illis hęc primum statuta sunt, in quorum dictis hęc leguntur, sed ab ęterno manentia inuestigata sunt, quātum ipsa doctrix & illuminatrix omnium ueritas, & sapientia eis inuestigare posse concessit, ac ideo ad unū terminū cuncta referenda sunt, & quę in libris gentiliū

vtilia. & quę in scripturis sacris salubria inueniuntur. vt ad cognitionem perfectam veritatis et sapiētię perueniamus. qua cernitur et tenetur summum bonum. Summo autem bono assecuto & adepto, vere beatus quisqȝ fit. cum summa sapientia plene & perfecte in ęternum perfruitur. quia sine hac sapientia nemo fieri beatus potest. sicut ipsa veritas & sapientia Christus ad patrem loquens testatur. Hęc est autē inquit vita ęterna. vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Hiesum Christum. Consequenter autem hic intelligit spiritussanctus. qui est patris filijqȝ tanqȝ charitas consubstātialis amborū. Tūc ergo cognitio dei erit pfctā. quando mors erit nulla. tunc et beatitudo erit plena. quando dei clarificatio erit summa. Sed prius hic q̄dāmodo clarificatur deus. dum per fidem credentium. et sanctarum scripturarum manifestatōnem in tota mūdi latitudine prędicatur. nunc enim uidemus eū per speculum in ęnigmate. tunc autem facie ad faciem. nunc cognoscimus ex parte. tunc autem cognoscemus sicut & cogniti sumus.

QVIBVS OBSCVRITATIBVS SCRIPTVRA SACRA SIT INVOLVTA. ET QVOD EAM TEMERE ALICVI LEGERE NON LICEAT. Ca. III.

i Gitur scriptura diuina. qua tātis morbis humanarum voluntatum subuenitur. ab vna lingua perfecta. qua oportune potuit per orbē terrarū disseminari. per varias interpretū linguas longe lateqȝ diffusa est. vt innotesceret gentibus ad salutem. Quam legentes nihil appetunt aliud. quam cogitationes voluntatemqȝ illorum a quibus conscripta est inuenire. & per illas volūtatem dei secundū quam tales homīes locutos credimus. Sed multis et multiplicibus obscuritatibus & ambiguitatibus decipiūť. qui temere legūt.

aliud pro alio sentientes. quibusdam autem locis quid vel falso suspicentur, cum non inueniunt. ita obscure dicta quędam. densissimam caliginem obducũt. Quod totum prouisum esse diuinitus non dubito. ad edomãdam labore superbiam. & intellectum a fastidio renouandum. cui facile inuestigata plerumq́ʒ vilescũt. Sunt enim in diuinis libris pluria loca tropicis locutionibus difficilia. sunt quoq́ʒ multa rerũ magnitudine eximia. atq́ʒ ideo necesse est. vt & sensus & ingenij sagacitate inuestigentur. & pro sui dignitate intellecta venerentũ. Nemo enim ambigit per similitudines libentius quęq́ʒ cognosci. & cum aliqua difficultate quesita multo gratius inueniri. Qui enim prorsus non inueniunt quod quęrunt. fame laborant. qui autem non quęrũt. quia in promptu habent. fastidio se permarcescũt. In vtroq́ʒ autem languor cauendus est. Magnifice ergo et salubriter spiritussanctus ita scripturas sanctas medicauit. vt locis apertioribus fami occurreret. obscurioribus autem fastidia detegeret. Nihil autem fere de illis obscuritatibus eruitũ. q̃d nõ planissime dictũ alibi repiatũ.

DE GRADIBVS SAPIENTIAE ET CHARITATIS. Ca. IIII.

a Nte omnia enim opus est ei qui desiderat ad sapientię peruenire culmen. dei timore cõuerti. ad cognoscendum eius volũtatem. quid nobis appetendum fugiẽdumq́ʒ pręcipiat. Timor autem iste cogitationem de nostra mortalitate et de futura morte necesse est incutiat. et quasi clauatis carnibus. omnes superbię motus ligno crucis affigat. Deinde mitescere opus est pietate. neq́ʒ cõtradicere diuinę scripturę. siue ĩtellectę si aliq̃ uicia nr̃a ꝑcutit. siue nõ ĩtellectę q̃si nos melius sape meliusq́ʒ ꝑcipe possimus. sed cogitare ꝑotius et credere id esse melius et uerius q̃d ibi scriptũ est etiã si lateat. q̃ id q̃d nos ꝑ nosipos sape possumus. Post

istos duos gradus timoris atq; pietatis. ad terciū uenit scientię gradum. de quo nunc agere constitui. Nam in eo se exercet omnis diuinarum scripturarū studiosus. nihil in eis aliud inuenitur usquā diligendum esse deū propter deum. & proximum propter deum. & illum quidem ex toto corde. ex tota anima. ex tota mente. proximum uero tanq; seipsum. idest ut iā proximi dilectio. sicut & iam nostri referatur in deū. Quisqs ergo scripturas sacras uel quamlibet partem earum intellexisse sibi uidetur. ita ut eo intellectu non ędificet istam geminam charitatem dei et proximi. non dum intellexit quemadmodum oportebat eum scire. Itaq; tria hęc sunt. quibus & scientia omnis et prophętia militat. fides. spes. charitas. sed fidei succedit spes. & spei succedit beatitudo. charitas autem etiam istis decedentibus augebitur potius. Cum ergo quattuor diligēda sunt. unum quod super nos idest deus. alterum quod nos sumus idest anima ad imaginem dei creata. terciū quod iuxta nos est idest alter homo. quartum quod infra nos idest corpus. de secūdo et quarto nulla p̄cepta danda erant. Quantumlibet enim homo excidat a charitate. remanet illi tamen dilectio sui et dilectio corporis sui. restabat ut de illo quod supra nos est. & de illo quod iuxta nos est pręcepta sumeremus. Diliges inqt dominum deum tuum ex toto corde tuo. et reliq. Oīs quippe homo in quantum homo est. diligendus est propter deum. deus uero propter se ipsum. Amplius quisq; deum debet diligere quā seipsum. itē amplius alius homo diligēdus est quam corpus nostrum. quia propter deum omnia ista diligenda sunt. & potest nobiscum alius homo deo perfrui. quod non potest corpus. quia corpus per animam uiuit qua fruimur deo. Omnes autem homines ęque diligendi sunt. sed cūm oībus prodesse nō possimus. his potissimū cōsulēdū

est qui locorũ et temporũ uel quarũlibet rerũ oportu=
nitatibus constrictius nobis q̃si quadã sorte iungunt.
Velle tamen debemus, ut omnes homines nobiscum
diligãt. & totum quod eos vel adiuuamus vel adiuua=
mur ab eis, ad vnum illum finem referendum est. Iure
enim continuatur scientię charitas. quia solummodo
scientię fructus in charitate consistit. Scientia (ait apl's)
inflat. charitas vero ędificat. Si ergo appetendum est
quod inflat, multo magis quod ędificat. vt cũ scimus
volũtatẽ dei, diligamus obedire deo. vt perueniamus
ad deum. Nam ista scientia bonę spei, hominem se non
iactantẽ sed lamentantẽ facit, quo affectu impetrat se=
dulis precibus consolationẽ diuini adiutorij, ne despa=
tione frangatur. & esse incipit in quarto gradu hoc ẽ
fortitudinis. Quęrit & sititur iusticia. hoc eni affectu
ab omni mortifera iocunditate rerũ transeuntiũ sępe
extrahit. & inde se auertẽs, conuertit ad dilectionem
ęternorũ, immutabilẽ scilicet vnitatẽ. eãdẽq; trinitatẽ.
quã ibi aspexerit quantũ potest in lõginquo radiantẽ.
suiq; aspectus infirmitate sustinere se illam lucem non
posse persenserit. in quinto gradu. hoc est in consilio
misericordię purgat animam tumultuantẽ quodãmõ.
atq; obstrepentem sibi de appetitu inferiorum conçe=
ptis sordibus. Hic uero se in dilectione proximi non
ignauiter exercet. in eaq; perficitur. & spe iam plenus
atq; integer uiribus cum peruenerit usq; ad amici dile
ctionem. ascendit in sextum gradum. vbi iam ipsum
oculum purgat, quo videri deus potest ab eis, qui hoc
sęculo moriuntur, nam intantum uident. in quantum
moriuntur huic sęculo. in quantum autem huic viuũt
non vident. & ideo quamuis iam certior. & non solum
tolerabilior. sed etiam iocundior species lucis illius
incipit apparere. In ęnigmate adhuc tamen. & per spe=
culum videri dicitur. quia magis per fidem quam per

ſpeciem ambulatur. cum in hac uita peregrinamur. quamuis conuerſationē habeamus in cęlis. In hoc aūt gradu ita purgat oculum cordis. vt ueritati nec ſeipm quidem pręferat. ut cōferat proximū. ergo nec ſeipm. quia nec illum quē diligit ſicut ſeipſum. Erit ergo iſte ſanctus tam ſimplici corde atq̃ mūdato. ut neq̃ hominibus placendi ſtudio detorqueatur a uero. nec reſpectu deuitandorū quorūlibet incōmodorum ſuorū quę aduerſantur huic uitę. Talis filius ad ſapientiā aſcēdit. quę vltima et ſeptima eſt. qua pacaē tranquillusq̃ perfruitur. Initium enim ſapiētię timor domini. ab illo enī vſq̃ ad ipſam. per hos gradus aſcenditur et venitur.

QVOD IS QVI AD SAPIENTIAE INTEGRITATEM PERVENIT. AD CHARITATIS PERFECTIONEM PERVENIAT. Ca. V.

Vicumq̃ igitur ad ſapientię culmen peruenit. ad faſtigium charitatis perueniat neceſſe eſt. quia nemo pfecte ſapit. niſi is qui recte diligit. Quando enim quis per gradus ſupra dictos ad ſapientię plenitudinem ſtudet peruenire. nihil aliud agit. niſi vt ad perfectionem charitatis perueniat. et quantum perficit in ſapientia. tantū in charitate. Prędiximus enī quod in cogitatione perfecta ſapientię beatitudo uera cōſiſteret. hoc idem dicimus et de charitate. quia in dilectione perfecta charitatis. beatitudo ſumma cōſiſtit. Nam creator omnium deus. qui beatitudo noſtra eſt. vtrorumq̃ nomine ęqualiter nūcupatur. ſicut in libro ſapientię de eo ſcriptum eſt. omnium inquit artifex docuit me ſapientia. Eſt enim illa ſpiritus intellectus. ſanctus vnicus. et reliqua. Et apl's Ioannes. Deus inquit charitas eſt. & qui manet in charitate in deo manet & deus in eo. Nam ſaluator in euangelio ſapientiam &

charitatem unum esse intelligi uolēs, ad patrem dixit. Pater iuste mundus te non cognouit, ego autem te cognoui, & hij cognouerūt quia tu me misisti. & notum feci eis nomen tuum, et notum faciam, ut dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, et ego in ipsis. Quisquis ergo percipit plenam noticiā dei, simul habet in se perfectā dilectionem dei, & his ambobus fruens, ęternam beatitudinem adepto summo bono tenebit.

DE MODO LEGENDI SACRAS SCRIPTVRAS. Ca. VI.

Sed nos his ita prelibatis, ad tertium illum gradum idest scientiam, consideratōnem referāus, de quo disserere quod dominus suggesserit atque tractare instituimus. Erit igitur diuinarū scripturarum solertissimus indagator qui primo totas legerit, notasque habuerit, & si non dum intellectu, iam tamen lectione, dumtaxat eas quę appellantur canonicę, nam cęteras securus legat, fide ueritatis instructus, ne preoccupent inbecillum animum, et periculosis mēdaciis atque fantasmatibus eludentes, preiudicent aliqd sanam intelligentiam. In canonicis autem scripturis ecclesiarum catholicarum quam plurimū authoritatē sequatur, inter quas sane ille sunt, q̄ apostolicas sedes habere, & epistolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in scripturis canonicis, ut eas quę ab omnibus accipiuntur ecclesiis catholicis, preponat eis quas quidam non accipiunt, in eis uero quę non accipiūtur ab omnibus, preponat eas quas plures grauioresque accipiunt, eis q̄s paucioris minorisque authoritatis ecclesię tenēt. Si autem alias inuenerit a pluribus alias a grauioribus haberi, quāquā hoc inuenire nō possit, ęqlis tñ authoritas eas habēdatis puto, totus aūt canō

ſcripturarum in quo iſtam conſiderationem verſandã dicimus. his libris continetur. ut breuiter dicã. ueteris teſtamẽti. xlv. noui autem xxvii. qui ſunt lxxii. Quorũ omnium nomina & ſeriem. & authoritatẽ quia in ſuperiori libro quantum potui deſcripſi non neceſſe credimus iterare.

DE CANONE HEBRAEORVM. QVOMODO APVD EOS TRIPERTITVS EST ORDO DIVINARVM SCRIPTVRARVM. Ca. VII.

n Otandum tamen quod hebręi uetus teſtamentum Heſdra authore iuxta numerum litterarũ ſuarum in xxii. libros accipiunt. diuidẽtes eos in tres ordines. legis ſcilicet. prophętarũ. & agiographorũ. Primus ordo legis in quinq; libris accipiť. q̃rũ primus eſt Breſith. qui eſt Geneſis. Secundus Eleſmot qui eſt Exodus. Tercius Vagecra. qui eſt Leuiticus. Quartus Vagetabanin. qui eſt Numerus. Quintus Eleadabarim. quod eſt Deutronomiũ. Hij ſunt quinq; libri Moyſi. quos hebręi Thorath. latini legẽ appellãt. proprie autẽ lex appellatur. quę per Moyſen data eſt. Secundus ordo prophętarũ. in q̃ continenť libri octo. quorũ primus Ioſuę bennun. qui latine Hieſu naue dicitur. Secũdus Soptim qui eſt Iudicũ. Tercius Samuel qui eſt Regũ primus. Quartus Malachim. qui eſt regũ ſecũdus. Quĩtus Eſaias. Sextus Hieremias. Septimus Ezechiel. Octauus Tariſtra qui diciť duodeci ꝓphętarũ. q libri quia ſibi ꝓ paruitate adiũcti ſunt ꝓ vno accipiunť. Tercius eſt ordo Agiographoꝝ. i. ſc̃tã ſcribentiũ. in q̃ ſunt libri noue. q̃rũ primus Iob. ſcd's Pſalteriũ. qui in quĩq; inciſionibus diuiditur. Tercius Maſioth. quod eſt Prouerbia Salomonis. quartus Cœleth q eſt Eccleſiaſticus. quĩtus Syraſirin q̃d eſt Cãtica cãticorũ. ſextus Daniel. ſeptimus Debreiamin. q̃d eſt uerba dierũ. ideſt Paralipomenõ. octauus Eſdras. nonus eſt Heſter. q ſimul oẽs v. et viii. et ix. fiunt xxii. ſicut ſuperius

sunt comprehensi. Quidam autem Ruth & Cinoth q̃d latine dicit lamentatio Hieremię. Agiographis adiciũt & viginti quattuor uolmina ueteris testamẽti faciunt. iuxta xxiiii. seniores. qui ante conspectum dei assistũt. Isti sunt libri qui apud Hebreos canonicam authoritatem habent. Quartus est apud nos ordo ueteris testamẽti eorum librorum qui in canone hebraico nõ sunt. quorum primus Sapientię liber est. secundus Ecclesiasticus. tercius Tobię. quartus Iudith. quĩtus et sextus Machabeorum. q̃s licet Iudęi inter apocrifa separent. ecclesia tamen Christi. inter diuinos libros honorat & prędicat. In nouo autem testamento duo sunt ordines. primus euãgelicus. in quo sũt Mattheus. Marcus. Lucas. Ioannes. secundus apostolicus in quo sunt epistolę apostolorum Petri. Iacobi. Ioannis. Iudę & Pauli. & liber actus apostolorum. et Apocalipsis. In his om̃ibus libris timentes deum & pietate mansueti quęrunt uoluntatem dei. cuius operis et laboris prima obseruatio est. ut diximus nosse istos libros. & si non dum ad intellectum. legendo tamen uel mandare memorię. uel omnino incognitos nõ habere. Deinde illa quę in eis apte posita sunt. uel pręcepta uiuendi. uel regulę credendi. solentius diligentiusq; inuestiganda sunt. quę tanto quisq; plura inuenit. quanto est intelligentia capatior. In his enim quę aperte in scripturis posita sunt. iueniũtur illa omnia quę cõtinent fidem. mores uiuẽdi. spem scilicet atq; charitatem. cum uero facta quidam familiaritate cum ipsa lingua diuinarum scripturarum. in ea quę obscura sunt aperienda et discutienda pergẽdũ est. ut ad obscuriores locutiones illustrandas. de manifestioribus sumantur exempla. & quędam certarum sententiarum testimonia. dubitationem certis auferãt. in qua re memoria ualet plurimum. quę si defuerit. nõ potest his pręceptis dari.

VNDE SIT QVOD NON INTELLIGVNTVR QVAE SCRIPTA SVNT. Ca. VIII.

Qvabus autem causis nõ intelligunt̃ quę scripta
d sunt. si aut ignotis aut ãbiguis signis obtegũt̃.
Sunt autem signa propria vel trãslata. propria dicuntur. cum his rebus significandis adhibent̃. propt̃ quas sunt instituta. sicut dicimus bouẽ cũ intelligimus pecus. quod omnes nobiscum latinę linguę homines hoc nomine vocãt. translata sunt. cum et ipsę res quas propriis uerbis significamus. ad aliqd aliud significandum usurpãtur. sicut dicimus bouem. et per has duas sillabas intelligimus pecus. quod isto nomie appellari solet euangelistam quem significauit scriptura. interpretante apostolo & dicente. Bouem triturantem non infrenabis. Ad propria autem signa pertinent verba quę prorsus inter homines obtinuerũt principatum significandi. quocumqꝫ animo concipiũtur. si ea quisqꝫ ꝓdere velit. Sed quia uerberato aere statim transeunt. nec diutius manent quam sonant. instituta sunt per literas signa verborum. & ita voces oculis ostenduntur non per seipsas. sed per signa quędã sua. Ista signa ergo non potuerũt communia esse omnibus gentibus. peccato quodam dissensionis humanę. cũ ad se quisqꝫ principatũ rapit. cuius superbię signũ est erecta illa turris in cęlum. vbi homines impij nõ solum animos. sed etiã voces dissonas habere meruerunt. Sed gratia dei misericorditer prouisum est. vt scriptura diuina quę in prĩa illa lingua. qua homines primi locuti sunt primitus cõscripta est. ab ipsa ꝑ uaria interpretũ officia ad noticiã hominũ differret̃. ne humana miseria fame verbi dei deficiens. sine remedio in ęternum periret. seruato tñ ordine. qu em maxime canon inuenit harum scripturarum illis tribus linguis quę in cruce redemptoris & saluatoris nostri dedicatę sunt. hebręa uidelicet. gręca

& latina. ad insinuãdam sanctę trinitatis fidē. in tribus mundi partibus tripertito humano generi principalit̃ commendari. vt ex his vna quęq; gens & natio ꝓprię linguę adminiculo. ītellectum sibi salubrē attraheret. interpretando ac colloquendo sensum eundē canōicū ꝓpriis v̾bis. Sed quia p̄dixius q̄d aut in ignotis signis aut in ambiguis h ęreret intellectus. vt non facile intelligerētur quę scripta sunt. de ambiguis signis post loquemur. nunc de incognitis agimus. Agere enim decreuimus. vt si dominus uellet quęcumq; in prędictis duobus signis necessaria essent ad discendum nobis. distributo ordine modoq; disposito quantū possemus conscriberemus. vnde oportebat vt de ignotis ꝓpriis signis post egeremus. in quibus radix et initiū discēdi consistit. Deinde de ignotis translatis. in quibus subtilitas et utilitas lectionis habetur. postea vero de ambiguis signis propriis atq; translatis. quibus ad purum elicitis. & secundum ueritatem inuentis. firmitas & integritas lectionis generatur.

DE IGNOTIS SIGNIS. Ca. IX.

Gnotorum autem signorum duę formę sunt. i quantum ad verba pertinet. namq; aut ignotū verbum facit hērere lectorem. aut ignota locutio. quę si ex aliis linguis ueniunt. aut querēda sunt ab earum linguarum hominibus aut lingua eadem. si aut ocium est aut ingenium ediscendę. aut pluriū interpretum consulenda collatio. Si autem ipsius linguę nostrę idest latinę aliqua verba locutionesq; ignorāus. legēdi consuetudine audiendiq; innotescunt. Nulla sane sunt magis mādanda mēorię. quā illa uerborū locutionūq; genera q̄ ignoramus. ut cū peritior occurrerit. de eo q̄ri possit. vel talis lectio q̄ uel p̄cedētibus uel cōsequētibus uelocius ostēdat quā vim habeat. quidq; significet q̄d ignoramus. facile adiuuāte memoria possimus

aduertere et discere. Debet autem studere is qui pro= priorum signorum peritus esse vult. idest quãtum ad ad sermones pertinet. ut & certam cognoscat uim uer borum. et propriũ sciat modũ locutionũ. q̃d a gramma ticis & rhetoribus nõ mediocrit discere (q uult) ualet.

DE TRANSLATIS IGNOTIS. Ca. X.

In translatis ꝟo signis si qua forte ignota cogũt herere lector em. partim linguarum noticia partim rerum inuestiganda sunt. aliquid enim ad similitudinem ualet. & procul dubio secretũ quid= dam ĩsinuat. Siloa piscina ubi faciem lauare iussus est cui oculos dominus luto de sputo facto inunxerat. q̃d tamen nomen lingue incognite nisi euangelista inter= pretatus esset. tamẽ magnus intellectus lateret. sic etiã multa que ab authoribus eorundem librorum interp̃ tata non sunt nomina hebrea. nõ est dubitandũ habere non paruam uim atq; adiutoriũ ad soluenda enigmata scripturarum. si quis ea Possit interpretari. Quod non nulli eiusdem lingue periti uiri non sane paruũ benefi cium posteris contulerunt. qui separata de scripturis eadem omnia uerba ĩterpretati sunt. & quid sit Adam quid Eua. quid Abraham. quid Moyses. siue etiã loco rum nomĩa. quid sit Hierusalem uel Syon. uel Iericho uel Libanus. uel Iordanis. & quecũq; alia in illa nobis sunt incognita nomina. quibus apertis & interp̃tatis; multe in scripturis figurate locutiones. cum ignorãus uel animarum uel lapidum uel herbarũ naturas alia= rumue rerum. que plerumq; in scripturis similitudinis alicuius gracia ponuntur. Nam & de serpente quod notum est totum corpus eum pro capite obicere ferię= tibus quantum illustrat sensum illum. quod dominus iubet astutos nos esse sicut serpentes. ut scilicet pro ca pite nr̃o q̃d est Christus. corpus potius persequẽtibus

offeramus, ne fides christiana tãq necetur in nobis, si parcentes corpori negemus deum. Vel illud quod per cauernę angustias coartatus, deposita ueteri tunica, uestes nouas accipere dicitur, quantum concinit ad imitandam ipsam serpentis astutiam, exuendumq; veterem hominem sicut apostolus dicit, ut induamur nouo. & exeundum per angustias dicente dño, intrate per angustam portam. Vt ergo noticia naturę serpẽtis illustrat multas similitudines, quos de hoc animante scriptura dare consueuit, sic ignorantia nonnullorum animalium, quę non minus per similitudines cõmemorat, impedit plurimum intellectorem. sic lapidum, sic herbarum, uel quęq; tenentur radicibus. Nam et Carbunculi noticia quod lucet in tenebris, multa illumĩat, etiam obscura librorum, ubicũq; propter similitudinẽ ponitur. & ignorantia Berilli, uel adamantis, claudit plerumq; intelligentię fores, nec aliã ob causam facile est intelligere, pacem perpetuã significari oliuę ramusculo, quem rediens ad arcam columba pertulit, nisi quia nouimus & olei lenem contactum, non facile alieno humore corrumpi, & arborem ipsam frondere pereniter. Multi autem per ignorantiam ysopi dum nesciũt quam uim habeat, uel ad purgandum pulmonem, uel dicitur ad saxa radicibus penetrãda, cum sit herba breuis atq; humilis, omnino inuenire nõ possunt dictum. Asperges me ysopo & mundabor. Numerorum etiam imperitia, & musicarum rerũ ignorantię, multa faciũt non intelligi, translate ac musice posita in scripturis, de quibus quando de singulis disciplinis disputabimus, apertius edisseremus, de ambiguis nunc dicturi.

DE AMBIGVIS SIGNIS QVOMODO CONSTANT. Ca. XI.

Mbiguitas autem scripturę aut in v̈bis ꝓpriis est, aut in translatis, sed cũ uerba propria faciũt

ambiguam scripturam. primo videndum est. ne male distixerimus aut pronũciauerimus. Cum ergo adhibita intentio incertum esse prouiderit. quomodo distinguendum aut quomodo pronunciandũ sit. consulat regula fidei. quam de scripturarum planioribus locis & ecclesię authoritate percepit. Quod si ambę uel etiã omnes si plures fuerint partes ambiguitatis. secundũ fidem sonuerint. textus ipse sermonis a pręcedentibus & consequentibus partibus. quę ambiguitatem illam in medio posuerunt restat consulendus. ut videamus cui nam sententię de pluribus quę se ostendunt ferat suffragium. eamq; sibi cõtexi patiatur. Iam nũc exẽpla considera. illa hęretica distinctio. In principio erat verbum. & uerbum erat apud deum. & deus erat verbũ. vt alius sit sensus. verbum erat hoc in principio apud deum. non vult uerbum deum cõfiteri. sed hoc regula fidei refellẽdum est. qua nobis de trinitatis ęqualitate pręscribitur. ut dicamus. & deus erat uerbum. Deinde subiungamus. hoc erat in principio apud deũ. Illa uero distinctionis ambiguitas. neutra parte resistit fidei. & ideo textu ipso sermonis diiudicanda est. ubi ait apl's. Et quid eligam ignoro. compellor autem ex duobus concupiscentiam habens dissolui. & cum Christo esse. multo enim magis optimum manere in carne necessarium propter uos. Incertum enim utrum ex duobus concupiscentiã habens. an cõpellor autẽ ex duobus ut illud adiũgat cõcupiscentiã habẽs dissolui. et esse cum Christo. sed qm̃ ita sequit. multo enĩ optimũ. apparet eũ eius optimi dicere se habere cõcupiscentiam. ut cũ ex duabus cõpellat. alterius tñ habeat cõcupiscentiã. alterius necessitatẽ. cõcupiscentiã scilicet esse cũ Christo. necessitatẽ manere in carne. Quę ambiguitas uno consequenti uerbo diiudicat q̃d positũ est enĩ. Quam particulã quia abstulerũt interp̃tes. illa potius sentẽtia

ducti sunt, ut nõ solum compelli ex duobus, sed etiam duorum habere concupiscentiam uideretur. Sic ergo distinguendũ est, & quid eligã ignoro. Cõpellor autẽ ex duobus, quam dictõnẽ sequit. cõcupiscentiã habẽs dissolui & esse cũ Christo, & tanꝗ q̃reret. quare huius rei potius habeat concupiscentiam ? multo enĩ magis optimũ inquit. Cur autẽ e duobus compellit? quia manendi est necessitas, quã ita subiecit. manere in carne necessarium propter uos. Vbi neq; scripto fidei, neq; ipsius sermonis textu, ãbiguitas explicari potest, nihil obest secundũ quãlibet earũ quę ostendunt sententiã distĩguere curet, ueluti est illa ad Corĩthios. Has ergo habentes promissiones charissimi, mundemus ab omĩ coinquinatione carnis, & spiritus, perficientes sanctificationẽ in timore dei. Dubiũ est quippe, vtrũ mũdẽus nos ab omni coinquinatione carnis & spiritus. scd'm illam sententiam, ut sit sancta corpore & spiritu, an mũdemus ab omni coinquinatione carnis, ut alius sit sensus, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. Tales ergo distĩctionũ ambiguitates, in potestate legentis sunt. Quęcũq; autem de ambiguis distinctionibus diximus, eadẽ obseruanda sunt et in ambiguis ꝓnunciatõnibus, quę si lectoris ꝑturbanĩ in curia, aut regulis fidei corrigunĩ, aut p̃cedentis vel cõsequentis cõtexiõe sermonis. Quod si neutrũ horũ adhibetur ad correctionẽ, nihilominus dubię remanebũt, ut q̃libet modo lector ꝓnunciauerit, non sit in culpa. Quali autẽ uoce pronuncieĩ illud quod Nathanael dixit, a Naçareth potest aliquid boni esse, siue affirmantis, ut illud solum ad interrogatõnẽ ꝑtineat quod ait, a Naçareth. siue totũ cũ dubitatione interrogãtis, nõ uideo q̃modo discernaĩ. Vterq; autem sensus fidẽ nõ impedit.

DE AMBIGVIS PROPRIIS. Ca. XII.

Arissime ergo & difficillime inuẽiri potest am⸗
r bíguitas in propriis uerbis.quantum ad libros
diuinarum scripturarum spectat.quam nõ aut
circumstantia ipsa sermonis qua cognoscitur scriptorꝝ
intentio.aut interpretum collatio.aut precedentis lin⸗
gue soluat inspectio.Nam quod scriptum est. Non est
abscondítum os meum quod fecisti in abscondito.non
elucet legenti.utrum correpta littera os pronuntiet an
producta.Si enim corripiat. ab eo quod sũt ossa.si aũt
• producat.ab eo quod sunt ora. intelligitur numerus
singularis.Sed talia lingue precedentis inspectione di⸗
iudicantur.Nam in greco nõ ϛομα. sed οϛεον.positũ est.
Item illud apostoli. Que predico uobis sicut predixi.
quomodo qui talia agunt regnum dei no possidebũt.
Si tantummodo dixisset.que predico uobis. neq̃ sub⸗
iũxisset predixi.dubium esset utrum in eo quod dixit
predico producenda an corripiẽda esset sillaba media.
nec autem manifestum est producendam esse. non enĩ
ait sicut predicaui.sed sicut predixi.Sed quia hec raro
(ut prediximus)uerba inueniuntur. que non facilem
habeant solutionem.ad uerborum trãslatorum ambi⸗
guitates stilum uertamus.que non mediocrem curam
industriamq̃ desiderant.Nam in principio cauendum
est.ne figuratam locutionem ad litteram accipias. Ad
hoc enim pertinet q̃d ait apostolus.littera occidit. spi⸗
ritus autem uiuificat.Nulla mors anime congruẽtius
appellatur.quam cũ id etiam quod in ea bestias ante⸗
cellit.hoc est intelligentia carni subiicitur. sequendo
scilicet solam litteram.translata uerba sicut propria te⸗
net.neq̃ illud quod proprio uerbo significatur. refert
ad aliam significationem. Et ea est miserabilis anime
seruitus.signa pro rebus accipere. & supra creaturam
corpoream.oculum mentis ad hauriendum eternum
lumen leuare non posse.Que tamen seruitus in Iudeo

populo longe a ceterarũ gẽtium more distabat. quandoquidem rebus temporalibus ita subiugati erant, ut vnus eis in omnibus cõmendaretur deus. Gentes autẽ simulacra manufacta deos habebant. & si quando aliqui eorum illa tanq̃ signa interpretari conabantur, ad creaturam colẽdam venerãdãq; referebãt. Sed ab hac vtraq; seruitute veniẽs Christus ueritatis sue luce illuminans, omnes in se credentes veraciter liberauit.

MODVS INVENIENDI VTRVM LOCVTIO PROPRIA SIT AN TRANSLATA. Ca XIIII.

Huic autem obseruatõni qua cauemus figuratã locutionem idest trãslatam quasi propriã seq. adiungenda etiam illa est, ne propriam quasi figuratam uelimus accipere. Demonstrandus est igit̃ proprius modus inueniendę locutionis, ꝓpria ne an figurata sit. & iste omnino modus est, vt quidquid in in sermõe diuino atq; ad morũ honestatẽ, neq; ad fidei veritatẽ ꝓprie referri potest, figuratũ esse cognoscas. Morum honestas ad diligendũ deũ & proximũ. fidei veritas ad cognoscendũ deum et proximnm pertinet. spes autem sua cuiq; est in conscientia propria, quẽadmodũ se sentit ad dilectionẽ dei & ꝓximi cognitionẽq; proficere. Non enim percipit scriptura nisi charitatẽ, nec culpat nisi cupiditatẽ. & eo modo informat mores hominũ. Charitatem uoco motũ animi ad fruendum deo propter ipsum. & se atq; proximum propter deũ. Cupiditatem autem motum animi ad fruendum se & proximo. & quolibet corpore nõ propter deũ. Quod autem agit indomita cupiditas ad corrumpendũ animum & corpus suum flagitium vocatur, quod autem agit ut alteri noceat, facinus dicitur. Et hęc sunt duo genera omnium peccatorum, sed flagitia priora sunt, quę cum exinaniuerint animũ, & ad quandã egestatẽ

perduxerint.in facinora prosilitur. quibus remoueat̃ impedimenta flagitiorũ.ut adiumenta querantur. Itẽ quod agit charitas.quod sibi prosit.utilitas est. quod autẽ agit ut prosit proximo. beneficentia nominatur. Et hęc pręcedit utilitas.quia nemo potest ex eo quod non habet prodesse alteri.Quanto autẽ magis regnũ cupiditatis destruit̃. tãto charitatis augetur. Quidqd ergo asperum & quasi seuum factu dictuq; in sanctis scripturis legitur.ex persona dei uel sanctorũ eius. ad cupiditatis regnum destruẽdũ ualet. Quod si ꝑspicue sonat.non est ad aliud referendũ. quasi figurate dictũ sit.sicuti est illud apostoli. Thesauriçasti tibi inquit irã in die irę et reuelatiõis iusti iudicij dei.qui reddet unicuiq; secundum opera sua.& reliqua.Ergo in locutionibus figuratis regula sit huiusmodi. ut tam diu ꝟset̃ diligentis cõsiderationẽ quod legitur.donec ad regnũ charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam proprie sonat.nulla putetur figurata locutio. Sed pręceptiua locutio est.aut flagitiũ.aut facinus uetans. aut vtilitatem aut beneficentiã iubens.non est figurata. Si aũt flagitiũ aut facinus uidetur iubere. aut utilitatem & beneficẽtiã uetare.figurata est. Nisi mãducaueritis inquit carnem filij hominis.& sanguinẽ eius biberitis. non habebitis uitã in uobis.facinus ul' flagiciũ uidetur iubere.Figurata ergo est. pręcipiens passioni domini esse cõmunicãdum.& suauiter atq; utiliter recolendũ in memoria.quod pro nobis caro eius crucifixa et vulnerata sit. Ait scriptura. Si esurierit inimicus tuus ciba illum.si sitit potũ da illi. Hic nullo dubitãte beneficẽtiã precipit.sed quod sequitur.hoc enim facies carbones ignis congeres super caput eius. maliuolentię facinus putes iuberi. Ne igitur putaueris figurate dictũ. & cũ possit dupliciter interpretari.vno modo ad nocẽdum. altero ad pręstandum.ad beneficentiam te potius cha

ritas reuocet. ut intelligas carbones ignis esse. urētes pœnitētię gemitus. quibus superbia sanatur eius, qui dolet se inimicum fuisse hominis. a quo eius miserię subuenitur. Item cum ait dominus. Qui amat animam suam perdat eam. non utilitatem uetare putandus est. qua debet quisq; conseruare animā suam. sed figurate dictum. perdat animā idest perimat atq; amittat. usum eius quem nūc habet. peruersum scilicet atq; pręposterum. quo inclinatur tēporalibus ut ęterna nō quęrat. Scriptum est. Da misericordiam. & ne suscipias peccatorem. Posterior pars huius sententię uidetur uetare beneficentiam. Intelligas ergo figurate positum. pro peccato peccatorem. ut pctm̄ eius non suscipias.

DE VARIA SIGNIFICATIONE VERBORVM: QVAE CONSTAT IN CONTRARIETATE ET DIVERSITATE. Ca. XIIII.

Ed quomō multis modis res similes apparent. non putemus ita esse scriptum. ut quod in aliq̄ loco res aliqua per similitudinē significauerit. hoc eam semper significare credamus. Nam & in uitu peratione posuit fermentum dominus cum diceret. Cauete a fermento pharisęorum. & in laude. cum diceret. Simile est regnum cęlorum mulieri. quę abscōdit in tribus mensuris farinę. donec totum fermentaret. Huius igitur uarietatis obseruatō duas habet formas. sic enim aliud atq; aliud res quę significatur. ut aut contraria. aut diuersa significens. Contraria scilicet. cum alias in bono. alias in malo res eadem per similitudinē ponitur. sicut hoc est. quod de fermento sup̄ diximus. Tale est etiā. quod leo significat Christū. ubi dicitur. Vicit leo de tribu Iuda. significat & diabolū ubi scriptū est. Aduersarius uř diabolus tāquā leo rugiēs circuit.

querens quem deuoret. Serpens in bono. estote astuti vt serpentes. in malo aūt. serpens Euam seduxit astutia sua. In bono panis. Ego sum panis viuus qui de cęlo descendi. in malo panis. panis occultus libenter editur. Sic & alia plurima. Et hęc quidem quę cōmemoraui. minime dubiā significationem gerunt. quia exempli gratia. nō nisi manifesta cōmemorari debuerunt. Sunt autem. quę incertū est in quam partem accipi debeāt. sicut calix in manu domini vini meri plenus est mixto. incertum est enim vtrū iram domini significet nō vsq; ad nouissimam pœnam. idest usq; ad fecem. an potius gratiam scripturarū a Iudęis ad gentem transeuntem. quia inclinauit ex hoc in hoc. remanentibus apud Iudęos obseruationibus quas carnaliter sapiūt. quia fex eius non est exinanita. Cum vero res eadē non in contraria sed tamē in significatione ponitur aduersa. illud est in exemplo. quod aqua & pplm significat. sicut in Apocalipsi legimus. & spiritumsanctū. vnde est illud. flumina de uentre eius fluēt aquę viuę. & si quid aliud atq; aliud pro locis in quibus ponitur aqua significare intelligitur. Vbi aūt apertius ponūtur. ibi discendum est. quomodo in locis intelligatur obscuris. Neq; enim melius potest intelligi quod dictū est deo. Apprehende arma & scutum. et exsurge in adiutoriū mihi. quā ex loco ubi legitur. Domine ut scuto bone uoluntatis tue coronasti nos.

QVOD NON SIT PERICVLVM VARIVS INtellectus in eisdem scripturę uerbis. si sensus ipse congruat veritati. Ca. XV.

Quando autem ex eisdem scripturę uerbis non vnum aliquid sed duo. vel plura sentiuntur. etiam si latet quid senserit ille qui scripsit. nihil periculi est. si quodlibet eorum congruere ueritati ex aliis locis sanctarum scripturarum doceri potest. id tamen eo conante qui diuina scrutatur eloquia vt ad

volūtatem perueniatur authoris. per quem scripturā illam sanctus operatus est spiritus. siue hoc assequat. siue aliam sententiam de illis uerbis quę fidei rectę nō refragatur exculpat. testimonium habēs a quocumq3 alio loco diuinorum eloquiorum. Ille quippe author in eisdem uerbis quę ītelligere uolumus. & ipsam sententiā forsitā uidit. & certe dei spiritus qui hęc opatus est. etiam ipsam occursuram lectori uel auditori sine dubitatiōe pręuidit. immo ut occurreret. quia ex ipsa veritate subnixa pręuidit. Nā quid in diuinis eloquiis largius & uberius potuit diuinitus prouideri. quam vt eadem uerba pluribus intelligantur modis: q̄s alia non minus diuina contestantia faciant approbari. Vbi autem talis sensus eruitur. cuius incertū certis sanctarum scripturarum testimoniis non possit aperiri. restat vt ratiōe reddita māifestus appareat. etiam si ille cuius verba intelligere querimus. eum forte non sensit. Sed hęc consuetudo periculosa est. Per scripturas enī diuinas ita multo tutius ambulatur. si hoc exhibemus. ut cum aliqua uerbis translatis opaca scrutari uolumus. aut hoc inde exeat. quod non habeat controuersiam. aut si habeat. ex eadē scriptura ubicūq3 eis inuētis atq3 adhibitis testibus terminetur. Sed hęc in pręsenti de signis dicta sufficiant. cęterum qui plenius de his scire desiderat. in libris scti Augustini de doctrīa christiana vnde hęc excerpsimus querat & inueniet. Hinc de his quę in gentilibus doctrinis excercent. & quę liberales dicuntur artes. quid conferant utilitatis si perscrutent his q canōicas scripturas legūt. q̄ntū ualeo explicabo.

DE DVOBVS GENERIBVS DOCTRINArum gentilium. & quę sint illa quę instituerunt homines Ca. XVI.

d Vo sunt genera doctrinarum. quę in gētilibus etiam moribus excercentur. unum earū rerum

quas instituerũt homines. alterũ earum quas animad-
uerterunt iam peractas, aut diuinitus institutas. Illud
quod est secundũ institutiones hominũ. partim super-
stitiosum est. partim nõ est. Superstitiosum est quidqd
institutũ est ab hominibus ad facienda et colẽda idola
pertinens. uel ad colendũ sicut deũ creaturam. uel ptẽ
vllam creaturę. vel ad consultatõnes & pacta quędam
significationũ cum dęmonibus placita atq; fœderata.
qualia sunt molimĩa magicarum artium. quę quidem
cõmemorare potius quã docere assolent poetę ex quo
genere sunt. sed quasi licẽtiore uanitate aruspicum &
augurium libri ad hoc genus pertinẽt. omnes etiã liga
turę atq; remedia. quę medicorũ quoq; disciplina con-
tempnit. siue in pręcatiõibus. siue in quibusdã notis.
quas caracteres uocant. siue in quibusdã rebus suspẽ-
dẽdis atq; inligandis. nõ ꝓpter uim naturę quodãmõ
ad temperationẽ corporũ. sed ad quasdã significatiões
occultas aut manifestas. Neq; illi ab hoc genere pnitio
sę superstitionis segregãdi sunt qui genethliaci ꝓpter
nataliũ dierum considerationes. nũc aũt vulgo mathe
mathici uocantur. Nam & ipsi quãuis ueram stellarũ
positionẽ cum quisq; nascitur consectenẽ. & aliquãdo
etiã peruestigent. tamẽ quod inde conãtur uel actiões
nostras uel actionũ euenta prędicere. nimis errant. &
vendunt imperitis hominibus miserabilem seruitutẽ.
Cõmoda uero & necessaria hominũ cum hominibus
instituta sunt. quęcũq; in habitu et cultu corporis ad
sexus uel honores discernẽdos differẽtia placuit. & in
numerabilia genera significationũ. sine quibus huma
na societas. aut nõ omnino aut minus commode gerit.
quęq; in ponderibus atq; mensuris. & nũmorũ impres
sibus uel ęstimationibus sua cuiq; ciuitati & pplo sunt
ꝓpria. et cętera huiusmodi. q̃ nisi hoĩm ĩstituta essent.
nõ per diuersos pplos uarię essent. nec in ipsis populis

singulis.pro arbitrio suorũ principũ mutarent.sed hęc tota pars humanorũ institutorũ.quę ad usum uitę necessarium proficiũt. nequaq̃ est fugienda christiano. immo etiã quantũ satis est intuenda.memoriaq̃ retinẽda.Ad hanc partẽ etiam pertinẽt litterarũ figurę. quę pro libito hominũ cõstitutę sunt.nec tamẽ om̃ibus gẽtibus cõmũes.sed alias hebręa. alias gręca.alias latina gens habet.& cęterę quędã gentes.similiter ad ꝓprietatẽ linguę.suę litteras sibi scd'm placitũ formauerũt.

QVAE DIVINITVS INSTITVTA INVESTIGAVERVNT. Ca. XVII.

Iam uero illa quę nõ instituẽdo.sed aut trãsacta temporibus aut diuinitus ĩstituta.inuestigãdo homines prodiderunt.ubicũq̃ discant nõ sunt hominum instituta existimanda. quorum sunt alia ad sensus corporis.alia uero ad rationẽ animi pertinẽtia. Sed illa quę ad sensus corporis attingũtur.uel narrata credimus.uel demõstrata sentimus.uel experta conicimus.Quidquid ergo de ordine temporum trãsactorũ ĩdicat ea quę appellatur historia.plurimũ nos adiuuat ad libros sanctos intelligendos.etiam si preter ecclesiã puerili eruditione discatur.Nam et per olimpiadas.& per consulum nomina.multa sępe quęruntur a nobis. Et ignorantia cõsulatus quo natus est dominus & quo passus est. nonnullos coegit errare. ut putarent xlvi. annorum ętate passum esse dñm. quia per tot annos ędificatum templum esse dictũ est a Iudęis.quod imaginem dominici corporis habebat. Sed annorum fere xxx.baptiçatum esse retinemus authoritate euangelica.sed postea quot annos in hac uita egerit.quanquã textu ipso actionum eius animaduerti possis. tamen ne aliunde caligo dubitationis oriat̃.de historia gentiũ collata cum euangelio. liquidius certiusq̃ colligitur.

Tunc enim uidebitur non frustra esse dictũ.quod xlvi. annis templũ ędificatum sit.ut cũ referri iste numerus ad ętatem dñi non potuerit.ad secretior ẽ instructionẽ humani corporis referatᷣ.quod indui propter nos non dedignatus est unicus dei filius per quẽ facta sunt oĩa. Aliud est enĩ facta narrare.aliud docere faciẽda. Historia facta narrat fideliter atqꝫ vtiliter. libri aũt aruspicũ & q̃cqꝫ similes litterę.facienda vel obseruanda intendũt docere.monitoris audacia.non indicis fide. Est etiam narratio similis demonstrationi.qua non preterita. sed pręsentia indicanᷣ.ignaris in quo genere sũt.quę de locorũ situ.naturisqꝫ animaliũ. lignorũ. herbarũ. lapidũ aliorũ ve corporũ scripta sunt.de quo genere superius egimus.eamqꝫ cognitionẽ valere ad enigmata scripturarũ soluenda docuimus. non ut pro qbusdam signis adhibeanᷣ tãquam ad remedia.vel machinamẽta supstitionis alicuius. Siderũ autem cognoscendorũ non narratio sed demonstratio est.quorũ ꝑ pauca scriptura cõmemorat.Habet aũt preter demonstrationẽ p̃sentiũ etiam preteritoꝝ narratiõi simile aliqd. quod a p̃senti positione.motuqꝫ siderũ.& pręterita eorũ vestigia regulariter licet recurrere. Habet etiam futurorũ regulares cõiecturas non suspiciosas.et ociosas.sed ratas et certas.nõ vt ex eis aliquid trahere in nr̃a fata & euẽta temptemus.qualia genetliacorũ deliramenta sunt.sed quantũ ad ipsa pertinet sidera.Nam sicut is qui computat lunam cũ hodie inspexerit quota sit.& ante q̃tlibet annos quota fuerit.& post q̃tlibet annos quota futura sit potest dicere.sic de vnoq̃qꝫ siderũ qui ea perite com putant respondere cõsuerũt. Artiũ enim cęterarũ quibus aliqd fabricaᷣ.vel quid remaneat post operationẽ artificis ab illo effectũ.sicut domus & scamnũ.vel quę ministeriũ q̃ddam exhibẽt operanti deo.sicut medicia & agricultura & gubernatio, harũ ergo cũctaꝝ artiũ

de prẹteritis faciunt experimenta. etiã futura cōiciēda.
Nullus earum artiũ artifex mēbra mouet in opando.
nisi prẹteritorũ memoriam cum futurorũ expectatiōe
contexat. Sed hẹc nō ob aliud cōmemorauimus. nisi
vt nō omnino nesciãus quid scriptura uelit insinuare.
cum de his artibus aliquas figuratas locutiōes inserit.
Restant ea quẹ nō ad corporis sensus. sed ad rationem
animi pertinent. vbi disciplina regnat disputationis &
numeri. Sed disputationis disciplina ad ōmia genera
quẹstionũ q̃ in litteris sanctis sunt penetrãda et dissol=
uēda plurimũ ualet. tantũ ibi cauēda est libido rixãdi.
& puerilis quẹdã ostensio decipiendi aduersariũ. Sed
de hoc plenius dicemus cum dialectica. atq; rhetorica
disputabimus. Iam vero numeri disciplina cuilibet tar=
dissimo clarũ est. quod nō sit ab hominibus instituta.
sed potius indigata & inuenta. Nō eni sicut primã silla=
bam italię. quã breuē pronunciauerunt veteres voluit
Virgilius. & longa facta est. ita quisquã potest efficere
cũ voluerit. ut ter t̃na aut non sint nouē. aut nō possint
efficere quadratã figuram. aut non ad ternariũ nume=
rum tripla sint. ad senariũ sescupla. ad nullũ dupla. qa
intelligibiles numeri semissem nō habent. Siue ergo
in seipsis considerētur. siue ad figuram. aut ad sonorũ
aliorũ vel motionum leges numeri adhibeantur. incō
mutabiles regulas habent. necq; vllomodo ab hoibus
institutas. sed ingeniosorũ sagacitate compertas. Quẹ
tamen omnia quisquis ita dilexerit. ut iactare se inter
imperitos velit. & non potius quẹrere vnde sint vera.
quẹ tantũmodo uera esse persenserit. & vnde quẹdam
non solũ uera. sed etiam incōmutabilia. quẹ incōmuta
bilia esse cōprẹhenderit. ac sic ab specie corporũ vsq;
ad humanam mentē perueniens. cũ & ipsam mutabilē
inuenerit. quod nũc docta nũc indocta sit. constituta ta
men inter cōmutabilem supra se veritatē. & mutabilia

infra se cętera. ad unius dei laudem atq; dilectionem cuncta conuertere. a quo cũcta esse cognoscit. doctus videri potest. esse autem sapiens nullo modo. Hucusq; generaliter atq; permixtim dixi de disciplinis gentiliũ. deinceps seorsum de singulis dicturus.

DE ARTE GRAMMATICA. ET SPECIEBVS EIVS. Ca. XVIII.

P Rima ergo liberalium artium est Grãmatica. secunda Rhetorica. tercia Dialectica. quarta Arithmetrica. quĩta Geometria. sexta Musica. septima Astronomia. Grãmatica enim a litteris nomen accepit. sicut uocabuli illius deriuatus sonus ostendit. diffinitio autẽ eius talis est. Grãmatica est scientia interpretandi poetas atq; historicos. & recte scribẽdi loquẽdiq; ratio. hęc et origo et fundamentum est litterarum liberaliũ. Hanc itaq; scholã dominicã legere cõuenit. quia scientia recte loquendi. & scribendi ratio. in ipsa consistit. Quomõ quis vĩ uocis articulatę seu litterarũ & syllabarum potestatem cognoscit? si nõ prius per eã id didicit? Aut quomõ pedum. accentuũ & positiuarũ discretionem scit? si non per hãc disciplinã eius scẽtiam ante percepit? Aut quomodo partium orationis iura. schematũ decorem. troporũ virtutem. ethimologiarũ rationem. & orthographię rectitudinem nouit? si non grammaticã artem ãte sibi notam fecit? Inculpabiliter enim immo laudabiliter. hanc artem discit quisq; in ea non inanem pugnã uerborum facere diligit. sed rectę locutionis scientię et scribendi peritiã habere appetit. Ipsa est enim omniũ iudex librariorum. quia ubicumq; errorẽ perspexerit reprehẽdit. & ubi bene dicta sunt. suo iudicio comprobabit. Schemata aũt omĩa quotquot secularis disciplinę cõscripsit in sc̃tis libris sępius posita repiunt̃. Ne nõ ttroepis authores nr̃os usos fuisse. & multiplicius atq; copiosius quam possit existimari. vel credere qsqs libros diuinos diligẽt̃ legit iueniet. Istorum

aũt troporũ nõ solũ exẽpla sicut oĩm. sed q̃rũdã etiã no mĩa ĩ diuinis libris legũt. sicut allegoria. ęnigma. parabola. Quorũ oĩm cognitio ꝓpterea scripturarũ ambiguitate dissoluẽdis ẽ necessaria. qa sẽsus ad ꝓprietatẽ ꝟborum si accipiat̃ absurdus est. Quęrendũ est utiq̨ ne forte illo uł illo tropo dictũ sit q̃d nõ intelligĩus. & sic pleraq̨ inuẽta sunt q̃ latebãt. Metricã aũt rationẽ. q̃ per artẽ grãmaticã discit̃. nõ ignobile est scire. qa apud hebręos psalteriũ (ut beatus Hierõymus testat̃) nũc iãbo currit. nũc alchaico ꝑsonat. nũc saphico tumet. nũc semipede ingredit̃. Deutronomiũ uero et Esaię cãticũ nec ñ et salomõ. et Iob. hexãetris et pẽthãetris ꝟsibus. (ut Iosephus et Origenes scribũt) apd̃ suos composita decurrũt. Quãobrẽ nõ est spernẽda hęc quãuis gentilibus cõmunis ratio. sed q̃ntum satis est ꝑdiscẽda. quia vtiq̨ mł̃ti euãgelici uiri insignes libros hac arte cõdide rũt. et deo placere ꝑ id satagerũt. ut fuit Iuuẽcus. Sedu lius. Arator. Alchimus. Clemẽs. Paulinus. et Fortuna tus. et cęteri mł̃ti. Poemata aũt et libros gentiliũ si uelimus ꝓpt̃ florẽ eloq̃ntię legere. typus mulieris captiuę tenẽdus ẽ. q̃ deutronõiũ describit. et dñm ita p̃cepisse cõmemorat. ut si Israhelites eã hẽre uellet uxorẽ. calui cium ei faciat. ungues p̃secet. pilos auferat. et cũ mun da fuerit effecta. tũc trãseat in uictoris ãplexus. Hęc si scd̃m litterã ĩtelligĩus. nõne ridicłosa sunt? Itaq̨ et nos hoc facere solẽus. hocq̨ facere debẽus. qñ poetas gentiles legĩus. qñ ĩ mãus nr̃as libri ueniũt sapiẽtię sclr̃is. si qd in eis utile repimus. ad nr̃m dogma cõuertĩus. si qd ꝟo supfluũ de idolis. de amore. de cura sclr̃iũ rerũ. hęc radãus. his caluiciũ inducãus. hęc in unguiũ more ferro acutissimo defecẽus. Hoc tñ p̃ oĩbus cauere debemus. ne hęc licẽtia nr̃a offendiculũ fiat infirmis. ne pereat q infirmus est in sciẽtia nr̃a frater. propt̃ quem Christus mortuus est. si uiderit ĩ dolio nos recũbẽtes

Hetorica est(sicut magistri tradunt) secularium
r litterarum bene dicendi scientia in ciuilibus que-
stionibus. Sed hec diffinitio licet ad mundanam sapientiam uideatur pertinere, tamen non est extranea ab ecclesiastica disciplina. Quidqd enim orator et predicator diuine legis diserete & decenter profert in docendo, vel quidquid apte et eleganter depmit in dictando, ad huius artis congruit peritiam, nec utique peccare debet arbitrari. qui hanc artem in congrua etate legit, quique eius precepta seruat in dictando, ac pro loquendo sermonem, immo bonum opus facit, qui eam ad hoc pleniter discit: vt ad predicandum verbum dei idoneus sit. Nam cum per artem rhetoricam & uera suadeantur & falsa, quis audeat dicere aduersus mendacium, in defensoribus suis inermem debere consistere ueritatem, vt uidelicet illi qui res falsas suadere conantur, nouerint auditorem vel beniuolum, vel intentum, uel facere docilem prohoemio. isti autem non nouerint. Illi falsa breuiter, aperte, uerisimiliter, & isti vera sic narrent ut audire tedeat, intelligere non pateat, credere postremo non libeat, illi fallacibus argumentis veritatem obpugnent, asserant falsitatem. isti nec uera defendere, nec falsa ualeant refutare, illi animos audientium in errorem mouentes, impellentesque dicendo terreant, contristent. exilarent. exhortentur ardenter, isti pro veritate lenti frigidi dormitent. quis ita desipiat. ut hoc sapiatur? Cum ergo sit in medio posita facultas eloquij, que ad psuadenda seu praua seu recta valeat plurimum, cur non bonorum studio comparatur, ut militet veritati, si eam mali ad obtinendas puersas vanasque causas in usus iniquitatis et erroris usurpantur? Sed quecumque sunt de hac re obseruationes atque precepta, quibus cum accedit in pluribus verbis ornamentisque uerborum, quia exercitationis lingue solertissima consuetudo sit illa, que facundia

vel eloquẽtia nomĩatur. hęcq̃ reposito ad hoc cõgruo tẽporis spatio. apta & cõueniente ętate discenda sunt. eis qui hoc celerit̃ possunt. Nam et ipsos romanę principes eloquentię non piguit dicere. quod hanc artem nisi qui cito possit perdiscere. nũquam omnino possit. Sed nos nõ ea tanti pendimus. ut eis discẽdis. iam maturas. uel etiã graues hominũ ętates uelimus impẽdi. Satis est ut adolescentulorum ista sit cura. nec ipsorum omniũ quos utilitatis ecclesiasticę cupius erudiri. sed eorũ quos nondũ magis urgens. & huic rei sine dubio p̃ponẽda necessitas occupauit. qm̃ si acutũ & feruẽs absit ingenium. facilius adheret eloquẽtia legentibus & audientibus eloquentes. quã eloquentię pręcepta sectantibus. Nec desint ecclesiasticę litterę etiã preter canonẽ in authoritatis arce salubriter collocatę. quas legendo homo capiat. & si id non agat. sed tantũmodo rebus quę ibi dicũtur intentus sit etiã eloquio quo dicũtur. dũ in his uersatur inbuitur accedẽte uel maxĩe exercitatiõe siue scribẽdi. siue dictandi. postremo etiã dicendi. quę secũdum pietatis ac fidei regulam sentit. Sed hęc de rethorica nũc dicta sufficiant. cũ reseruãus paulo post iura eiusdem in dicẽdi genere planius demonstranda.

DE DIALECTICA. Ca. XX.

Dialectica est disciplina rationalis querendi diffiniendi & differendi. etiã uera & a falsis discernendi potens. Hęc ergo disciplina disciplinarũ est. hęc docet docere. hęc docet discere. in hac se ipsa ratio demonstrat atq̃ aperit. quę sit. quid uelit. quid uideat. Scit scire sola. & scientes facere non solũ vult. sed etiã potest. In hac rationãtes cognoscius quid sumus. & unde sumus. per hanc intelligimus quid sit faciens bonum. & quid factum bonum. quid creator. & quid creatura. per hanc inuestigamus ueritatem, & depre-

hendimus falsitatē.per hanc argumentamur. & inue-
nimus quid sit consequens, quid non consequens. &
quid repugnans in rerum natura. quid uerum, quid
verisimile. & quid penitus falsum in disputationibus.
In hac enim disciplina vnamquāq; rem quęrimus saga
citer. & diffinimus ueraciter. & differimus; prudēter.
Quap̄pt́ oportet clericos hāc artē nobilissimam scire.
eiusq; iura in assiduis meditatiōibus habere. ut subtilit̃
hęreticorū uersutiam hac possint dinoscere. eorumq;
dicta venefica tis syllogismorū cōclusiōibus cōfutare.
Sunt enim multa quę appellantur sophismata. falsę cō
clusiones rationum. & plerumq; ita ueras imitātes. ut
non solum tardos. sed ingeniosos etiam minus diligēt
attentos decipiant. Proposuit enim quidam dicens ei
cum quo loquebatur. Quod ego sum. tu nō es. At ille
consen sit. Verum enim erat ex parte. vel eo ipso quod
iste insidiosus. ille simplex erat. Tum iste addidit. Ego
autem homo sum. Hoc quoq; cū ab illo accepisset. con
clusit dicens. Tu igitur non es homo. Quod genus ca-
ptiosarum conclusionum scriptura quantum existimo
detestat̃. illo loco ubi dictū est. qui sophistice loquitur
odibilis est. quāquā etiā sermo nō captiosus. sed tamē
habundātius quā grauitatē decet uerborū ornamēta
consectans. sophisticus dicat̃. Sūt etiā uerę cōnexiōes
ratiocinationis. falsas habētes sentētias. quę cōsequūt̃
errorē illius cū quo agitur. Quę tamen ad hoc inferūt̃
a bono & docto homine. ut his erubescens. ille cuius
errorē sequitur. eundē relinquat errorē. qui si in eodē
manere uoluerit. necesse est ut etiam illa quę damnat.
tenere cogat̃. Nō enim uera inferebat apl's cū diceret.
neq; Christus resurrexit. & illa alia. ināis est fides nr̄a.
inanis est et p̄dicatio nr̄a. Quę oīno falsa sunt. quia &
Christus resurrexit. & non erat inanis prędicatio eorꝝ
qui hoc crediderāt. At quia falsum est quod sequitur.

necesse est ut falsum sit quod precedit. Precedit eni nõ esse resurrectionẽ mortuorũ. quod dicebãt illi. quorũ errorẽ destruere uolebat apl's. Porro illã sentẽtiã precedentẽ qua dicebãt nõ esse resurrectionẽ mortuorũ. necessario sequit'. neq Christus resurrexit. Hoc autẽ q̃d sequit' falsum est. Christus eni resurrexit. falsum est ergo quod precedit. precedit aũt nõ esse resurrectionẽ mortuorũ. Est igit' resurrectio mortuorũ. Quod totũ breuit' ita dicitur. Si nõ est resurrectio mortuorũ. neq Christus resurrexit. Christus autẽ resurrexit. est igit' resurrectio mortuorũ. Cũ ergo sint uere cõnexiones. nõ solũ uerarũ. sed etiã falsarũ sententiarũ. facile est ueritatem cõnexionũ etiã in scholis illis discere. que p̃ter ecclesiã sunt. sententiarũ autẽ ueritates in sanctis libris ecclesiasticis inuestigãde sunt. Ipsa tamen ueritas cõnexionũ nõ instituta. sed animaduersa est ab hominibus et notata. ut eã possint uel discere ul' docere. Nam est in rerũ ratione perpetua et diuinitus instituta. que a deo authore sunt facta. Sed quia de logica iam diximus. de mathematica consequenter dicemus.

DE MATHEMATICA. Ca. XXI.

m Athematica est quã latine possumus dicere doctrinalẽ scientiã. que abstractã cõsiderat quãtitatẽ. Abstracta eni quãtitas dicit'. quã itellectu a materia seperãtes uel ab aliis accidẽtibus. ut est par. impar. uel ab aliis huiuscemodi qne i sola raciocinatõe tractãus. Hec diuidit' i arithmeticã. musicã. geõetriã. astronomiã. de q̃bus singl'is scd'm ordinẽ differemus.

DE ARITHMETICA. Ca. XXII.

a Rithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum seipsam. Est enim disciplina numerorũ. Greci enim numerum αριθμον. Arithmon uocãt. quẽ scriptores litterarũ seculariũ int' disciplinas mathematicas ideo primã esse uoluerũt. qm̃ ipsa

vt sit. nulla alia indicat disciplina. Musica autē & Geometrica. et Astronōia que sequūt. ut sint atq; subsistāt. istius egent auxilio. Scire autem debemus Iosephum Hebreorum doctissimum in primo libro ātiquitatum. titulo nono dicere. Arithmetricam & Astronomiam. Abraham primum Aegiptiis tradidisse. vnde semina suscipientes. ut sunt hoīes acerrimi ingenij excoluisse sibi reliquas latius disciplinas. Quas merito sancti patres nostri legendas studiosissimis persuadent. quoniā ex magna parte per eas a carnalibus rebus appetitus abstrahitur. & faciūt desiderare: que prestāte domino solo possimus corde respicere. Vnde ratio nūeri contempnēda nō est. que in multis sctārū scripturarū locis quā magni existianda sit. lucet diligēt intuētibus. Nec frustra in laudibus dei dictū est. oīa in mēsura et nūero & pōdere disposuisti. Ita uero suis q̄sq; nūerus ꝓprietatibus terminat̄. ut nullus eorum par esse cuiq; alteri possit. Ergo et dispares int̄ se atq; diuersi sūt. et singuli qq; diuersi sunt. et singuli qq; finiti sunt. et oēs infiniti sunt. Nec audebūt isti cōtēpnere nūeros. et eos ad sciētiā dei nō ꝑtinere. apd' q̄s Plato dm̄ magna authoritate cōmendat mūdū nūeris fabricantē. Et apud nos ꝓphā de dō dicit. Qui ꝓfert nūerose sclm̄. Et saluator in euāgelio. Capilli inqt vrī oēs nūerati sūt. Quāuis enī se oblectēt aspectui. q̄si corpusculoꝝ q̄dā simulachra. cū senarij nūeri cōpositio vl' ordo vl' partitio cogitat̄. tamen validior et ꝑpotentior desuꝑ rō. nō eis ānuit interius q̄ vim nūeri continet. ꝑ quē circuitū fidelit̄ dicit. id q̄d dicit̄. vnū in nūeris. in nll'as ꝑtes diuidi posse. nulla aūt corpa nisi ī ꝑtes innūerabiles diuidi. et facilius celū & t̄ram trāsire. q̄ scd'm senariū nūerū fabricata sunt. quā effici posse ut senarius nūerus nō suis ꝑtibus cōpleat̄. Quāobrē nō possumus dicere propterea senariū nūerum esse ꝑfectum. q̄d sex diebus ꝑfecit deus omīa opa

sua.sed propterea deũ sex diebus perfecisse opera sua: quia senarius numerus perfectus est.Itaq; etiam si ista nõ essent.pfectus ille esset.nisi aũt ille perfectus esset. ista secundũ eum perfecta nõ essent.Numerorum etiã imperitia multa facit nõ intelligi translate ac mystice posita in scripturis.Ingeniũ qppe ut ita dixeri. ingeniũ nõ potest nisi nouerit quid sibi uelit.quo & Moyses & Esaias.et ipse dñs xl.diebus ieiunauerũt. cuius actiõis figuratus quidã sine huius numeri cognitione et cõsideratõne nõ soluitur.Habet enim denarium quater. tanq; cognitiõem oĩm rerum intextã tẽporibus. Quaternario namq; numero & diurna et annua curricula peragũtur.diurna matutinis. meridianis. uespertinis. nocturnisq; horarũ spaciis.Annua vernis. ęstiuis. autũnalibus.hiemalibusq; mensibus. A temporũ autem delectatione dũ in temporibus viuimus.propter ęternitatem in qua viuere uolumus abstinẽdũ et ieiunãdũ est.quamuis temporũ cursibus ipsa insinuetur nobis doctrina.contẽpnendorũ temporum.et appetẽdorum ęternorũ.Porro aũt denarius numerus. creatoris atq; creaturę significat sciẽtiã. nam trinitas creatoris est. septenarius autẽ numerus creaturã indicat.ppter uitã & corpus.Nam in illa tria sunt.vnde etiam toto corde. tota anima.tota mente diligendus est deus.in corpore autẽ manifestissima quattuor apparent.quibus cõstãt elementa.Hoc ergo denario dum temporaliter nobis insinuatur.idest quater ducatur. caste et incontinẽter a temporũ delectatione uiuere. hoc est quadraginta diebus ieiunare.hoc est lex cuius psona est in Moyse. hoc est prophętia.cuius personã gerit Helias.hoc ipse dominus monet.qui tanq; testimoniũ habens a lege et prophętis.medius inter illos in mõte tribus discipulis videntibus atq; stupentibus claruit. Deĩde ita quęrit. quomodo quinquagenarius de quadragẽario nũero

existat. qui nō mediocriter in nostra religiōe sacratus est propter pentecosten. et quomō ter ductus propter tria tempora ante legē. sub lege. sub gratia. uel ꝑpter nomē patris. et filij. et spiritussancti. adiuncta eminentius ipa trinitate ad purgatissimę ecclesię mysteriū refe ratur. perueniatq; ad centū uel tres pisces. quos retia post resurrectionē dñi in dexterā partē missa cęperūt. Ita multis aliis atq; aliis numerorū formis. quędā ꝑpt similitudinē in sanctis libris secreta ponunt. quę ꝑpter numerorū imperitiā legentibus clausa sunt. Qua ꝑpt necesse est eis qui uolūt ad sacrę scripturę notíciā peruenire. ut hanc artē intēte discāt. et cū didicerit mysticos nūeros. in diuinis libris facilius hinc intelligant.

DE GEOMETRICA. Ca. XXIII.

n Vnc ad Geometriā ueniamus. quę est descriptio contēplatiua formarū. documentum etiā vsuale philosophorū. quod ut pręconiis celeberrimis referant Iouē suum in operibus ꝑpriis geometriare testant. Quod nescio utrū laudibus an uituperationibus applicet. qñ quod illi pungūt in puluere coloreo. Iouē facere mentiūtur in cęlo. Quod si uero creatori et oīpotenti deo salubriter applicet. potest ex sententię forsitā cōuenire ueritate. geometriat enim si fas est dicere. sancta diuinitas. qñ creaturę suę quā usq; hodie facit. existere diuersas spēs. formulasq; cōcedit. quādo cursus stellarū potentia uenerāda distribuit. & statutis lineis fecit currere quę mouentur. certaq; sede quę sunt fixa cōstituit. Quidquid enim bene disponitur atq; componitur. potest disciplinę huius qualitatibus applicari. Geometria latine dicitur terrę dimensio. sicq; diffinit. Geometria est disciplīa magnitudinis immobilis. et formarum. quod per diuersas formas

ipsius disciplinę. ut nonnulli dicunt primum ęgiptiis dominis propriis fertur esse partitus. Cuius disciplinę magistri mensores ante dicebantur. sed Varro peritissimus latinorũ huius nominis causam sic extitisse commemorat dicens. prius quidem hoĩes per dimẽsiones terrarum terminis positis uagantibus populis pacis vtilia prestitisse. deinde totius anni circulũ menstruali numero fuisse partitos. vnde et ipsi menses quod annũ metiãtur edicti sunt. Verũ postquam ita reperta sunt. prouocati studiosi ad illa inuisibilia cognoscenda ceperunt querere quanto spacio a terra luna. a luna sol ipse distaret. & usq; ad uerticem cęli quanta se mẽsura distenderet. quod peritissimos geometras assecutos cõmemorat. Tunc & dimensionem uniuersę terrę probabili refert ratione collectam. ideoq; factum. ut disciplina ipsa geometrice nomen acciperet. quod per scl'a longa custodit. Hęc igitur disciplina in tabernaculi templiq; ędificatione seruata est. ubi linealis mensurę. vnius & circuli ac sperę atq; hemisperion. quadrãgulę quoq; formę. & cęterarum figurarum dispositio habita est. quorum omnium noticia ad spiritalẽ intellectũ non parum adiuuat tractatorem.

DE MVSICA. Ca. XXIIII.

m Vsica est disciplina quę de numeris loquitur. qui ad aliquid sunt. idest his qui inueniuntur in sonis. ut duplum. triplum. quadruplum. & his similia quę dicũtur adaliquid. Hęc ergo disciplina tam nobilis est. tamq; utilis. ut qui ea caruerit. ecclesiasticum officium congrue implere non possit. Quidqd enim in lectionibus decẽter pronũciatur. ac quidquid de psalmis suauiter in ecclesia modulatur. huius disciplinę scientia ita temperatur.

& non solum per hanc legimus & psalmis in ecclesia: immo omne seruitiū dei rite implemus. Musica ergo disciplina per omnes actus uitę nostrę hac ratione diffunditur. primū si creatoris mādata faciamus. & puris mentibus statutis ab eo regulis seruiamus. Quidquid enim loquimur vel intrinsecus uenarū pulsibus commouemur . ꝑ musicos rithmos harmonię uirtutibus probatur esse sociatū. Musica quippe scientia est bene modulandi. Quod si nos bona conuersatōne tractāus. tali disciplinę probamur semper esse sociati. quādo vero iniquitates gerimus. musicā nō habemus. Cęlū quoq; & terra uel omnia quę in eis superna dispēsatione peragūtur. nō sunt nisi musica disciplina. cum Pithagoras hunc mundum per musicam conditum. & per eam gubernari posse testatur. Hęc & in ipsa q̄q; religione christiana ualde permixta est. ac ide fit. ut nō pauca etiam claudat atq; obtegat nonnullarū rerum musicarū ignorantia. Nam & de psalterij & citharę differentia. q̄dam non inconcinne aliquas rerum figuras aperuit. et decē cordarum psalterium nō importune inter doctos q̄rit. vtrum habeat aliquā musicę legem. quę ad tantū neruorum numerum cogat. an uero si non habet. eo ipso magis sacrate accipiendus sit. Ipse numerus vel ꝓpter decalogū legis. De quo item numero si quęratur. non nisi ad creatorem creaturamq; referendus est. vel ꝓpt̄ expositū ip̄m denariū. Et ille numerus ędificatōis templi qui commemoratur in euangelio. xl. scilicet. & vi. annorum. nescio quid musicum sonat. & relatus ad fabricam dominici corporis propter quam templi mētio facta est. cogit nonnullos hęreticos cōfiteri filium dei. non falso sed uero. & humano corpore indutum. Itaq; & numerum & musicā plerisq; locis in sanctis scripturis honorabiliter posita inuenimus. Nō enim audiēdi sunt errores gentilium superstitionū. qui nouē musas

& Iouis & memoriȩ filias esse finxerunt. Refellit eos Varro, quo nescio utrum apud eos quisquam talium rerum doctior uel curiosior esse possit. Dicit enim ciuitatem nescio quam (non enim nomen recolo) locasse apud tres artifices terna simulachra musarum, quod in templo Apollinis donum poneret, ut quisquis artificum pulchriora formasset, ab illo potissimum electa emeret, ita contigisse vt opera sua illi quoqꝫ artifices ȩque pulchre explicarent, & placuisse ciuitati omnes nouem, atqꝫ omnes esse emptas, ut in Apollinis tēplo dedicarentur, quibus postea dicit Hesiodum poetam imposuisse uocabula. Hic ergo iupitē nouē musas genuit, sed tres fabri ternas creauerunt. Tres autem non propter ea illa ciuitas locauerat, quidā in somnis eas uiderat, aut tot se cuiusquam illorum oculis demonstrauerant, sed quia facile erat animaduertere omnem sonum quȩ materies cantilenarum est, triformem esse natura. Aut enim uoce editur, sicuti eorum est qui faucibus siue organo canunt, aut flatu, sicut tubarum & tibiarū, aut pulsu, sicut in cytharis, & timpanis, & quibuslibet aliis, quȩ percutiēdo canora sunt. Sed siue se ita habeat quod Varro retulit, siue non ita, nos tamen non debemus (propter superstitionem profanorum) musicam fugere, si quid inde utile ad intelligendas sanctas scripturas rapere potuerimus, nec ad illorū theatricas nugas cōuerti, si aliquid de cytharis & de organis (quod ad spiritalia capienda ualeat) disputemus. Neqꝫ entm & litteras discere non debuimus, quia eorꝫ deum dicunt esse Mercuriū, aut quia iusticiȩ uirtutiqꝫ templa dedicarunt, & quȩ corde gestanda sunt, in lapidibus adorare maluerunt, propterea nobis iusticia uirtusqꝫ fugiēda est. Immo uero quisquis bonus uerusqꝫ christianus est, deum sui esse intelligat ubicumqꝫ inuenerit ueritatem.

Stronomia ergo super est, quę (vt quidā dixit) dignum est religiosis argumētum, magnumq́ curiosis tormentum. Hanc ergo si casta ac moderata mēte perquirimus, sensus quoq́ nostros (ut & veteres dicunt) magna claritate perfundit. Quale est enī ad cęlos anīo subire, totamq́ illam machinā supnā indagabili ratione discutere, & inspectiua mētis sublimitate ex aliq̄ parte colligere, q͛ tantę magnitudinis arcana uelauerunt? Nam mundus ipse (ut quidā dicūt) sphęrica fertur rotūditate collectus, vt diuersas rerum formas ambitus sui circuitōne cōcluderet. Vnde librū Seneca consentanea philosophis disputatione formauit, cui titulus est, de forma mundi. Astronomia itaq́ dicitur (vnde nobis sermo) astrorum lex, quia nesciunt vllo modo aliter quam a suo creatore disposita sunt, vl' consistere, vel moueri, nisi forte quando aliquo miraculo facto diuinitatis arbitrio commutātur, sicuti Hiesu naue soli in gabaon ut staret legitur imperasse, & tēporibus Eçechię regis retrorsum decem gradibus reuersum fuisse, & in passione domini tribus horis Sol tenebrosus effectus est, & his similia. Ideo enim miracula dicuntur, quoniā contra consuetudinem rerum admiranda contingunt. Feruntur enim (sicut dicunt astronomi) quę cęlo fixa sunt, mouentur vero planetę idest erraticę quę cursus suos certa tamen diffinitione conficiunt. Astronomia est itaq́ (sicut iam dictū est) disciplina quę cursus cęlestium siderum & figuras contemplatur, omnes et habitudines stellarum circa se & circa terrā indagabili ratione percurrit. Inter astronomiam autem & astrologiam aliqd differt, licet ad vnā disciplinam ambę pertineant. Nam astronomia cęli cōnersionem, ortus, obitus, motusq́ siderum continet, vl'

ex qua causa ita vocentur. astrologia uero partim naturalis, partim superstitiosa est. Naturalis, dum exeqt Solis lunęq; cursus vel stellarum certas temporũ questiones. Superstitiosa vero est illa quam mathematici sequuntur qui stellis augurãtur, quiq; etiam duodecĩ cęli signa per singula animę uel corporis mẽbra disponũt, siderumq; cursus natiuitatis hominum & mẽores prędicare conantur. Hanc quidem partem astrologię quę naturali inquisitione exequitur Solis lunęq; cursus atq; stellarum, & certas temporum distinctiões caute rimatur, oportet a clero domini solerti medicamine disci, vt per certas regularũ coniecturas, et ratas ac ueras argumentorum ęstimationes, non solũ pręterita annorum curricula ueraciter inuestiget, sed & de futuris nouerit fideliter rationari temporibus, utq; paschalis festi exordia, et certa loca omnium solennitatũ atq; celebrationum sibi sciant intimare obseruanda, & populo dei rite ualeat indicare celebranda.

DE PHILOSOPHORVM LIBRIS. Ca. XXVI.

e Cce de septẽ liberalibus artibus philisophorũ, ad quam vtilitatem discẽdę sint catholicis, satis (ut reor) supius diximus. illud adhuc adiicius quod philosophi ipsi qui uocantur, si qua forte uera et fidei nostrę accommodata in dispensationibus suis seu scriptis dixerunt, maxime platonici nõ solũ formidãda non sunt, sed ab eis etiam tanquam iniustis possessoribus in usum nostrum vendicãda. Sicut enim Aegiptij in tantum idola habebant, & onera grauia quę ppl's Isrl' detestaret et fugeret, sed etiã uasa atq; ornamenta

de auro & argento. & ueste. quę ille populus exiēs de Aegipto. sibi tanquam ad usum meliorem clāculo vendicauit. non authoritate propria. sed pręcepto & mandato. ipsis Aegiptiis nescienter cōmodātibus ea qbus ut bene utebantur. sic doctrinę omnes gentilium non solum simulata & superstitiosa figmenta. grauesq; sarcinas superuacanei laboris habent. quę unusquisq; nostrum duce Christo societatem gentiliū exiens. debet abhominari atq; deuitare. Sed etiam liberales disciplinę. de quibus paulo ante egimus. usui ueritatis aptiores. & quędam morum pręcepta utilissima continent. de quibus ipso uno colendo nonnulla uera inueniunt apud eos. quod eorum tanquam aurum & argentum quod non ipsi instituerunt. sed de quibusdā quasi metallis diuinę prouidentię. quę ubiq; infusa est eruerūt. & quo peruerse atq; iniuriose ad obsequia dęmonum abutuntur. cum ab eorum misera societate sese animo separat. debet ab eis auferre christiāus. ad usum iustū pręedicandi euangelij. uestem quoq; illorum idest hominum quidem instituta. sed tamē accomodata hūanę societati. quibus in hac uita carere non possumus. accipere atq; habere licuerit in usum conuertenda christianum. Nam quid aliud fecerunt boni multi fideles nři? Nonne quanto auro & argento et veste suffarcinati exierūt de Aegipto. Ciprianus & doctor suauissimus. & martyr beatissimus. quanto Lactantius. quāto Victorinus. optatus Hilarius. quanto innumerabiles grāmatici? Quod prior ipse fidelissimus dei famulus Moyses fecerat. de quo scriptum est. quod eruditus fuerit omni sapientia Aegiptiorum. Quibus omnibus uiris superstitiosa gentium consuetudo. & maxime illis tēporibus cum Christi recutiens iugum christianos persequebatur. disciplinas quas utiles habebat nunquam cōmodaret. si eas in usum colēdi vnius dei quo uanus

idolorum cultus exſcinderetur cõuerſas ſuſpicaretur. Sed dederunt aurum et argentũ. et ueſtem ſuã exeũte de Aegipto populo dei. neſcientes quemadmodũ illa quę dabant in Chriſti obſequium redderent. Illud enĩ in exodo factum ſine dubio figuratum eſt. ut hoc prę-ſignaret. quia ſine prę iudicio alterius aut paris aut melioris intelligentię dixerim. ſed hoc modo inſtructus diuinarum ſcripturarum ſtudioſus. cum ad eas ſcrutã das accedere ceperit. illud apoſtolicum cogitare nõ ceſſet. ſcientia inflat. charitas ędificat. Ita enim ſentit quamuis de Aegipto diues exeat. tamen niſi paſcha egerit. ſaluum ſe eſſe non poſſe. Paſcha autẽ noſtrum immolatus eſt Chriſtus. nihilq; magis immolatio chri-ſtianos docet. quam illud quod ipſe clamat. tanquã ad eos quos in Aegipto ſub Pharaõe iubet laborare. Venite ad me q laboratis et onerati eſtis. et ego uos rfitiã. Tollite iugum meũ ſuper uos et diſcite quia mitis ſum & humilis corde. & inuenietis requiem animabus ve-ſtris. Iugum enim ſuaue eſt. et onus meũ leue eſt.

DE ACQVISITIONE ET EXERCITIO VIRTVTVM. Ca. XXVII.

i Nterea quippe dum intenta meditatione ſci ẽtiam ſpiritualem optat adipiſci. neceſſe eſt vt iugi exercitio uirtutum ſibi quęret opulẽtiam. ne dum in uno diues eſſe cupit. et alterius opes q̃rere negligit. verę opulentię fructus ꝑdat. ac non ſolum ipſi eueniat. quia quęſitarum rerum utilitatem non habeat. immo pœnas iniuſtus poſſeſſor pro eis domĩo ſoluat. Ait enim ipſa ueritas ſeruis. Qui ſcit

voluntatē domini sui & non facit, uapulabit in multis. qui autem nescit & non facit, uapulabit paucis. Quid ergo proderunt hominum ingentes diuitias congregare. & earum usum minime habere. cum multo melior sit ille qui paupertate sua contentus est & letabitur de labore suo, ei qui totam uitam suam diuitias habēs in egestate consumit. Salomone attestante qui ait, melior est pauper & sufficiēs sibi, quam gloriosus et indigens pane. Sancta rusticitas solum sibi prodest. & quā tūm ędificat ex uitę merito, tantum nocet si nō et ualet contradicentibus resistere. Sed ex duobus imperfectis magis eligo sanctam rusticitatem, quam eloquentiam peccatricem, quia sapientia dicit, Melior est paup ambulans in simplicitate sua, quam diues prauis itineribus, qui autem custodit legem, filius sapiens est. Oportet quidem eum qui sapientię studet, uirtuti studere, vt id quod sapienter intelligit in mente, utiliter exerceat in opere, & quodcumq; boni uerbis aliis facere pręcipit, suis operibus faciendum esse prius doceat. vt faciens & docens mandata dei, maior uocetur in regno cęlorum, nō minimus si docuerit & soluerit actione unum de mādatis dei minimis. Omnis enim inquit saluator qui uenit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, similis est homini ędificāti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamenta supra petram. Inundatione autem facta, illisum est fulmen domui illi, & nō potuit eam mouere, fundata enim erat supra petram. Qui autem audit & non facit, similis est homini ędificanti domum suam supra arenam sine fundamento; in qua illisus est fluuius, & cōtinuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna. Debet autem unusquisq; catholicus uniuersis uirtutibus ęqualiter operam dare, ut & intus & foris nobiliter ornatus, ęterni regis cō uiuio dignus existat, & quadriga spiritali uectus ad

ęternam patriam conscendat. Debet autem prudentię intendere, vt prudēter prouideat, veraciter intelligat, intellectaq memoriter retineat. Debet iusticię ut religiosus, pius, humilisq fiat, vt gratiam & vindicationē, obseruantiam & ueritatem cōseruet, pactumq & par iudicatum & legem custodiat. Debet fortitudini studium impendere, vt magnificentiam, & fidentiam, pacientiam, & perseuerantiam habeat. Debet temperantię, vt continens, clemeus, & moderatus fiat, & super hęc omīa ut pacis & charitatis fidus executor existat, quę scilicet est vinculum perfectionis. His autem speciebus virtutum perfecte adornatus, & sapientię lumine illustratus homo dei, rite & congrue seruitium potest agere, atq oratoris officium digne potest in ecclesia implere, quem antiqua diffinitio affirmat uirum bonum & dicendi peritum esse debere. Si ergo hęc diffinitio in oratoribus gentilium obseruabatur, multo magis in oratoribus Christi obseruari conuenit, quorum non solum sermo, immo etiam tota vita doctrina virtutum debet esse. Sed quia de modo inueniendi ea quę intelligenda sunt in scripturis multa iam diximus, adiuuante domino de proferendo ea quę iutellecta sunt pauca dicemus, ut hoc nouissimo libro totum hoc opus claudamus.

QVID DEBEAT DOCTOR CATHOLICVS IN DICENDO AGERE. Ca. XXVIII.

d Ebet igitur diuinarum scripturarum tractator & doctor, defensor rectę fidei ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere, atq in hoc opere sermones conciliare (auersos, remissos erigere.

nesciētibus q̃d agere. quid expectare debeāt. intimare. ubi aut beniuolos. intentos. dociles. aut inuenerūt aut ipse fecerunt. cętera peragenda sunt sicut postulat causa. Si docendi sunt qui audiunt. narratione faciendum est. si tamen indigeat ut res de qua agitur innotescat. vt autem quę dubia sunt. certa fiant. documentis adhibitis rationandum est. Qui uero audiunt. monendi sunt potius quam docendi. vt in eo quod iam sciunt agendo non torpeant. & rebus quas ueras esse fatent̃. assensum accommodent. Maioribus dicendi uiribus opus est. ubi obsecrationes & increpationes. concitationes & exercitationes. & quęcumq; alia ualent ad commouendos animos sunt necessaria. Et hęc quidem cuncta quę dixi. omnes fere homines in his quæ loquendo agunt. facere non quiescunt. sed cū alij faciant obtunse. deformiter. frigide. alij acute. ornate. uehementer illum ad hoc opus unde agimus oportet accedere iam qui potest disputare vel dicere sapienter. etiā si non potest eloquenter. ut prosit audientibus etiam sapienter. si minus quam prodesset eloquenter posset dicere. Qui uero affluit insipienti eloquentia. tanto magis cauendus est. quanto magis ab eo in his quę au dire inutile est delectatur auditor. & eum quem disser te dicere audit. etiam uere dicere existimat. Hæc autē scientia nec illos fugit qui artem Rhetoricam docendam putauerunt. Fassi sunt enim sapientiam sine eloquentia parum prodesse ciuitatibus. eloquentiam uero sine sapientia nimium obesse plerumq;. prodesse nunquam. Sapienter autem dicit homo tanto magis vel minus. quanto in scripturis sanctis maius minusue proficit. non dico in eis multum legendis memorięq; mandandis. sed bene intelligendis. & diligēter earum sensibus indagādis. Sūt enī q eas legūt ut teneāt. negle gūt ne ītelligāt. qbus lōge sine dubio p̄ferēdi sunt qui

verba eorum minus tenent. & cor eorũ sui cordis oc'lis vident. sed utrisq; qui & cum uolet eas dicit. & sicut oportet intelligit. Huic ergo qui sapient debet dicere: etiam quod non potest eloquenter uerba scripturarũ tenere maxime necessarium est. Quanto enim se pauperiorem cernit in suis. tantum in istis oportet eum ditiorem. ut q̄d dixerit suis uerbis. prębeat & illis. Porro qui non solum sapienter. uerum etiam eloquẽter vult dicere. quo profecto plus proderit. si utrũq; potuerit. ad legendos uel audiendos. & exercitatione imitãdos eloquenter eum multo magis quam magistris artis rhetoricę vacare pręcipio. si tunc hij qui legunt & audiuntur. non solum eloquenter. sed etiã sapient dixisse uel dicere ueraci prędicatione laudantur. Qui enim eloquenter dicunt suauiter. qui sapienter salubriter audiũtur. Sunt ergo ecclesiastici uiri qui diuina eloqa non solum sapienter. sed & eloquenter tractauerunt. quibus legendis magis non sufficit tẽpus. quã de esse ipsi studentibus & uacantibus possunt.

QVOD AVTHORES CANONICORVM LIBRORVM ET SAPIENTES ET ELOQVENTES FVERVNT. Ca. XXIX.

Hic aliquis forsitã quęrit. vtrum authores nostri (quorum scripta diuinitus inspirata) canonem nobis saluberrima authoritate fecerunt. sapientes tãtummodo. an eloquentes nuncupandi sint? quę quidem quęstio apud meipsum. & apud eos qui mecũ quod dico sentiunt. facillime soluitur. Videri potest. & audeo dicere. omnes qui recte intelligunt. quod illi loquũtur simul intelligere. nõ eos aliter loqui debuisse. Sicut autem est quędam eloquẽtia quę magis etatem iuuenilem docet. est quę senilem. nec iam dicenda eloquentia si personę nõ congruat eloquentis. Vbi uero nõ eos intelligo. minus q̄dẽ apparet mihi eorũ eloquẽ

tia, sed eā nō dubito esse talem, qualis est ubi intelligo. Sic quippe illi locuti sunt vt posteriores qui eos recte intelligerent & exponerent, alteram gratiam disparē quidem, uerum tamen subsequentem in dei ecclesia reperirent. Non ergo expositores eorum ita loqui debent, tanquam seipsos exponendos simili authoritate proponant, sed in omnibus sermonibus suis primitus ac maxime ut intelligantᷣ, elaborent ea quantū possunt perspicuitate dicendi, vt aut multum tardus sit qui nō intelligit, aut in rerum (quas explicare atq̧ ostendere volumus) difficultate ac subtilitate non in nostra locutione sit causa, quo minus tardiusue q̄ dicimus possint intelligi. Sunt enim quędam quę aut non intelligūtur aut vix intelliguntur, quamuis planissime dicentis versentur eloquio. quę in populi audientiam vel raro si aliquid urget, uel nunquā omnino mittenda sunt.

QVOD FACILI LOCVTIONE VTI IN VVLGVS DEBEAT. Ca. XXX.

q Vamuis in bonis doctoribus tanta docendi cura sit, uel esse debeat, ut verbum quod nimis obscurum sit vel ambiguum, latinum esse non possit, vulgi autem more sic dicatur, vt ambiguitas obscuritasq̧ vitetur, non sic dicatur ut a doctis, sed potius vt ab indoctis dici solet. Quid enim prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis, cum intelligunt propter quos ut intelligāt loquimur? Qui ergo docet, uitabit uerba omnia quę non docent, & si pro eis aliqua quę intelligantur integra potest dicere, id magis eliget. si autem non potest, siue quia nō sunt, siue quia in pręsentia non occurrunt, vtetur etiā verbis minus integris, dum tamen res ipsa doceatᷣ atq̧ discatur integre, & hoc quidem non solum in collocu-

tionibus siue fiant cum alquo vno. siue cum pluribus: verum etiam multo magis in populis quando sermo promittitur. vt intelligamur instandum est. Qui in collocutionibus est. cuiq interrogandũ potestas. ubi aũt omnes tacent ut audiatur vnus. & in eum inteta ora conuertũt. ibi ut reqrat vnusquisq quę nõ ĩtellexerit: nec moris est nec decoris. ac per hoc debet maxime tacenti subuenire cura dicentis. Solet autem motu suo significare vtrum intellexerit cognoscendi auida multitudo. quę donec significet uersandum est quod agit multimoda uarietate dicendi. quę in potestate nõ habent qui pręparata & ad uerbum memoriter retenta pronunciãt. Mox autem ut intellectum esse cõsisterit. aut sermo sumendus est. aut in alia transeũdum. Sicut enim gratus est qui agnoscenda enubilat. sic onerosus qui cognita inculcat.

DE OPTIMO MODO DICENDI. ET QVID OPORTEAT PRAEDICATOREM IN DICENDO OBSERVARE. Ca. XXXI.

e St autem optimus modus dicẽdi. qui fit ut qui audit uerum audiat. & quę audit intelligat. bonorumq ingeniorum insignis est indoles. in verbis verum amare. non verba. Quid enim prodest clauis aurea. si aperire quę uolumus non potest. aut quid obest lignea. si hoc potest. quãdo nihil quęrimus nisi vt pateat quod clausum est? Dixit ergo quidã eloquens. & verum dixit. ita debere eloquẽtem loqui vt doceat. vt delectet. vt flectet. Deinde addidit. Docere necessitatis est. delectare suauitatis. & flectere victorię. Horum trium quod primo loco positum est. hoc est dicẽdi necessitas. in rebus est cõstituta qs dicimus.

reliquā duo in modo quod dicimus. Prorsus hęc sit in docendo eloquentia. non ut libeat quod horrebat. aut vt fiat quod pigeat. sed ut appareat q̄d latebat. Quod si etiam delectare vult eum cui dicit aut flectere. non quocumq; modo hoc dixerit. sed interest quomodo dicat ut faciat. Sicut est autem ut teneatur ad audiēdū delectandus auditor. ita flectendus ut moueatur ad agendum. & sicut delectatur si suauiter loqueris. ita flectetur si amet quod polliceris. timeat quod miaris. oderit quod arguis. quod commendas amplectit̄. q̄d dolendum exaggeras doleat. cum quid lętandū prędicas gaudeat. misereatur eorum. quos miserādos ante oculos dicendo constituis. fugiat eos quos cauendos terrendo pręponis. & quidquid aliud grandi eloquentia fieri potest. ad commouendos animos auditorum. non quid agendum sit ut sciant. sed quod agant. quę agendum esse iam sciunt. Oportet ergo eloquentem ecclesiasticum quando suadet aliquid quod agendum est. nō solum docere ut instruat. & delectare ut ueniat. verum etiam flectere ut uincat.

DE TRIPLICI GENERE LOCVTIONIS: QVOD ROMANI DOCTOR ELOQVII ITA DISTINXIT. Ca. XXXII.

a D hęc enim tria idest ut doceat. delectet. ut flectat. etiam illa tria uidentur pertinere uoluisse idem ipse Romāi author eloquij. cum totidem dicit. Is erit igit̄ eloquens. qui poterit parua summisse. modica temperate. magna granditer dicere. tanquam si adderet illa etiam tria. & sic explicaret unā eādemq; sentenciam dicens. Is erit ergo eloquens. qui ut doceat poterit parua summisse. vt delectet modica tēperate. vt flectat magna dicere granditer. Hęc autem tria ille ab eo dicta sunt in causis forensibus posset ostendere.

non autem hic, hoc est in ecclesiasticis questionibus in quibus huius quem volumus informare sermo uersat. In illis enim ea parua dicuntur, vbi de rebus pecuniaris iudicandum est. ea magna. ubi de salute ac capite omnium. ea vero vbi nihil iudicandum est nihilq; agit vt agat siue discernat. sed tantummodo vt delectetur auditor inter vtrumq;. quorũ media & ob hoc modica hoc est moderata dixerit. modicis enim modis nomen posuit. nam modica pro paruis abusiue non proprie dicimus. in istis autem nostris quando quidem omnia maximeq; de loco superiore dicimus. populis sad hominum salutem. nec temporariam. sed eternã referre debemus. vbi etiã cauendus est eternus interitus. oĩa sunt magna que dicimus. vsq; adeo ut nec de ipsis pecuniariis rebus vel acquirendis vel amittendis parua videri debeant. que doctor ecclesiasticus dicit. Siue sit illa magna siue parua pecunia. Neq; enim parua est iusticia. quam profecto & paruo pecunia custodire debemus. dicente domino. Qui in minimo fidelis est. & in magno fidelis est. Quod ergo minimum est. minimum est. sed in minimo fidelem esse magnum est.

QVANDO SVMMISSO GENERE. ET QVANDO TEMPERATO. QVANDOque grandi vtendum sit. Ca. XXXIII.

a T tamen cum doctor iste debeat rerum dictor esse magnarum. non semper eas debet grãdit dicere. sed summisse cum aliquid docetur. temperate. cum aliquid vituperatur siue laudatur. cũ uero aliquid agendum est. & ad eos loquimur qui hoc agere debent. nec tamen volunt. tunc ea que magna sunt dicenda sunt granditer. & ad flectendos animos congruenter. & aliquando de vna eademq; re magna & summisse dicitur si docetur. & tẽperate si predicatur.

& grãditer si auersus inde animus ut conuertatᷣ impellitur. Quid enim deo ipso maius est? Nunquid ideo dicitᷣ aut qui docet unitatẽ trinitatis. debet nisi summissa disputatione agere. vt res ad dinoscendum difficilis quantum datur possit intelligi? Nũquid hic ornamẽta & nõ documenta quęruntur? Nũquid vt aliquid agat est flectendus vel auditor. & nõ ut discat potius instruendus? Porro cum laudatur deus siue de ipso. siue de operibus suis. quãta facies pulchre ac splẽdide dictionis suboritur ei qui potest quantũ potest laudare. quẽ nemo conuenienter laudat. nemo q̃modocũq; laudat. At si non colatur aut cum illo vel etiam pro illo colanᷣ idola siue dęmonia. siue quęcumq; creatura quantum hoc in malũ sit. atq; ut ab hoc malo auertanᷣ homines. debet vtiq; granditer dici.

EXEMPLA IN APOSTOLO. DE PRAEDICTIS GENERIBVS TRIBVS. Ca. XXXIIII.

s Vmmissę dictionis exemplum est apud apl̃m Paulum. (vt planius aliquid cõmemorem) ubi ait ad Galathas. Dicite mihi sub lege nolentes esse. legem non legistis. Scriptum est enĩ quõ Abrahã duos filios habuit. vnum de ãcilla. & vnum de libera. sed qui de ancilla secundum carnem natus est. qui aũt de libera per repromissionem. quę sunt per allegoriã dicta. hęc enim sunt duo testamẽta. & cętera. Item ubi rationatur. et dicit. Fratres secundum hominem dico. tamen hominis confirmatum est testamentum. nemo

irritum facit aut superordinat. Abrahę dictę sunt pro-
missiones et semini eius. non dicit & seminibus quasi
in multis. sed tanquã in vno. & semini tuo qui est Chri
stus. Hoc autem dico testamentum cõfirmatum a deo
post quadringentos. & triginta annos facta est lex. nõ
infirmat ad euacuandas promissiones. Si enim ex lege
hereditas. iam non ex promissione. Abrahę autem per
repromissionem donauit deus. Et quia occurrere po-
terat audientis cogitationi. vt quid ergo lex data est.
si ex illa non est hereditas. ipse sibi hoc obiecit atq; ait.
velut interrogans. Quid ergo lex? Deinde respondit.
Transgressionis gratia posita est. donec veniret semẽ.
cui promissum est. disposita per angelos in manu me-
diatoris. & cętera. Pertinet ergo ad docendi curã non
solum aperire clausa. & nodos soluere quęstionũ. sed
etiam dum hoc agitur aliis quęstionibus quę fortassis
inciderint. ne id quod dicimus improbetur per illas
aut refellatur occurrere. si tamen ipsa eorũ solutio pa-
riter occurrerit. ne moueamus quod auferre non pos-
sumus. Fit autem vt cum incidẽtes quęstioni alię quę-
stiones & alię rursus incidentibus incidentes pertra-
ctantur atque soluuntur. in eam longitudinem ratio-
cinationis extendatur intentio. vt nisi memoria plùri
mum valeat atque vigeat. ad caput vnde agebatur.
disputator redire non possit. Valde autem bonum est.
vt quidquid contradici potest. si occurrerit refutetur.
ne ibi occurrat vbi non est qui respondeat. aut presenti
quidem sed tacenti occurrat. & minus sanatus absce-
dat. In illis autem apostolicis verbis dictio est tempe-
rata. seniorem ne increpaueris. sed obsecra ut patrem
(iuniores ut fratres. anus vt matres.

adulescentulas ut sorores. & in illis. Obsecro autē vos fratres per misericordiam dei. vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam. sanctam. deo placentē. & totus fere ipsius exhortationis locus temperatum habet locutionis genus. vbi illa pulchriora sunt. vbi propria propriis tanquam debita reddita decenter excurrunt. sicuti est. Habentes dona diuersa secundum gratiam quę data est nobis. siue prophętiam secundum regulā fidei. siue ministerium in ministrando. siue qui docet in doctrina. siue qui exhortatur in exhortatione. qui tribuit in simplicitate. qui pręest in sollicitudie. qui miseretū in hilaritate. & cętera. Et aliquanto post. Reddite inquit omnibus debita. cui tributum tributū. cui vectigal vectigal. cui timorem timorē. cui honorē honorē. Quę membratim fusa clauduntur etiam ipso circuitu. quem duo mēbra contexunt. nemini quidquā debeatis. nisi vt inuicem diligatis. Grandi autem dicendi genus hoc maxime distat ab isto genere tēperato. quod non tantum verborum ornatibus ceptum est. quā violentum est animi affectibus. Nam capit etiam illa ornamenta pene omnia. sed ea si non habuerit. nō requirit. Fertur enim impetu suo. & elocutionis pulchritudinē si occurrerit. ui rerum rapit. non cura decoris assumit. Satis est enim ei propter quod agitur. vt verba cōgruentia non oris eligantur industria. sed pectoris sequāt ardorem. Nam si aurato gemmatoq; ferro vir fortis armetur. intētissimus pugnę. agit quidem illis armis q̄d agit. nō quia p̄ciosa. sed quia arma sunt. Ait apostolus. vt pro euangelico ministerio patiēter mala huius temporis cum solatio donorū dei omnia tolerent. Magna res est. & grandiē agitur. nec desunt ornamēta dicēdi. Ecce nunc inquit tempus acceptabile. ecce nunc dies salutis. nullam in quoquam dantes offensionem. vt nō reprehendatur ministerium nostrum. sed in omnibus

commendantes nosmetipsos ut dei ministros in multā patiētia. in tribulationibus. in necessitatibus. & cętera quę persequi longum est. Itemq; ad Romanos ait. vt persecutiones huius mūdi charitate uincant̃ spe certa in adiutorio dei. Ait autē et grāditer et ornate. Scimus quō diligentibus deum omnia cooperantur in bonum his qui secundum propositū vocati sunt sancti. quoniā quos ante pręsciuit & prędestinauit conformes fieri imaginis filij sui. vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. & reliqua quę in eodem capitulo sequuntur.

QVOMODO DEBEANT INTER SE HAEC TRIA GENERA PERMISCERI. Ca. XXXV.

i Nterest enim quod genus cui generi interponat̃ vel adhibeatur certis & necessariis locis. Nam quando prolixa est in vno genere. minus detinet auditorem. cum vero fit in aliud ab alio transitus. etiam si longius erat decētius procedit oratio. In grādi ergo genere semp̱ aut pene semper tēperata decet esse pricipia. & in potestate est eloquētis ut dicāt̃ nōnulla. nonnulla etiam quę possent granditer dici. vt ea quę dicuntur granditer. ex illorum fiant cōparatione grādiora. & eorum tanquam vmbris luminosiora reddāt̃. In quocumq; autem genere aliqua quęstionum vincla soluenda sunt. acumine opus est quod sibi summissum genus proprie vendicat. ac per hoc eo genere vtendū est. & aliis duobus generibus quādo eis ista incidunt. sicut est laudandum aliquid uel vituperandū. vbi nec damnatio cuiusquam. nec liberatio nec ad actionem quamlibet assensio requiritur. In quocūq; alio genere occurrit. genus adhibendum & interponendū est temperatum. In grandi ergo genere inueniunt locos suos duo cętera. & summisso similit̃. Sicut dixi. q̄stio cuius nodus soluendus est incurrat. vel quando nulla quę ornari possent. ideo nō ornantur. vt quibusdam q̄rum

thoris ornamentorum prębeant eminētiorem locum. Summiſſum genus dicendi ſilentes docet. & tempera tum genus delectatione ſua acclamationes audientiū excitat. grande autem genus plerumq; pondere ſuo voces premit. ſed lachrymas exprimit. & hoc vnde niſi quia ueritas ſic demonſtrata. ſic defenſa. ſic inuicta delectat. Iſte ergo doctor noſter & dictor magnopere cu rare debet. ut non ſolum intelligentur. uerum etiam libenter & obedienter audiatur. idq; uerbis agat. ut veritas pateat. veritas placeat. ueritas moueat. quoniam nec ipſa quę pręcepti finis & plenitudo legis eſt. charitas ullomodo recte eſſe poteſt. ſi ea quę diligūtur non uera ſed falſa ſunt. Sicut autem cuius eſt pulchrū corpus. & deformis eſt animus. magis eſt dolendus. quam ſi deforme haberet corpus. ita qui eloquenter ea quę falſa ſunt dicunt. magis miſeranda ſunt. quam ſi talia deformiter dicerent.

QVID SIT SAPIENTER ET ELOQVENTER DICERE. ET QVOD ALIENVM NON DICAT QVI AB ALIO PROLATA BENE VIVENDO PRAEDICAT. Ca. XXXVI.

q Vid ergo eſt non ſolum eloquēter. uerū etiam ſapiēter dicere. niſi uerba in ſummiſſo genere ſufficientia. in temperato ſplendentia. in grādi vehementia. ueris tamen rebus quibus audiri oporte at adhibere. Sed qui vtrumq; non poteſt. dicat ſapienter. quod non dicat eloquenter. potius quam dicat elo quenter. quod dicit inſipienter. Si autem nec hoc qui dem poteſt ita cōuerſetur. ut non ſolum ſibi pręmi um comparet. ſed et prębeat aliis exemplū. & ſit eius quaſi copia dicendi. forma viuendi. Sunt ſane quidam qui bene pronuntiare poſſunt. quid autem pronuntiēt

cogitare non possunt. quod si ab aliis sumant eloquẽt sapienterq; conscriptum memorięq; commendẽt. atq; ad populum proferant. si eam personam gerunt. non improprie faciunt etiam. Sic enim quod profecto utile est multi prędicatores ueritatis fiunt. nec multi magistri. si unius rei mgr̄i. idip̄m dicãt oẽs. & sint in eis scismata. nec deterrendi sũt isti uoce Hierẽię ꝓphętę. per quẽ deus arguit eos q furantur uerba eius. unusq́sq; a proximo suo. Qui enim furantur. alienum rapiunt. verbum autem dei non est alienum ab eis qui obtemperant ei. potiusq; dicit ille aliena. qui cum dicit bene. viuit male. Quicumq; enim bona dicit. eius uidentur excogitari ingenio. sed ab eius moribus aliena sunt. Eos itaq; dixit deus furari uerba sua. qui boni uolunt uideri. loquendo quę dei sunt. cum mali sunt. faciẽdo quę sua sunt. Cum uero boni fideles bonis fidelibus hanc operam accommodant. utriq; sua dicunt. quod & deus ipsorum est cuius sunt illa quę dicuntur. & ea sua faciunt. quę non ipsi componere non potuerũt. qui secundum illa composite uiuunt.

DE DISCRETIONE DOGMATVM IVXTA QVALITATEM AVDITORVM. Ca. XXXVII.

h Oc quoq; nosse conuenit unumquemq; catholicum doctorem quomodo sibi conciliet sui sermonis authorem. ut dum sciat per supradictã rationem modos locutionum & species. bene dispensando fructus inueniat suę prędicationis & laudes. Cũ enim oratio in se exhibet perfectionem. necesse est ut perpendat auditorum qualitatem. quia ut reuerendę memorię Gregorius Naçançenus edocuit. non una eademq; cunctis exhortatio congruit. quia nec cũctos

par morum qualitas astringit. Sępe namq; alios offendunt quę aliis prosunt. quia plerumq; herbę quę hęc animalia nutriunt. alia occidunt. & lenis sibilus equos mitigat. catulos instigat. & medicamentum qđ hunc morbum imminuit. alteri vires iniungit. & panis qui vitam fortiũ roborat. paruulorum necat. Pro qualitate ergo audientium formari debet sermo doctorũ. ut per singula singulis congruat. & a communis ędificatõnis arte nunquam recedat. Quid enim sunt intentę mẽtes auditorum. nisi (vt ita dixerim) quędam in cythara tensiones stratę chordarum? Quas artifex tãgendo vt nõ sibimetipsis dissimile canticum faciant. dissimiliter pulsat. & idcirco chordę consonam modulationẽ reddũt. quia vno quidem plectro. sed non vno impulsu feriũt. Vnde & doctor quisq; vt in vna cunctos virtute charitatis ędificet. examinata doctrina non vna eadem exhortatione corda audientium tangere debet.

Aliter namq; admonendi sunt uiri. aliter fœminę. qa illis secundum sexum suum grauia. istis vero iniungẽda sunt leuiora. vt illos magna exerceant. istos uero leuia demulcendo conuertãt. Aliter iuuenes. atq; aliter senes. quia illos plerumq; seueritas commonitionis ad perfectum dirigit. istos uero ad meliora opera deprecatio blanda componit. Aliter inopes. atq; aliter locupletes. illis namq; conferre consolationis solatiũ cõtra tribulationem. istis uero inferre metum contra elationem debemus. Plerumq; tamen habitum personarum permutat qualitas morum. ut sit diues humilis. paup elatus. vnde mox prędicantis lingua cum audiẽtis debet uita opponi. ut tãto districtius in paupere elationẽ feriat. quãto eum nec illata paupertas inclinat. & tãto lenius humilitatem diuitum mulceat. quanto eos nec habundantia quę subleuat exaltat. Aliter admonendi

ſunt lȩti.atq; aliter triſtes.Lȩtis uidelicet inferēda ſunt triſtia.quȩ ſequuntur ex ſupplicio.triſtibus uero infe= renda ſunt lȩta.quȩ ꝑmittunt̃ ex regno.Aliter ſubditi atq; aliter prȩlati.illos ne ſubiectio conterat.iſtos ne lo cus ſuperior extollat.illi ne minus impleāt quȩ iubet̃. iſti ne plus iuſto iubeāt quam compleant̃.Aliter ſerui atq; domini.ſerui quidem ut ſemper humilitatem con dicionis aſpiciāt.domini uero ut naturȩ ſuȩ quȩ q̃liter ſunt cum ſeruis conditi. memoriam non amittant.Iſti admonendi ſunt.ut ſciant ſe ſeruos eſſe dominorū.illi admonendi ſunt ut cognoſcant ſe cōſeruos eſſe ſeruo= rum.Aliter admonendi ſunt ſapiētes huius ſȩculi.atq; aliter hebetes.Sapiētes qnippe admonendi ſunt.ut nō amittant ſcire quȩ ſciunt.ebetes quoq; ut appetāt ſcire quȩ neſciunt.illi ut ſtultam ſapientiam deſerant. & ſa= pientiam dei non ſtultam diſcant.iſti uero ut ab ea quȩ putatur ſtulticia.ad ueram ſapientiā uicinius currant. Aliter impudētes admonēdi ſunt.atq; aliter uerecūdi. illos namq; ab impudiciciȩ uicio non niſi increpatio du ra compeſcit.iſtos autem plerumq; ad melius exhor= tatio modeſta componit. illi ſe delinquere niſi etiam a pluribus increpentur.iſtis plerumq; ad conuerſionem ſufficit.quia eis doctor mala ſua ſaltim leniter ad mēo riā reducit.Aliter admonendi ſunt proterui.atq; aliter puſillanimes.Illi enim dū ualde de ſe prȩſumūt. expro brādo cȩteros dedignant̃.iſti aūt dū nimis infirmitatis ſuȩ ſunt conſcij.plerūq; in deſperationē cadunt. Aliter admonendi ſunt impacientes.atq; alit̃ pacientes. Dicē dum nāq; eſt impaciētibus.quia dū frenare ſpm̄ negli gunt.per multa etiā quȩ nō appetunt in iniquitatū ab= rupta rapiuntur.quia uidelicet mentē impellit furor. quo nō trahit deſideriū & agit cōmota uelut neſciens. vnde poſt doleat ſciens.Dicendū itaq; eſt patientibus. vt ſtudeant diligere quod ſibi neceſſe eſt tolerare.ne ſi

pacientiam dilectio non sequitur in deteriorem culpā odij virtus ostensa uertatur. aliter admonendi beniuoli. atq aliter inuidi. admonendi namq sunt beniuoli vt sic alienis bonis gaudeant. quatenus habere propria concupiscant. sic proximorum facta diligendo laudēt. vt ea etiam imitando multiplicent. quia nihil mercedis sibi agunt. si ea quę diligunt inquantum possunt non imitant̄. Admonendi sunt inuidi. ut perpendant quātę cęcitatis & ifœlicitatis sunt. q alieno profectu deficiūt. aliena exultatione contabescunt. qui melioratione ꝓxi mi deteriores sunt. Aliter admonendi sunt simplices. atq aliter impuri. laudandi sunt simplices. ut studeant nunquam falsa dicere. sed admonendi sunt. nt nouerīt nonnunquam vera reticere. vt simplicitatis bono prudentiam adiungant. quatenus sic securitatē de simplicitace possideant. vt circumspectionem prudentię non amittant. At contra admonēdi sunt puri. vt quā grauis sit culpa quam sustinēt. duplicitatis laborem agnoscāt. Dum enim deprehendi metuūt. semper improbas defensienos querunt. Aliter admonendi sunt incolomes atq aliter ęgri. Admonendi sunt incolomes. ne oportunitatem salutis in perpetuū promerende despiciant. ne placere deo sę cum possint noluerint. cum voluerint sero non possint. At contra admonendi sunt ęgri. vt & se filios dei sentiant. quoniam illos disciplinę flagella castigant. nisi enim correctis hereditatem dare disponeret. erudire eos per molestias non curaret. Aliter admonendi sunt qui flagella metuūt. & propterea innocenter viuunt. Atq aliter qui sic in iniquitate durauerunt. vt neq per flagella corrigantur. Dicendum namq est his qui propterea bona faciunt. quia tormentorum mala metuunt. quia nullam spiritus libertatem tenent. Nam nisi pœnam non metuerent. culpam procul dubio perpetrarent. Vnde luce clarius constat. qa

coram deo innocentia amittitur. ante cuius oculos a desiderio peccatur. atq; iniquus ab iniquitatibus nec per flagella compescitur. tanto acriore inuectione feriendi sunt. quanto maiore insensibilitate durauerũt. Aliter admonendi sunt nimis taciti. aliter multiloquio vacantes. Insinuari namq; nimis tacitis debet. quia dũ quędam vicia incaute fugiunt. oculte deterioribus implicentur. Nam sępe linguam quia immoderatius frenant. in corde grauius multiloquium tolerent. At contra admonendi sunt multiloquio vacantes. vt vigilanť inspiciant a quanto rectitudinis depereunt. dum per multiplicia verba dilabuntur. Aliter admonendi sunt pigri. atq; aliter pręcipites. Illi namq; suadendi sunt. ne ad augenda bona.

QVAE VIRTVTVM SPECIES CONTRARIAE SINT SINGVLIS SPECIEBVS VICIORVM.

Ca. XXXVIII.

h Aec igitur tanto cõgruentius vnusquisque prędicator valet exprimere. quãto ueratius species uirtutum & econtra uiciorum nouit discernere. ut cum singula singulis nouit opponere cuiq; vulneri aptum possit medicamentum inuenire. Sunt ergo in virtutibus quędam species. quę quodammodo ex aliis speciebus quasi ex arboribus rami procedunt. quę quia ab vna virtutum radice generantur. in vno eiusdem radicis stipite frondes pulcherrimi gestantur. Sunt & econtrario in viciis quędã virulenta germina. de quibus omnis illa multitudo pestifera nequiciarum generatur. & sicut in uirtutibus aliæ ex aliis procedunt quasi ex genitricibus proles (præciosę. sic & in istis quædam

quasi negssime soboles ex spurcissimis matribus pro-
deunt. Sed quia cum uirtutibus uiciorũ diuturna sunt
bella utriusq; malicię qui sunt duces. quiq; eorum sint
comites. specialiter quantum possumus exponamus.
ita tamen vt quę uirtus. cum quo uicio proprie pugnã
gerat pariter ostendamus. Nec enim aliter possumus
ignita uiciorum iacula deuitare. nisi sciamus oportũa
virtutum tegmina illis opponere. ut ex ipsis defensi.
proteruum illum exercitũ simul cũ eius ducibus Chri
sto super nos regnante possimus superare. Temptãtia
quippe uicia quę inuisibili contra nos prelio regnanti
super se superbię militant. alia more ducum pręeunt.
alia more exercitus subsequũtur. Nec enim culpę oẽs
pari accessu cor occupant. sed dum maiores & paucę
neglectam mentem pręueniunt. minores innumerę ad
illam se cateruatĩ fundũt. Ipsa namq; uiciorum regina
superbia. cum deuictum cor plene ceperit. mox illud
septem principalibus uiciis quasi quibusdam suis du-
cibus deuastandum trahit. quos uidelicet duces exer-
citus sequitur. quia ex eis proculdubio importunę ui-
ciorum multitudines oriuntur. Radix quippe cuncti
mali superbia est. de qua scriptura attestante dicitur.
Inicium peccati superbia est. Primę autẽ eius soboles
septem nimirum principalia uicia. de hac uirulenta ra-
dice proferuntur. scilicet inanis gloria. inuidia. ira. tri-
sticia. auaricia. uentris ingluuies. luxuria. Nam quia
his septem uiciis superbię nos captos doluit. idcirco
redemptor noster ad spiritale liberatiõis prelĩũ. spiritu
septiformis gracię plenus uenit. sed habent contra nos
hęc singula exercitum suũ. Nam de inani gloria. inobe
dientia. iactantia. hypocrisis. contentiones. pertinatię.
discordię. & nouitatum pręsumptiones oriuntur. De
inuidia odium. susurratio. detractatio. exultatio in ad-
uersis proximi. afflictio autẽ in proximis nascitur. De

ira rixa. & tumor mētis cōtumelię. clamor indignatio. blaſphemię ꝓferunt̄. De triſticia. malicia. rancor. puſillanimitas. deſperatio. torpor. circa p̄cepta. uagatio mentis. erga illicita naſcit̄. De auaricia. ꝓditio. fraus. fallatia. piuria. inquietudo. uiolentię. & contra miſericordiā obduratiōes cordis oriūt̄. De uentris ingluuię. inepta lętitia. ſcurrilitas. immundicia. multiloquium. ebetudo ſenſus. circa intelligentiam propagatur. De luxuria. cecitas mentis. inconſideratio. inconſtantia. pręcipitatio. amor ſui. odium dei. affectus ſęculi pręſentis. horror autē uel deſperatio futuri generat̄. Sed enumeratis ſeptem ſuperbię ſordibus quę uiciorum exercitum contra nos ducunt. uideamus quę ſint uirtutum duces. & agmina exercitus quę humilitatis au thor Chriſtus nobis pręſtat ad pugnandum contra uici orum cohortes. & opponāus ſingulis ducibus viciorꝝ duces contrarios virtutum. exercitibuſq; exercitus. Duci igitur inani glorię contra ſtatuēda eſt dux humilitas. quę maxime generat in homine deſpectionē ſui. & contemptum caducarum rerum comitibuſq; eius comites cōtrarij ideſt inobediētię. obedientia. iactantię humilis profeſſio. ypocriſi ſimplicitas. cōtentioni innocentia. pertinacię ſubiectio. diſcordię pax. nouitatum pręſumptiōi. timor dei & honoratio patrū. Duci q̄q; in uidię opponenda eſt dux beniuolētia. comitibus eius cōtrarij comites ideſt odio dilectio uera. ſuſurrationi. locutio uera. detractationi. pia laudatio. exultationi in aduerſis proximi cōpaſſio. in eius afflictioni in ꝓſperis ipſius leticia in ſoſpitate eius. Irę duci. cōtraria eſt dux manſuetudo. comitibuſq; eius illius comites. Iſtius tumori mentis placiditas animi. contumelię benignitas. clamori grauitas verborū. indignatōni ſuauitas morꝝ. blaſphēię puritas oris. Triſticię nāq; duci. obſiſtit dux ſpiritalis lętitia exercituiq; eius exercitus iſtius. i. mali

ciȩ bonitas, rancori lenitas, pusillanimitati longanimi-tas. desperationi perseuerantia, torpori circa pcepta. studium spiritale, vagationi mentis erga illicita. inten-tio diuinȩ lectionis. Auariciȩ duci, aduersa est dux lar gitas, agminibusq; eius, agmina istius, idest proditioni fides non ficta, fraudi sinceritas, fallatiȩ ueritas, piuriis non iurare, inquietudini tranquillitas, violentiȩ patiē-tia. duriciȩ misericordia. Duci quippe castrimargiȩ, i. horrendȩ voracitati, contraria est dux abstinentia. co-hortibusq; illius, cohortes istius, idest ineptȩ lȩticiȩ mo destia, scurilitati ratio sermonū, immundiciȩ sobrietas. multiloquio taciturnitas. ebetudini sensus circa intel-ligentiam. furor discendi sapientiam. somnolentiæ vigilātia. Luxuriȩq; duci, ac plebi eius, reluctatur dux castitas cum plebe sua. idest cecitati mētis contēplatio dei, inconsiderationi prouisio, inconstantiȩ constantia. prȩcipitationi continentia, amori sui mortificatio desi-deriorū carnis suȩ, odio dei charitas perfecta dei. Ecce hȩc sunt quȩ prȩsulem animarum oportet scire. & quȩ debet in prȩdicationis diuersitate custodire. vt sollici-tus infirmitates singulorū perpendat. & congrua eorū vulneribus medicamina opponat. Sed cum magni stu dij sit vt exhortādis singulis seruiatur ad singula. cum valde laboriosum sit vnūquemq; de ppriis sub dispen satione debitȩ cōsiderationis instruere, longe tamē est laboriosius auditores innūeros ac diuersis passionibus laborantes, vno eodēq; tēpore voce unius & cōmunis exhortationis āmonere. Ibi quippe tanta arte vox tem perāda est, vt cū diuersa sint auditorū uicia. & singulis inueniant cōgrua. & tamē sibimetipsis nō sint diuersa. vt inter medias passiones vno qdem ductu trāseat. sed more ancipitis gladij, tumores cogitationū carnaliū ex diuerso latere incidat. quatenus sic superbis pdicetur humilitas, vt tamē timidis nō augeat metus. sic timidis infundat austeritas, vt tamen superbis nō crescat effre

natio.ſic ſollicitudo boni opis.vt tamen inquietis imo-
derate licentia nõ augeatur actiõis.ſic inquietis ponaẽ
modus.vt tamen ocioſis nõ fiat torpor ſecurus. ſic ab
impatientibus extinguatur ira.ut tamen remiſſis ac le
nibus nõ creſcat negligentia. ſic lenes accendantur ad
zelum. vt tamen iracundis nõ addatur incendiũ.ſic te-
nacibus infundatur tribuendi largitas.vt tamẽ ꝓdigis
effuſionis frena minime laxentur. ſic prodigis ꝑdiceẽ
parcitas.vt tamen cõtinentes nõ reuocẽtur ad luxum.
ſic cõtinentibus laudetur virginitas. vt tamen in con-
iugibus deſpecta nõ fiat fęcunditas carnis.Sic ꝑdicãda
ſunt bona.ne ex latere iubeantur et mala.ſic laudanda
ſunt bona ſumma.ne deſperẽtur ultima. ſic nutrienda
ſunt vltima.ne dum creduntur ſufficere nequaquam
tendatur ad ſumma.Curandũ eſt itaq; predicatori.q̃ti-
nus ſic tergatur triſticia quę uenit ex tempore. vt non
augeatur lęticia quę ſperſione.& ſic frenetur lęticia q̃
ex ſperſione eſt.vt tamen nõ creſcat triſticia quę venit
ex tempore. ſic itaq; in iſto reprimatur ſubito aborta
formido.vt tamen nõ excreſcat enutrita diu pręcipita-
tio.ſic in illo reprimatur diu aborta pręcipitatio. ut ta-
men nõ valeſcat impreſſa ex conſperſione formido.

QVOD OPORTEAT POSTVLARI A DOMI-
no poſſibilitas prędicandi. Ca. XXXIX.

T hęc ſe poſſe ſi potuerit. & inquãtũ potuerit.
e pietate magis orationũ qnã oratorũ facultate
nõ dubitet.ut orãdo pro ſe ac pro illis quos eſt
allocuturus.ſit orator ãteq; dictor.Ipſa hora iã vt dicat
accedẽs.priuſq; exerat ꝓferentẽ linguã. ad deũ leuet
aĩam ſitientẽ.vt ructet q̃d biberit.vl' q̃d ĩpleuerit fundat.
Cũ eni de vnaq̃q; re q̃ ſcd'm fidẽ dilectionẽq; tractãda
ſunt.ml'ta ſint q̃ dicãẽ.et ml'ti modi qbus dicãẽ ab eis q
hęc ſciũt.qs nouit qd ad p̃ſens tp̃s.ul' nobis dicere.vl' p
nos expediat audiri.ni q corda oĩm videt.et qs facit ut

quod oportet. & queadmodū oportet dicatur nobis. nisi in cuius manu sunt & nos. et sermones nostri? Ac per hoc discat qui docet oīa q̄ docēda sunt. qui et nosse vult & docere facultatē dicēdi. quę ut decet uirū ecclesiasticū cōparet. Ad horā uero ipsius dictionis illud potius bonę menti cogitet cōuenire. q̄d dn̄s ait. Nolite cogitare quomō aut qd loq̄mini. dabit̄ enim vobis in illa hora qd loq̄mini. nō enī uos estis qui loq̄mini. sed sp̄us patris vestri qui loqtur in uobis. Si ergo loquit̄ in eis spiritussanctus qui persequētibus tradunt̄ ꝓ Christo. cur nō et in eis qui tradūt discētibus Christū? Qui aūt dicit hoībus nō esse pręcipiēdū. quid uel queadmodū doceāt. si doctores efficit sp̄ūsctūs. potest dicere. nec orandū esse nobis q̄d dn̄s ait. scit pater vester qd uobis necessariū sit priusquā petatis ab eo. Siue aūt apud populū vel apud quoslibet iāiāq; dicturus. siue q̄d apud ppl'm dicendū. vel ab eis qui uoluerint. aut potuerint legendū est dictaturus. oret ut deus sermonē bonū det in os eius. Si enim regina orauit Hester pro suę gentis tēporali salute locutura apud regē. ut in os eius deus congruū sermonē daret. quātomagis orare debet. ut tale munus accipiat. qui pro ęterna hominū salute in doctrina & verbo laborat. Illi uero qui ea dicturi sunt. quę ab aliis acceperūt. & antequā accipiant. orent pro ipsis a quibus accipiūt. vt eis detur quod per eos accipere volūt. & cū acceperint. orent vt bene & ipsi ꝓferant. & illi ad quos ꝓferant sumāt. & ꝓspero exitu dictionis. eidē gracias agant. a quo id se accepisse nō dubitant. vt qui gloriatur in illo glorietur. in cuius manu sunt & nos et sermones nostri.

Explicit liber tercius Rabani Mauri de Institutione clericorum.

DEDICATIO OPERIS.

Hęc tibi sancte paẗ deuote mũera trado.
Quę tu dignanter qualiacumq; cape.
Tu decus es nostrum doctor summusq; sacerdos.
Dux sacer. & princeps. lux. via. pastor. honor.
Nam quia tu templum dedicasti martyris almi.
Per seruum donum hoc martyr & ipse dedit.
Nam est nonus decimus octingentesimus annus.
Ex qua saluator uenit in arua pius.
Qui te perfectum tribuat. faciatq; beatum.
Inserat & lętum cœtibus angelicis.
Abbas namq; meus. uesterq; fidelis amicus.
Aegit & hęc uoluit reddere dona tibi.
Se totum atq; offert. suaq; omnia sponte ministrat.
Quem tecum summus saluet in arce deus.

QVOTA GENERATIONE LICITVM SIT CONNVBIVM.

d Omino vere sancto ac beatissimo patri Humperto gracia dei Episcopo. Rhabanus uilissimus seruorum dei seruus. in Christo salutē.

Nuper venerunt ad me litterę de tua sanctitate directę. quę inter alia ex qbus mecum tua dilectio decreuit tentare. continebant de nupciis. vt quota generatione legitimum esse posset. tibi edicere. vbi & commemorabas te quędā capitula legisse Papę Gregorij ad Augustinum gētis Anglorum Episcopū. Nęc non et decreta Zacharię de eadem re. similiter quoq; quid Isidorus Ipsalensis Episcopus in ethimologiis suis inde senserit notum habere. & quid ego super hęc oīa sentirem. tibi a me rescribi postulabas. Vnde ergo tūc videns quantitatem negocij. breuiter respondi. q̄d tāta res & spacium temporis. & ocium scribentis quęreret. nec cito me posse ad ea quę rogabas in multis occupatum condigne respōdere. sed multorū dicta & sacrorū librorum uolumina ante perscrutari uelle. & sic ad rescribendum manum mittere. Sed cum postmodum te sentirem ad promissa exequēda auidius āhelare. pręoccupaui tempus. & festinanter tuę uoluntati obtemperare decreui. Breuiter hęc cōmemorans. quę legisse me recordatus sum. vel quę subito dictanti in mentem venerant. Igitur de nupciis quid licitum sit vel illicitū. dominus per legem euangelium uel innotuit. qui bono coniugali uti concessit. atq; omne incęstum & fornicationē oīno ꝓhibuit. Quomodo autē consanguinitas honoranda sit. liber leuiticus ostendit. Locutus est dominus ad Moysen dicēs. Loq̄re filiis Israhel. et dices ad eos. Ego dn̄s d's ur̄ iuxta consuetudinē t̄rę ęgipti in q̄ hitastis nō facietis. et iuxta morē religionis Chananeę ad quā ego introducturus sum uos nō agetis. nec in legitimis eorū ambuletis. facietisq; iudicia mea. et prę

cepta seruabitis. & ambuletis in eis. Ego domius deus
vester. custodite leges meas atque iudicia. que homo fa
ciens. uiuet in eis. Ego dominus. omnis homo ad proxi
mum sanguinis sui non accedat. ut reuelet turpitudinē
eius. ego dñs. Turpitudinem patris tui. et turpitudinē
matris tue non discooperies. mater tua est. non reuela-
bis turpitudinem eius. Turpitudinē vxoris patris tui
non discooperies. turpitudo enim patris tua est. Turpi
tudinem sororis tue ex patre siue ex matre que domi
vel foras genita est. non reuelabis. Turpitudinem filie
filij tui. vel neptis ex filia nō reuelabis. quia turpitudo
tua est. Turpitudinē filie vxoris patris tui quā peperit
patri tuo et est soror tua. non reuelabis. Turpitudinē
sororis patris tui non discooperies. quia caro est patris
tui. Turpitudinem sororis matris tue non reuelabis.
eo quod caro sit matris tue. Turpitudinem patrui tui
non reuelabis. nec accedes ad uxorem eius. quæ tibi
affinitate coniungitur. Turpitudinem nurus tue non
reuelabis. quia vxor filij tui est. nec discooperies igno-
miniam eius. Turpitudinem vxoris fratris tui nō reue
labis. quia turpitudo fratris. tua est. Turpitudinē vxo
ris tue & filie eius nō reuelabis. filiam filij eius. et filiā
filie illius nō sumes. vt reueles ignominiam eius. quia
caro illius sunt. & talis coitus icestus sunt. Sororē vxo-
ris tue in pellicatū illius nō accipies. nec reuelabis tur
pitudinē eius. Cum enim dñs populum suum de conta
minationibus gentiū uoluisset separe. primū generali
vocabło ad ꝓximitatē sanguinis prohibuit quēquam
accedere. ne reuelaret turpitudinē eius. Deinde ipsam
generalitatem ferme in duodecim species subdiuisit.
que tamen vltra terciam vel quartam generationē nō
ꝓcedūt. ac ideo reor dñm Gregoriū papā Augustino
iṫrogāti ṫcia ł q̄rta generatiōe iā illicite cōubia iūgi re
spōdisse. Siṁt et ī Theodori archiepī gētis āglorū capi
tulis. q̄ de necessariis rebus cōscripsit. iuenius q̄d ī ṫcia

propinquitate carnis secũdum Grecos liceat nubere. in quinta uero secundũ Romanos. qui tamẽ coniugia in tercia propinquitate facta non soluerent. si antea ab inscientibus cõpacta fuissent. equaliterq; coniũgeret in matrimonia eis qui sibi consanguinei sunt. & vxoris sue consanguineis post mortem uxoris. Hunc autem Theodorũ Tharso Cylicie natũ Vitellianus Papa Rome Episcopum ordinans Britãniam misit. vnde & tam orientalium ecclesiarum consuetudinibus pleniter institutus fuerat. nec eum aliqua latere potuerunt. que in obseruatiõibus legitimis Greci uel Romani eo tempore habuerunt. maxime cum in utraq; lingua pfecte instructus esset. Quod autẽ proximis temporibus Romanorũ pontificum scripta continant usq; ad sextã uel septimã generationẽ coniugij usum differendũ. magis ex cõsuetudine humana. quam ex lege diuina hoc eos percepisse credendũ est. Quod ita sentiens beatus Bonifacius martyr. nosterq; patronus. de eadẽ re Episcopos gentis sue credidit consulendos. vt ipsi quidem in sanctorum patrum sentẽtiis inde explanatũ inuenirẽt. sibi rescriberent. Nam quod Isidorus in ethimologiis suis usq; ad sextam generationẽ consanguinitatis abstinẽdum. & sic legitime connubio cõiungendũ asseruit. inde reor eum fecisse. quod genealogie seriẽ retexẽs. quousq; ordinẽ numerando perduxit. eo cognatiõem sanguinis seruandam estimauit. sicq; ad nouationem generis & amicitie eius cõfirmãdũ redire ad cõnubiũ sanciuit. quãdo iã cognationis ordo numerari desiuit. Ceterum ante omnia considerãdum est. ut sic censura disciplina temperetur. ne per immoderationem correptiõis. peccati cumulus augeatur. Scimus enim quod in lege cognationis ius obseruare cõstituit. ipse in euãgelio fœdus coniugij non dissoluendum precepit. ita sane ut si quis dimitteret uxorem excepta causa forni-

catiōis. faceret eã mœchari. & qui dimissam duceret. mœcharet. Sic & apl's eādē rationē sequēs in epistola sua. iussit mulierē a uiro non discedere. quod si discederet. manere innuptā. aut uiro suo reconciliari. Si enī ubicūq; aliquid pximitatis uel cōsanguīitatis licet longiquę. inter cōiugatos inuēiri potest. statim matrimoniū dissoluit. ne (reor) quod adulteriū & fornicatiōis scelus multiplicet. qui cum coniugato adolescenti uel iuueni societas comparis suę denegatur. nec aliquid ei solatij impenditur. unde cōtinentiā seruare possit. libidine inflāmatus p diaboli instigationē multiplici fornicatione forsan polluit ac sic in precipiciū mortis ęternę anima demergit. Vnde apostolus huiuscemodi uiciū amputare uolens. scripsit dicens. Bonum est mulierem non tangere. ppter fornicatiouē aūt vnusquisq; uxorē suam habeat. uxori uir' debitū reddat. similit autem & uxor uiro. & paulo post. nolite fraudare innicē. forte ex consensu ad tempus. ut vacetis orationi. & iterum. reuertimini ī idipsum. ne tēptet uos Sathanas propter incōtinentiā. His ergo omībus cōsideratis. bonū mihi uidet. ut legis diuiuę constitutio inuiolata seruetur. & scandalū quātū ad hoīes ptinet. p facultate uiriū declinetur. ubi aūt sine maiori detrimēto scandalū toleret. qm̄ maximū ppt incaute iam efficiatur. Igitur quia a mea paruitate uoluisti quid sentirē de hac re tibi rescribi. ppter īfirmitatē instantis tempis reor hoc quod Theodorus archeps īter Gregoriū & Isidorū medius incedens in suis capitulis diffiniuit magis sequendum ut post quintā generationē iam licitū cōnubium fiat. quia lex diuina hoc cōtradicit. nec etiā sanctorū patrū dicta hoc phibent. Si aūt & in quinta ab insciis copula fuerit pacta. melius mihi uidetur ut cū pœnitētię humiliatiōe si se uxoratus cōtinere nō vult. deo satisfaciat. & tamē ei prędicet q̄niā bonū sit ut ab huiuscēodi co-

x

pula semetipm abstineat. si forte det illi d's pœnitẽtiã et resipiscat a diaboli laqis. gratãq; cõtinẽtię suę spõtanea volũtate oblationẽ postmodũ offerat d'o. et sic ni fallor cautela erit in iudicio. atq; iusticia seruatur in facto.

DE SEPTEM SIGNIS NATIVITATIS DOMINI

m Vlta dñs signa ãte natiuitatẽ suã. pfigurationẽ sui aduẽtus in mundũ pmisit. multa etiã in ipsa natiuitate ostẽdit. de qbus primũ signũ erat. q̃d princeps vnus p oẽm orbẽ regnabat. q̃d nunquã antea fuerat. vnũ totius creaturę dñm Christũ pnũtiãs uenturꝫ. Scd'm aũt signũ erat. pax admirabilis super omnẽ terrã. qualis nec ante nec postea nunq̃m fuerat. ueram mũdi pacẽ designãs. quę est christus ille qui fecit pacẽ inter deũ et hoies. Terciũ signũ fuit. quod cęsare cõcedente. captiuis absolutis in q̃cunq; fuissent captiuitate possessio ppria reddebaẗ. & censũ singuli reddere cęsari pfitebãtur qui triũ denariorũ habẽs pẽsionẽ. dragmatis nomine censebatur. hoc psignans quod genus humanũ a captiuitate & dominio diaboli esset p christũ liberandũ. et ad patriã paradysi si fidẽ scẽ trinitatis pfiteaẗ. reducendũ. Quartũ signũ erat. quod una die .m.xxx. fere serui. qui ad pprios redire dños noluerũt post captiuitatẽ laxatã. hoc pnũcians. quod qui a uiciis ad christũ redire noluerit. ęternaliẗ peribit. Quintum signũ fuit. stella noua in oriẽte orta. cuius ducatu magi ad christũ puenerũt. cuius mira supra oẽs stellas claritas. dei gratiã significat. per quã nõ solũ ex iudęis sed & multo plures ex gentibus ad uitam qui christus est pducũtur. Sextũ signũ est. circulus magnus aureo splẽdens fulgore circa solem tota die illa natiuitatis christi significans eũ cuius ambitu excellẽtissimę etiã naturę cõtinẽtur. Septm̃ signũ erat. quod ipsa die tota riuulus olei in urbe Roma transtiberi largiter effluebat. signi-

ficans gratuitã miam dei. qua genus humanũ christus uenit querere & saluare q̃d perierat. Hec etiã septem signa. septem dona Spiritussancti significant.

DE ANTICHRISTO.

Ntichristus quia christo ĩ multis cõtrarius erit; a et christo cõtraria faciet. christus uenit humilis ille supbus. Christus pctõres et hũiles iustificauit. ille pctõres et impios exaltabit. semperq͂ uicia que cõtraria sunt docebit. legẽ euãgelicã dissipabit. demonũ curã in mũdum reuocabit. gloriã uanam queret. et omipotentẽ se nomiabit. Hic antichristus itaq͂ multos habet sue malignitatis mĩstros. ex quibus iam multi in mđo pcessert. qualis fuit Antiochus Nero Dõiciãus. nunc q͂q͂ nr̃o tempore antichristos multos esse nouius Quicũq͂ enĩ siue laicus. siue canonicus. seu etiã monachus. cõtra iusticiã uiuit. et ordinis sui regulã ĩpugnat. quod bonum est blasphemat. antichristus est minister sathane. Sicut ergo authores nr̃i dicũt antichristus ex pplo iudeorũ nascit. de tribu Dan scđm pphetam dicẽtem. fiat Dan coluber in uia cerastes ĩ semita. Sicut enĩ in uia sedebit et ĩ semita erit ut eos qui per semitã iusticie ambulãt feriat. & ueneno sue nequicie occidat. Nascetur aũt ex copulatione patris & matris. sicut & alij homines. nõ ut aliqui dicuut de sola uirgine. sed tamẽ totus in peccato generabitur & in peccato nascetur. In ipso cõceptionis sue initio. diabolus simul introibit in uterũ matris sue & ex uirtute diaboli cõmouebitur. & cõcremabitur in uentre matris. & uirtus diaboli semp cũ illo erit. Et sicut in matrẽ domini nostri Spũssanctus uenit. & eam sua uirtute obũbrauit. diuinitateq͂ repleuit ut de spirtusancto cõciperet. & q̃d nasceretur diuinũ esset et sct̃m. Ita q͂q͂ diabolus ĩ matrẽ antichristi descẽdet. totã eã ĩplebit. totãq͂ circũdabit. et totã tenebit. totã interius exteriusq͂ possidebit. ut diabolo p hoĩem

coopante concipiat. et q̄d natū erit totū sit iniquū. totū malū. totūq; perditū. Vnde et ille homo perditionis appellat̄. quia intantū potuit genus humanū perdere. & ipse in nouissimo perdet̄. Ecce qualit̄ nascitur audistis. audite etiā locū vbi nasci debeat. Nā sicut dn̄s ac redēptor noster. Bethleē sibi p̄uidit. vt ibi p nobis humanitatē assumeret. et nasci dignaret̄. Sic diabolus illi hōini pdito antichristo locū nouit aptū. vnde radix oīm malorū oriri debeat. scilicet Babylonē p̄uidit. In hac enim ciuitate q̄ quondā inclyta. gloriosaq; urbs gētilium. et caput gentiliū et regni Persarū fuit. Antichristus nascetur. et in ciuitatibus Bethsaida et Coroçaim nutriri cōseruare dicit̄. Quibus dn̄s ī euāgelio imp̄perat dicēs. Ve tibi Bethsaida. ve tibi Coroçaim. Habebit aūt Antichristus magos. maleficos. diuinos. et incātatores. qui eū inspirāte diabolo mittentes docebūt oēm iniquitatē et falsitatē. et maligni sp̄us duces ac socij eius erūt. semper et comites indiuisi. Deīde Hierusalē ueniēs. oīes christiāos q̄s ad se nō poterit cōuertere. p uaria tormēta iugulabit. sedēq; suā in tēplo sc̄to parabit. tēplū etiā destructū q̄d Salomō ędificauit deo. in statu suo restaurauit. et circūcidens se. filiū dei oīpotentis se esse mentiet̄. Reges enī et prīcipes ad se cōuertit. Deīde p illos cęteros pplos. Loca uero per quę dn̄s Hiesus Christus ābulauit. et prius destruet q̄d dn̄s illustrauit. Deinde p vniuersum mundū nūcios mittet. p̄dicatoresq; suos. prędicatio aūt eius et potestas pertinebit a mari vsq; ad mare. ab oriente vsq; ad occidentem. ab austro usq; ad septemtrionē. faciet quoq; signa multa magna et mirabilia. et inaudita. faciet ignē de cęlo terribiliter venire. arbores subito florere et arescere. mare turbari et subito trāquillari. naturas in diuersas figuras mutari. aq̄s recursus et ordinē cōuerti. agitari aera uentis. et multimodis cōmotationibus. et cętera innūerabilia et stupēda. vt in errorē inducant̄ etiā si fieri potest electi. Nā q̄niā

cū tāta et talia signa uiderint. etiā illi qui pfecti et electi dei sunt dubitāt. vtrū ipse sit Christus qui in fine mūdi secundū scripturas uenturus sit. an nō. Hec aūt omnia miracl'a oibus modis esse p incātatōes diabolicas notū est. sed pctōribus et icredulis vident̄ esse ṽa. Excitabit vero psecutiōm in Christiāos. et in oēs electos sub omi cęlo. Eriget itaq; se cōtra fideles tribus modis. hoc est. terrore. mūeribus. miracl'is. Dabit credētibus in se q̄si habundātiā auri et argēti. q̄s uero nō poterit decipere mūeribus. supabit terrore. Quos p terrorē non potest vicere. signis et miracl'is tēptabit seducere. q̄s signis n̄ pōt illudere. in cōspctō oīm miserabili morte necabit. tūc erit tribl'atio talis. q̄lis non fuit a tpe a q̄ gentes esse ceperūt. vsq; ad tēpus illud. Tūc q̄q; qui in agro sunt fugiūt ad mōtes. et qui sup tectū nō descēdēt in domū vt q̄d extollāt i ea. Tūc oīs fidelis christiāus. dn̄m negabit. Aut p ferrū. aut p ignē fornacis. siue per bestias. siue p aliud q̄dlibet genus tormēti iteribit. si in fide pmāserit. Hęc aūt tam t̄ribilis timēdaq; tribulatio tribus ānis manebit in toto mūdo et dimidio anno. Tūc breuiabunt̄ dies ꝓpter electos. et nisi dn̄s adbreuiasset illos nō fuisset salua oīs caro. Tēpus siqdē q̄n Antichristus ueniat. vel q̄n dies iudicij appareat. Paulus apl's in epistola ad Thessalonicēses ait. Rogāus vos aduentū dn̄i nr̄i Hiesu Christi māifestat eo loco vbi ait. Qm̄ nisi venerit discessio primū et reuelatus fuerit hō peccati et filius pditiōis. Scimus eni qm̄ post regnū Grecorū. siue Persaꝝ. ex qbus vnū suo tēpore magna gloria viguit. maxīaq; potētia floruit. ad vltimū quoq; post cętera regē qui regnū Romanorū cepit. q̄d fortissimū oīm regnorū fuit. oīaq; regna terrarū sub dn̄atione sua habuit. oīs populorū natiōes Romanis subiacebāt. seruiebantq; sub tributo. Inde ergo dicit apl's Paulus. Antichristū nō ante venturū in mundū. nisi venerit discessio primū. Hoc ē

nisi dissenserit. oīa regna romāo impio que prius sub-
dita erāt. Hoc aūt tēpus nōdū uenit. quia licet uideāus
romanū impium ex maxīa parte destructum. tanq̄ diu
reges francorū durauerunt. qui romanū impiū tenere
debent. eius dignitas stabit. et ex toto non peribit. q̄m
in regibus suis stabit. Quidā nrī doctores dicūt. quod
unus ex regibus francorꝝ romanū impium ex integro
tenebit. quod in nouissimo tēpore erit. ipseq̄ erit maxi
mus & oim regū ultimus. Qui postq̄ fœlicit̄ regnum
suū gubernauerit. ad ultimū Herusalē ueniet. & in mō
te oliueti sceprrū coronāq̄ deponet. hic erit finis. & cō
sūmatio romāorꝝ christianorūq̄ imperij. Statiq̄ scd'm
p̄dictā apl'i antichristū dicūt affuturꝝ. & tūc reuelabit̄
quidā homo Antichristus uidelicet. qui licet homo sit.
fons tñ erit oīm peccatorꝝ filius pditionis. hoc est filius
nō per naturā. sed p imitationē qui p oīa adiplebit eius
uoluntatē. quia plenitudo diabolicę potestatis totius
mali ingenij corporalit̄ habitabit. in illo in q̄ ert omnes
thesauri iniqtatis. maliciēq̄ absconditi. qui aduersatur
. i. cōtrarius est christo. oibusq̄ mēbris eius. et extollit̄
in supbia sup̄ omē quod dicit̄ deus. i. sup omnes deos
gentiū Apollinē Iouem Mercuriū. quos pagani deos
existimant. Sup omnes istos extollit antichristus quia
maiorē fortiorēq̄ se eis faciet. & nō solum sup illos ex
tollitur. sed etiā sup omē q̄d colitur & sctām trinitatē.
q̄ trinitas solummō colēda. adorādaq̄ ab omi creatura
est. Ita se extollet. ut in tēplo dei sedeat. ostendensq̄ se
tanq̄ sit deus. nam sicut sup̄ diximus. in ciuitate Babi-
lonia natus. Hierusalē ueniēs circūcidet se dicēs iudeis
ego sum christus uobis missus qui ad salutem uestram
ueni q dispsi estis ut cōgregē et defendā. Tūc confluūt
ad eū omes iudei estimātes se deū suscipe. sed suscipiūt
diabolū. Siue etiā in tēplo dei sedebit antichristus. i. in
sctā ecclesia omes christianos cupiēs facere martyres.

& eleuabit. quia in ipso erit caput oim malorū diabo-
lus. qui est rex sup oēs filios supbię. Sed ne subito nec
impuise ueniat antichristus. et totū simul humanum
genus suo errore decipiat et pdat. añ exortū eius duo
magni pphęte mittuut in mūdum. Enoch et Elias. qui
cōtra impetum fideles dei pmuniēt. instruentes eos et
cōfortabūtur. et pparabūt electos ad bellū. et pdicātes
tribus ānis et dimidio. filios aūt israhel quicūq eo tpe
fuerint inuenti hi duo prophetę magni et doctores ad
fidei gratiam cōuertent. et pressuram tanti turbinis in
parte electorum insupabilit reddent. Tūc implebitur
scriptura quę dicit. Si fuerit nūerus israhel sicut arena
maris reliquię saluę fiant. Postq tres annos et dimidiū
pdicationē suā cōpleuerit. mox incipiet excandescere
antichristi persecutio. et contra eos primum arma sua
corripiet. eosq iterficiet. sicut in apocalipsi legit. Et cū
finierint testimoniū suū. bestia quę ascendet de abisso
faciet aduersus eos bellū. et vincēs inf ficiet eos. Postq
isti duo interfecti fuerint. inde cęteros persequēs fide-
les, aut martyres gloriosos. aut apostatas faciet. et qcū-
q in eum crediderit signum characteris eius in frōte ac
cipiet. Sed quia de pricipio diximuus. quē finē habeat.
dicamus. Hic itaq antichristus diaboli filius. totiusq
malicię artifex pessimus. cū per tres ānos & dimidium
sicut prędictū est. magna persecutiōe totum mundum
vexabit. oēmq pplm uariis pœnis circumdabit. postq
Eliam et Enoch interficiet cęterosq in fide pmanentes
martyrio corōabit. ad ultimū ueniet ira dei sup illum.
sicut beatus Paulus scribit dicēs. Quē dominus Hiesus
interficiet spiritu oris sui. Siue dñs Hiesus potētia suę
visionis illum. siue archāgelus Michael per virtutē dñi
nostri Hiesu christi occidat. non per virtutē cuiuslibet
angeli uel archāgeli. tradūt aūt doctores qd in monte
oliueti occidat antichristus in Babilone et in solio suo.

et in illo loco vbi domīus aſcēdit ad cęlos. Debetis aūt ſcire quia poſtquam fuerit Antichriſtus occiſus. non ſtatim erit dies iudicij. nec ſtatim uēiet dn̄s ad iudiciū: Sed expectat domīus quoſdam ſicut ex libro Danielis intelleximus. qui ſeducti ſunt ut ad pœnitētiam reuertant. poſtq̄ vero pœnitentiā expleuerint: q̄ntum temporis ſit quouſq; dn̄s veniat. nemo eſt qui ſciat. ſed in diſpoſitiōe dei manet. quia ea hora ſęculum iudicabit: qua ante ſęcula iudicandum eſſe pręfixit.

Phorçe impreſſit Thomas Anſhelmi
Badenſis: ęre calchotypo. operaq;
caſtigatiſſima. Menſe Auguſto.
v. Cl. Septembris. Anno. M.
D. V. ſub Illuſtri pricipe
Chriſtophero Seniore
Marchiane Badenſi.

